

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ ANABİLİM DALI

DÜNYADA/TÜRKİYE’DE MERKEZ SOL GÖRÜŞ VE
ÜLKEMİZDEKİ BAŞARISIZLIK NEDENLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mahmut KARA

Ankara-2018

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ ANABİLİM DALI

DÜNYADA/TÜRKİYE’DE MERKEZ SOL GÖRÜŞ VE
ÜLKEMİZDEKİ BAŞARISIZLIK NEDENLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mahmut KARA

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Halil İbrahim ÜLKER

ANKARA-2018

KABUL VE ONAY

Mahmut KARA tarafından hazırlanan “DÜNYADA/TÜRKİYE’DE MERKEZ SOL GÖRÜŞ VE ÜLKEMİZDEKİ BAŞARISIZLIK NEDENLERİ” başlıklı bu çalışma, 26.06.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

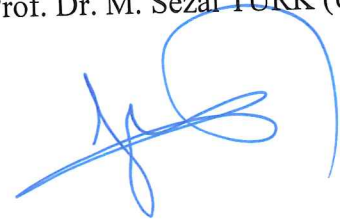
Prof. Dr. İsmail BİRCAN (Başkan)

Prof. Dr. Halil İbrahim ÜLKER (Danışman)

Prof. Dr. M. Sezai TÜRK (Üye)

EK 4: Etik Beyan Sayfası

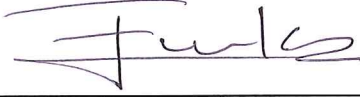
ETİK BEYAN

Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesi'ne uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasını;

- Akademik ve etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

[Tarih ve İmza]

03.07.2018

[Adayın Adı Soyadı]

Mahmut KARA

ÖZ

KARA, Mahmut. Dünyada/Türkiye’de Merkez Sol Görüş ve Ülkemizdeki Başarısızlık Nedenleri. Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2018.

Merkez sol hareketler, Türkiye siyasetindeki ana damar siyasal akımlardan biri olmuştur. Uzun zamandır siyasi hayatta olmalarına rağmen istisnai birkaç dönem hariç iktidar olamadıkları görülmektedir. Bu nedenle Türkiye’de ana damar siyasi akımlardan olmasına rağmen merkez sol hareketlerin neden iktidar olamadığı sorusu tezin ana sorunsalı olarak ele alınmış ve merkez-çevre kuramı bağlamında yapılan literatür taraması ve alan araştırması çalışmaları ekseninde bu soruya yanıt aranmıştır. Bu noktada ideoloji kavramı, siyasal hayatı etkileyen ana ideolojiler, merkez solun dayandığı ideolojik temel olarak sosyal demokrasi ideolojisi, sosyal demokrasinin tarihi ve fikrîsel temelleri, Türkiye’de merkez sol hareketlerin ideolojik ve tarihsel temelleri, dünya genelinde merkez sol hareketler ve siyasal başarı durumu ele alınarak tezin ana sorusunu cevaplamak için fikrîsel ve teorik arka plan oluşturulmuş ve sonrasında Türkiye’deki merkez sol hareketler ilk ortaya çıktığı dönemlerden itibaren ele alınarak hangi unsurların ve nedenlerin merkez sol hareketlerin iktidar olup olamadıklarını belirlemede etkili oldukları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda merkez sol hareketlerin, merkez-çevre teorisi ekseninde Kemalist merkezin kontrolünden çıkamaması, halk ile gerekli yaklaşmayı kuramaması, liderlik sorunları, ideolojik sorunlar, laiklik ve din ilişkisi karsıdaki konumu nedenleriyle iktidar olamadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Merkez sol, Sosyal Demokrasi, Merkez Çevre Teorisi, Siyasi Parti, İdeoloji

ABSTRACT

KARA, Mahmut. Dünyada/Türkiye’de Merkez Sol Görüş ve Ülkemizdeki Başarısızlık Nedenleri. Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2018.

The Center-Left has been one of the main political movements in Turkey’s politics. Although the Center-Left Movements have been in political life for a long time, except from a few terms, it is seen that they could not come to the power. Therefore, this study examines the question of why they could not come to the power despite their long history in Turkish politics as its main problem and aims to answer this question according to the center-periphery theory by means of literature review and empirical studies. In this context, the study firstly constitutes a theoretical and historical background in order to answer the main question by handling the concept of ideology, the main ideologies that effect political life, the ideology of social democracy as the pinpoint of the Center-Left Movements, the historical and theoretical roots of social democracy, and the Center-Left Movements in the world and their success, and subsequently it tries to determine which reasons and factors have an effect on the success and failure of the Center-Left Movements in Turkey since their emergence in the political life. From this perspective, it is concluded that the reasons why they could not come to the power are the problems of leadership and ideology, their position with regard to religion and secularism, their failure to affiliate with the people and to get out of the control the Kemalist Center.

Key Words: The Center-Left, Social Democracy, The Center-Periphery Theory, Political Party, Ideology

İÇİNDEKİLER

ÖZ	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
ŞEKİL VE TABLOLAR DİZİNİ	v
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MERKEZ SOL HAREKETLERİN İDEOLOJİK TEMELLERİ

1.1. İdeoloji Kavramı	3
1.2. Merkez Sol Hareketlerin İdeolojik Temelleri.....	8
1.2.1. Sosyal Demokrasi İdeolojisinin Fikirsal Temelleri	8
1.3. Merkez Solun Dünyada Genelinde Yansıması	22
1.3.1. Avrupa’da Merkez Sol	25
1.3.2. Diğer Dünya Ülkelerinde Merkez Sol	29

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE MERKEZ SOL HAREKETLER

2.1. 1980 Öncesi Merkez Sol Hareketler	33
2.2.1. Merkez Solun Siyasal Hayata Girişi	33
2.2.2. İsmet İnönü Döneminde Merkez Sol	34
2.2.3. Bülent Ecevit Döneminde Merkez Sol	35
2.2. 1980 Sonrası Merkez Sol Partileri	39
2.2.1. Halkçı Parti (1983-1985)	39
2.2.2. Sosyal Demokrasi Partisi (1983-1985)	42
2.2.3. Sosyal Demokrat Halkçı Parti (1985-1995)	44
2.2.4. Demokratik Sol Parti (1985-Günümüze)	50
2.2.5. Cumhuriyet Halk Partisi (1992- Günümüze)	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
TÜRKİYE’DE MERKEZ SOLUN BAŞARISIZ OLMASININ	
NEDENLERİ	
3.1. Türkiye’de Merkez Solun Yıllara Göre Başarı Durumu	59
3.2. Türkiye’de Merkez Solun Başarısızlığını Anlamak İçin Kuramsal Çerçeve	61
3.2.1. Türkiye’de Merkez-Çevre Ayrımının Oluşumu ve Merkez Sol Hareketler	62
3.3. Merkez Solda Başarısızlık Nedenleri	65
3.3.1. Merkez Solun Kemalist Merkezin Kontrolünden Çıkamaması	65
3.3.2. Halk İle Gerekli Yakınlaşmayı Kuramaması ve Halka Yabancılaşması	72
3.3.3. Liderlik Sorunları	76
3.3.4. İdeolojik Sebepler	78
3.3.5. Laiklik ve Din İlişkisi Karşısındaki Konumu	82
3.3.6. Diğer Sebepler	88
SONUÇ	93
KAYNAKÇA	99
ÖZGEÇMİŞ	107

ŞEKİL VE TABLOLAR DİZİNİ

Şekil 1: İdeolojilerin Doğrusal Yelpazede Gösterimi	6
Tablo 1: Ana Siyasi İdeolojiler ve Temel Özellikleri	7
Tablo 2: Sosyal Demokrasi ile Komünizm Arasındaki Farklar	14
Tablo 3: Partileri Yıllara Göre Başarı Durumu	60
Tablo 4: Merkez Sol Neden 30 Yıldır İktidara Gelememe Nedenleri	65

GİRİŞ

Merkez sol hareketler, Türkiye siyasetindeki ana damar siyasal akımlardan biri olmuştur. 1965 yılından itibaren ortanın solu adı altında sosyal demokrasi ideolojisi, merkez sol hareketleri şekillendiren ana ideolojik eksen olarak, sıklıkla söz konusu hareketlerin ana programlarında yer almaya başlamıştır. Ancak sosyal demokrasi vurgusuna rağmen merkez sol hareketler, Kemalizm'in etkisinden kurtulamadığı için gerçek bir sosyal demokrat hareket olmadıkları noktasında eleştirilmiştir. Ayrıca geç kapitalistleşme, geç modernleşme ve geç demokratikleşmeye bağlı olarak Türkiye'de toplumsal, ekonomik, siyasal yapının sergilediği özelliklerin sosyal demokrat partilerin gelişimini olumsuz etkilediğine ve bu nedenle toplumda yeterli ilgi uyandırmadığına dair görüşler ileri sürülmüştür (Kömürcü, 2009).

Türkiye'de merkez sol hareketlerin oldukça eski bir geçmişe sahip olmasına rağmen neden iktidar olamadığı sorusu, tezin ana sorusu olarak ele alınmıştır. Elli seneden fazla bir süreden beri Türkiye'deki ana akım siyasi hareketlerden olmalarına rağmen, çok istisnai birkaç koalisyon dönemi hariç neden bir türlü iktidar olamadıkları, tezde ana sorunsal olarak tartışılmıştır. Bu ana sorunsala, merkez- çevre teorisi ekseninden bir kuramsal perspektif ile yaklaşılarak, değişik nedenler halinde cevap aranmıştır. Tez, metodolojik olarak literatür taraması, istatistiksel veriler ve ampirik çalışmalar ekseninde oluşturulmuştur.

Tez, merkez sol hareketlerin ideolojik temelleri, Türkiye'de merkez sol hareketler ve Türkiye'de merkez solun başarısız olmasının nedenleri olmak üzere üç ana bölüm altında ele alınmıştır. Birinci Bölümde; ideoloji kavramı, siyasal hayatı etkileyen ana ideolojiler, merkez solun dayandığı ideolojik temel olarak sosyal demokrasi ideolojisi, sosyal demokrasinin tarihi ve fikirsel temelleri, Türkiye'de merkez sol hareketlerin ideolojik ve tarihsel temelleri, dünya genelinde merkez sol hareketler ve siyasal başarı durumu ele alınarak, tezin ana sorusunu cevaplamak için fikirsel ve teorik arka plan oluşturulmaya çalışılmıştır. İkinci Bölümde; Türkiye'deki merkez sol hareketlerin ilk ortaya çıktığı dönemlerden itibaren ele alınarak, 1980 öncesi ve sonrası merkez sol hareketler olmak üzere iki

ana başlık altında ele alınmış ve ilk ortaya çıktığı tarihten günümüze kadar Türk siyasal hayatında iz ve etki bırakan siyasi partiler ve onların girdikleri seçimlerdeki başarı durumları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylelikle hangi sebeplerin ve etkenlerin merkez sol hareketlerin iktidar olup olmadıklarını anlamlandırmada etkili oldukları tespit edilmeye çalışılmıştır. Üçüncü Bölümde ise; ilk iki bölümde değinilen fikirsel ve uygulamadaki bilgiler ışığında, Türkiye’de merkez sol hareketlerin neden iktidar olmadıkları sorusu merkez-çevre teorisi ekseninde cevaplandırılmaya çalışılmıştır.

Tezin amacı, aslında günlük hayatta herkesin sorduğu fakat akademik alanda yeterli çalışmaların olmadığı bir sorunsal üzerine bir katkı yapmak ve eldeki teorik ve ampirik verileri anlamlı bir bütünlük halinde sunabilmektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MERKEZ SOL HAREKETLERİN İDEOLOJİK TEMELLERİ

1.1. İdeoloji Kavramı

Hemen hemen her insan, farkında olsa da olmasa da konuştuğunda ve fikirlerini söylediğinde bir takım siyasi fikirler ve kavramlar kullanır. Günlük konuşma dili özgürlük, eşitlik, adalet, sosyal adalet, bireysel haklar gibi pek çok kavramla doludur. Benzer şekilde liberal, muhafazakar, komünist, faşist gibi kavramlar da insanlar tarafından kendilerinin ya da başkalarının düşüncelerini ifade etmeleri sırasında sıklıkla kullanılır. Ancak bu tip kavramlar, her ne kadar hemen hemen herkesin aşına olduğu kavramlar olsa da, kendi anlamlarını doğru ve kesin olarak ifade eden bir şekilde kullanılmaları oldukça nadirdir. Bununla beraber tüm siyaset bilimciler, fikirlerin ve ideolojilerin insan ve toplum hayatında büyük bir önemi olduğu noktasında uzlaşmaktadır. Yine de ideolojinin tanımı noktasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bu noktada davranışçı ekol, ideolojileri politik güç mücadelesi için oy veya destek kazanmak için tasarlanmış bir dizi sloganlar veya sözler bütünü olarak tanımlamaktadır. Bu görüşe göre ideoloji, siyasi hayattaki gerçekleri gizlemek için kullanılan adeta bir vitrin süsleme görevi üstlenmektedir (Heywood, 2003:1-2).

Marxist ekol, ideolojiyi ekonominin ve sınıf mücadelesinin ışığında anlamaya çalışmaktadır. Bu görüşe göre, ideolojilerin kendine ait bir anlamı ve önemi yoktur. Tersine onu kullananın çıkarına hizmet noktasında anamlanmaktadır. Bu nedenle ideolojiler, belli bir sınıfın çıkarlarının ifadesinden başka bir şey değildir (Marx ve Engels, 1970:64). Keynes ise, ideolojilerin siyaset bilimcilerin ve ekonomistlerin fikirleri olmaktan öteye geçemeyeceğini savunmaktadır. Keynes'e göre, entelektüelleri fikirlerin muaf olduğuna inanlar, ekonomistlerin fikirlerinin köleleri olmaktan öteye geçememektedir. Bugün ülkeye zulüm eden bir diktatörden sıradan bir vatandaşa kadar herkes, daha önce yazılmış entelektüel fikirlerin ürünü ideolojilerin etrafında hayatlarını sürdürmektedir (Keynes,1963:383).

Aslında ideolojiler, tek yönlü bakmakla açıklanamayacak kadar bir karmaşıklığı bünyesinde taşımaktadır. Zira ideolojileri, sadece kişisel arzu veya çıkarların pasif bir yansıması olarak ele almak indirgemeci bir yaklaşım olmaktadır. Çünkü ideolojiler, siyasi eylemlere kendi başına rehberlik etmenin yanında, ilham olarak materyal hayatı da aktif bir şekilde şekillendirmektedir. Aynı zamanda ideolojiler, gökten düşen veya bir boşlukta ortaya çıkan şeyler değildir. Tüm ideolojiler, geliştikleri tarihsel ve sosyal koşullar ve hizmet ettikleri siyasi hedefler tarafından şekillendirilirler. Çünkü ideolojilerin teorik ve pratik tarafları birbirleriyle ayrılmaz bir şekilde içli dışlıdır. Bu bağlamda ideolojiler, öncelikle insanlara yaşadıkları dünyayı anlamaları ve açıklamaları için bir perspektif sunmaktadır. Çünkü insanlar, dünyayı olduğu gibi değil de, bir dizi içselleştirilmiş inançlar, fikirler ve varsayımların dürbünüyle görmektedir. Dolayısıyla insanlar farkında olsalar da olmasalar da davranışlarını etki eden ve yönlendiren bir dizi inanç ve değer sisteminin yönlendirmesinde yaşamlarını sürdürmektedir. Bu nedenle ideolojiler, siyasi faaliyetlere ilham olan bir dizi hedefler ortaya koyarak, liberalizmin orta sınıfla, muhafazakarlığın aristokrat sınıfla ve sosyalizmin işçi sınıfıyla kurduğu bağ gibi belirli sosyal sınıflara hitap etmektedir. İdeolojiler, belli bir sosyal sınıfın tecrübe, arzu ve çıkarlarını yansıtmaları nedeniyle insanlarda aidiyet ve dayanışma hissinin gelişmesini sağlamaktadır. Tüm bu açıklamalar ışığında ideolojinin özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Heywood,2003:2-6):

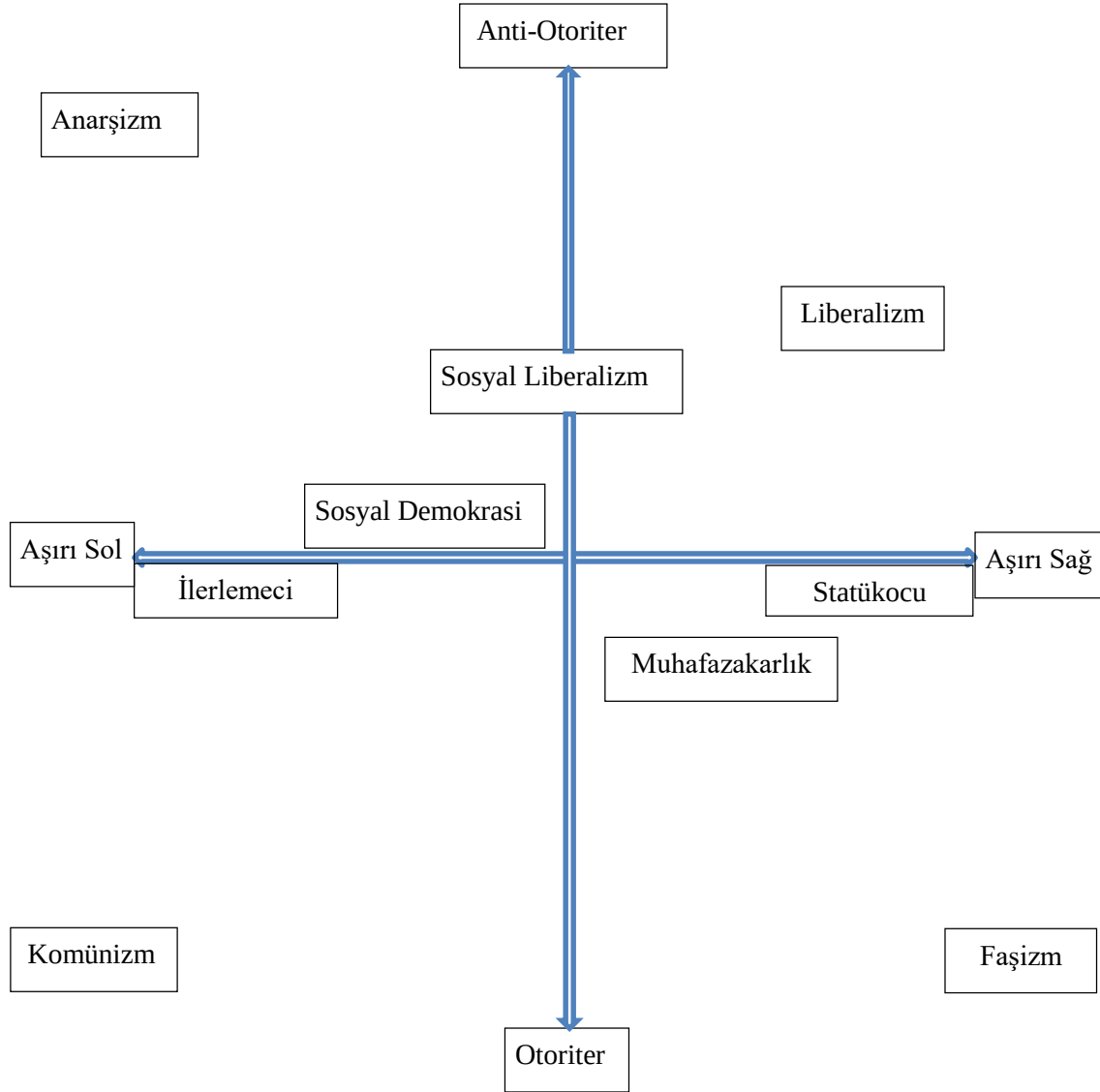
- Belli bir siyasi inanç sistemidir,
- Eylem odaklı siyasi fikirler oluşturur,
- Belli bir sosyal ya da ekonomik sınıf ya da sınıfın dünya görüşünü yansıtır,
- Ezen ve ezilenler arasında kendi önceliğinde bir takım propaganda ve sloganlar üretir,
- Kendisine bağlı olan insanlar arasında bir kollektif aidiyet tesis eder,
- Doğrunun tekeline olduğunu iddia eder,
- Bir takım soyut ve oldukça sistematik siyasi fikirlerden oluşur.

İdeoloji, en genel anlamıyla toplumun nasıl çalışması gerektiği hakkında bir dizi varsayım ve öncüllerden oluşan bir siyasi söylem içerisinde kendine ait bir doğrular rejimi olarak görülebilir. Kendine ait bir doğrular rejimi olarak ideoloji; birbiriyle rekabet içinde olan doğrular, değerler ve teoriler arasında belli değerlerin diğerinin üzerinde öncelikli olduğuna vurgu yaparak, kendine ait anlamların ve teorilerin meşruluğuna yatırım yapar. Dahası ideolojiler, sosyal dünyanın entelektüel bir haritasını sağlayarak, bir yandan bireyler ve gruplar arasında ilişki kurulmasını diğer yandan daha genel ölçekte kendi güç yapısını tesis ederler. Bu nedenle hakim güç yapısını, ya onun haklılığını ve olması gerektiğini savurarak ya da onun adaletsiz ve eşitsizliğe neden olduğunu söyleyerek şekillenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla ideoloji, var olan güç ilişkisini korumak, değiştirme veya ortadan kaldırmak için organize siyasi eylem bir temel teşkil eden kendi içinde tutarlı bir dizi fikirler sistemidir. Bu nedenle tüm ideolojiler;

- a) Var olan düzeni açıklayan bir dünya görüşü sunarlar,
- b) Kendi öngördüğü ideal toplum düzeni ekseninde arzu edilen bir gelecek modeli önerirler,
- c) Siyasi değişimin nerden nereye ve nasıl değişebileceğini ya da değişmesi gerektiğini açıklarlar (Heywood, 2003:9-14).

İdeolojileri kendi içinde sınıflandırmak, aralarındaki ilişkiyi resmetmek için pek çok girişim olmuştur. En çok kullanılan yöntem de Şekil 1’de olduğu gibi doğrusal çizgilerden oluşan ve ideolojileri belli bir doğrusal yelpazede gösterme yöntemidir. Bu yöntemde en uçlara aşırı sağ ve aşırı sol ideolojiler konularak, ideolojilerin konumlandırılması yapılır. Bu ikisinin tam ortasında da merkez bulunur. Aslında sağ ve sol ayrımının kökeni, monarşik dönemlerde Fransa kralını destekleyenlerin meclisin sağ tarafına, daha radikal fikirleri benimseyenlerin ise meclisin sol tarafına oturmasına dayanmaktadır. Bu bağlamda mecliste sağ tarafta oturanlar devletçi ve daha statükocu fikirleri benimseyenleri tanımlarken, sol tarafta oturanlar ise devrimci ve eşitlikçi fikirleri benimseyenlere gönderme yapmaktadır. Ancak, günümüzde sağ-sol ayrımı daha kompleks bir hal alarak, devrimcilik ve statükoculuk arasında basit bir seçim farkına indirgenmenin ötesine geçmiştir. Örneğin aşırı sağda yer alan faşizm de devrimci bir pozisyon alabilmekte ve sol

hareketler ise genellikle devrimci ve ilerlemeci pozisyonlarını sürdürmekle birlikte zaman zaman değişime direnebilmektedir. Sosyalistler, refah devleti ve devletin ekonomide net olarak merkezi planlamacı konumda olması dışındaki değişimlere karşı çıkmaktadır (Heywood, 2003:14-15).

Şekil 1: İdeolojilerin Doğrusal Yelpazede Gösterimi

Kaynak: (Kastning, 2013:39).

Şekil 1’deki ideolojilerin doğrusal spektrumunda gösteriminde görüldüğü üzere, genellikle farklı ideolojilerin siyaset ve ekonomi ilişkisi karşısındaki fikirleri esas alınır. Spektrumun solunda yer alanlar, genellikle ilerlemeci ve çalışanların haklarını desteklerken, sağında yer alanlar ise, statükoyu ve üst sınıfların haklarını

koruma eğilimindedir. Sosyal adalet, refah ve reformlar sol ideolojilerin önem verdiği konulardır ve sosyal düzenin korunması ve serbest piyasa ekonomisi ise sağ ideolojilerin önemseddiği konulardır. Şekil 1’deki dikey ekseninde ise ideolojilerin otoriterlik bakımında konumları da yer almaktadır. Örneğin muhafazakarlık ve liberalizm, devlet ekonomi ilişkisinde aynı düşünceleri paylaşırken, muhafazakarlık otoriter devlet anlayışını benimsemekte ve buna karşın liberalizm ise otoriter devletin bireysel hakları tehlikeye atacağını öngörerek anti-otoriter devleti savunan bir tutum sergilemektedir (Kastning, 2013:39).

Tablo 1’de temel siyasi ideolojilerin ana özellikleri mukayeseli olarak gösterilmiştir. Bu bağlamda sosyal demokrasi, özgür ve sosyal olarak adil bir toplum, eşitlik, toplumsal dayanışma gibi temel özelliklere ve değerlere sahip olmakla birlikte, birey ve toplum çıkarları ile devlet ve ekonomi arasındaki ilişkide dengeli bir yaklaşımı öngörmektedir.

Tablo 1: Ana Siyasi İdeolojiler ve Temel Özellikleri

Özellikler	Komünizm	Sosyal Demokrasi	Liberalizm	Muhafazakarlık
Temel Fikirler	Sosyal Sınıflar Çatışma	Özgür ve Sosyal Olarak Adil Bir Toplum	Bireysel Özgürlük	Geleneksel Düzenin ve Değerlerin Korunması
Temel Değerler	Eşitlik, Dayanışma	Özgürlük, Adalet, Eşitlik, Dayanışma	Özgürlük ve Hukuk Önünde Eşitlik	Gelenek, Din, Aile, Güvenlik, Kimlik
Karşıt Olduğu Konular	Ayrıcalıklar, Özel Mülkiyet	Sosyal Eşitsizlik ve Adaletsizlik	Müdahale ve Devletçilik	Devrim, Geleneksel Değerlerin Değişimi
Davranışsal Özellikler	Toplumsal Çıkarlar	Bireysel ve Toplumsal Çıkarlar	Bireysel Çıkarlar	Bireysel Çıkarlar ve Toplumsal Düzenin Muhafazası
Ekonomi Sistemi	Üretimde Toplu Mülkiyet ve Devlet Kontrolü	Devlet Kontrollü Serbest Piyasa Ekonomisi	Serbest Piyasa Ekonomisi	Devlet Kontrollü Serbest Piyasa Ekonomisi

Kaynak: (Kastning, 2013: 38)

İdeoloji kavramına genel bir bakışla ele aldıktan sonra merkez solun ideolojik arka planını daha detaylı olarak analiz etmek daha kolay olmaktadır.

1.2. Merkez Sol Hareketlerin İdeolojik Temelleri

Merkez sol hareketler, temel olarak sosyal demokrasi ideolojisine dayandıklarından dolayı sosyal demokrasi ideolojisinin nasıl ortaya çıktığı, hangi fikirlerden etkilendiği ve temel özelliklerini ele almak gereklidir.

1.2.1. Sosyal Demokrasi İdeolojisinin Fikirsal Temelleri

Endüstri devriminin başlamasıyla liberalizm, modern anlamda ilk siyasi ve ekonomik ideoloji olarak ortaya çıktı. Bir yanda kapitalizm 19. Yüzyıl boyunca Avrupa kıtası boyunca dünyaya yayılırken, liberalizm de yeni sistemin gerektirdiği dönüşümlerin haklılaştırılmasını ve açıklanmasını sağladı. Liberaller, devletin bireysel yaşam alanlarına mümkün olan en minimum düzeyde müdahale etmesi gerektiğini ve serbest piyasanın en yüksek sayıda insan için en iyi fayda dağıtımını sağladığını savundular. Gerçekten 19 yüzyıl, başka herhangi bir ideolojinin karşı koyamayacağı ölçekte bir liberalizm yüzyılı olarak kendini gösterdi (Hobhouse, 1964:110). Ancak 19. Yüzyılın ortalarından itibaren liberalizmin savunduğu kapitalizmin şiddetli eşitsizlikler ve sosyal adaletsizlikler şeklinde olumsuz meyvelerini vermeye başlaması, liberalizme karşı yavaş yavaş eleştirilerin yükselmesine ve alternatif arayışlara neden oldu.

Liberalizme ideolojik olarak en güçlü ve önemli meydan okuma, 19. Yüzyılın sonlarına doğru sosyalizm ile geldi. Karl Marx ve arkadaşı Friedrich Engels, yazdıkları ve aktiviteleri ile uluslararası sosyalist hareketlerinin resmi ideolojisini oluşturdular. Sosyalizmin en ayırıcı vasfı, tarihsel materyalizme ve sınıf çatışması fikirlerine dayanmasıdır ki tarihsel ilerlemenin insan bilinci ve davranışlarındaki değişimlerden değil de ekonomik gelişmeden ve ekonomik sınıflar arasındaki sosyal ilişkiden kaynaklandığını ileri sürerek farklı bir perspektif sunmasıdır. Bu anlamda sosyalizm öngördüğü tarihsel materyalizm, sosyal ve siyasal dönüşümlerin ve devrimlerin üretim modlarındaki değişimlerin ürünü olduğunu

ileri sürmektedir. Bu değişimler de felsefi bakışların değil belli bir çağın ekonomik değişiminin yansımasıdır. Bu nedenle sosyalizm, tarihin doğuşu ve gelişime ilişkin yeni bir görüş sunarak, kapitalizmin kendi içinde geleceğin sosyalist toplumunun çekirdeğini taşıdığını ve kapitalizmin kendi içindeki iç çelişkisinin sosyalizmi doğuracağını ileri sürmektedir. Bu doğumu gerçekleştirecek ebe rolünde ise, sınıf çatışmasının ve özelde proletaryanın oynaması öngörülmüştür. Çünkü ekonominin dönüşümü kaçınılmaz olarak sömürülenleri, özel mülkiyet sahibi kapitalistlere karşı bir ayaklanmaya zorlayacaktır ki geçen her gün var olan sömürü düzenine dayanamayan özel mülkiyetten yoksun işçi sınıfı, zaman içerisinde her şeyi kazanmak için kurulu düzeni kaldırmaktan başka kaybedeceği bir şey kalmayacaktır (Marx ve Engels, 1967).

Zamanla Marx ve Engels'in sosyalizm öngörüsü, bir takım sorunlarla karşılaştı. Çünkü kapitalizmin uzun ekonomik bunalımlardan başarılı olarak çıkması ve burjuvanın sorunların üstesinden gelmek için işçi sınıfının da lehine olacak şekilde siyasi, ekonomik ve sosyal reformlar yaparak dinamizmini koruması nedeniyle Marx'ın öngörülleri gerçekleşmedi. Marx'ın tarihsel öngörülerinin gerçekleşmesinin netleşmesine ek olarak, uluslararası sosyalist hareketler de yapıcı bir siyasi eylem gösterilmesine rehberlik edememesi noktasında şiddetle eleştirilmeye başlandı. Buna rağmen sosyalist ideolojideki hareketler, bir takım Avrupa ülkelerinde önemli siyasi aktörler oldular. Ancak geleneksel sosyalizm, bu hareketlerin değişen koşullarda hedeflerini gerçekleştirmesi için gerekli yenilenmeyi ve strateji geliştiremedi. Tarihin ana motoru olarak siyasi eylem yerine ekonomik güçleri öngörmesi nedeniyle geleneksel sosyalizmin, zaten siyasi örgütlerin oynayacağı rol hakkında da söyleyebileceği çok az şey vardı. 20. Yüzyılın başlamasıyla geleneksel sosyalizmin ağır ekonomi ve sosyal baskı altındaki kitlelerin psiko-politik ihtiyaçlarını karşılayamaması, yükselen toplumsal duyarlılığı anlayamaması, kapitalizmin eksikliklerine onun çöküşünü beklemekten başka aktif bir cevap verememesi üzerine oluşan hayal kırıklığı ve hüsrana sonucu olarak sosyal demokrasi ideolojisi ve hareketleri ortaya çıktı. Bununla beraber özellikle Lenin gibi bazı sosyalistler, istenen siyasi sonucun Marx ve Engels gibi beklenerek değil insan eyleminin sonucu olarak devrimle elde edilmesi gerektiğini öne sürdüler. Lenin önderliğindeki bu sosyalistler, sosyalizmin ancak askeri ve

siyasi çabaların ve müdahalelerin sonucu olarak ortaya çıkacak bir devrim ile mümkün olduğunu öne sürdüler. Bu kanat, var olan durumun aktif bir savaş ile ortadan kaldırılması ile yoluyla sosyalizmin hayata geçirilebileceğine vurgu yaptılar ki onlara göre, var olan düzeni radikal ve şiddet yoluyla ortadan kaldırmak daha iyi bir gelecek için en ideal yoldu (Berman ve Dettke, 2005:5-8).

Sosyal demokrasinin doğuşunu sağlayan yenilikçi kanadın fikirsel temelleri, Eduard Bernstein'in çalışmalarına ve yazılarına dayanmaktadır. Bernstein de Lenin'e benzer şekilde sosyalizmin ancak daha iyi bir dünya için verilecek aktif mücadele ile ortaya çıkabileceğine inanıyordu. Ancak, Lenin'den farklı olarak, bu mücadelenin demokratik bir yolla olması gerektiğini savunuyordu. Böylelikle Bernstein'in çalışmaları, sosyal demokrasinin ayrı bir ideoloji olarak ortaya çıkmasının temelini teşkil etmiştir. Bernstein, Marx'ın öngördüğü sosyalizmin en temel iki sütunu olan tarihsel materyalizm ile sınıf çatışması kavramlarına karşı çıkarak, kendi alternatif bakışını dönüşüm için siyasi mücadeleye ve sınıflararası işbirliğine oturttu. Onun kapitalizm üzerine yaptığı gözlemler, iddia edildiği gibi yalın olarak kapitalizmin zenginliğin belli ellerde yoğunlaşmasına ve buna karşılık toplumun acı çekmesine yol açmadığına, artan bir kompleksliğe sahip olduğuna ve uyum sağlanabilir bir sistem olduğuna ikna etti. Dolayısıyla sosyalizmin ortaya çıkması için kapitalizmin çökmesini beklemek yerine Bernstein, var olan kapitalist sistem üzerinde aktif bir reform yapılmasını savundu. Böylelikle sosyalizmin zenginliğin azalmasına değil de artmasına bağlı olarak yaşayabileceğini ve var olan sistemin düzenleyici ve aşırlılıklarını törpüleyici bir yaklaşım ile daha olumlu sonuçlar elde edilebileceğini ileri sürdü. Bernstein'in sosyalizmin kaçınılmaz olarak ortaya çıkacağına dair Marx'ın öngörüsüne olan inancını kaybetmesi, onun değişim için insan iradesinin ve eyleminin değişim yapma potansiyelini kavramasını sağladı. Tarihsel materyalizmin kitleleri siyasi pasifliğe terketme tehlikesine neden olması ve sınıf çatışmasının da işçi sınıfı ile toplumun diğer sınıfları arasındaki geniş ölçekteki çıkar örtüşmesini görememesi nedeniyle kusurlu olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle Bernstein, işçi sınıfı ile toplumun diğer kesimlerinin ortak olarak yaşadığı adaletsizlikleri harmanlayarak, orta sınıf ve köylülerdeki memnuniyetsizlikler üzerinden kitlelerin harekete geçirilmesine

dayanan demokratik bir değişim yolu öngören sosyal demokrasiyi önermiştir (Bernstein,1962:140-150).

Bununla beraber, sosyal demokrasinin dayandığı özgürlük, eşitlik, sosyal adalet ve dayanışma gibi özelliklerin tarihçesi aslında çok eski yıllara dayanmaktadır. Bunlar, Fransız İhtilali ile uluslararası arenada resmen ilan edilmesinden sonra Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi yoluyla uluslararası meşruiyetini de güçlendirmiştir. Ancak sosyal demokrasinin bütün bunları birleştirerek ayrı bir ideoloji olarak ortaya çıkması, 19. Yüzyılın sonraları ve 20. Yüzyılın başlarından itibaren olmuştur. Bu dönemde Avrupa toplumlarında hızlı sanayileşme ile birlikte yükselen ve zenginleşen üst sınıflar ile altta kalıp adaletsizliklere maruz kalarak ezilen nüfusun büyük bölümlerini oluşturan işçi sınıfı vardı. Daha adil ve eşit bir toplum oluşturmaya dair fikrîsel temeller,Karl Marx (1818-1883), Ferdinand Lassalle (1825-1864), ve John Stuart Mill'e (1806-1873) kadar götürülebilmekle birlikte, geleneksel sosyalistler ile sosyal demokratlar arasındaki net ayırım, yani sosyal demokrasinin bağımsız bir ideoloji olarak ortaya çıkması, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkmıştır. Sosyalistler ile sosyal demokratlar arasındaki temel ayırım, ilk başlarda hedefe varmadaki yöntem farklılıklarına, yani demokratik yollar ile şiddeti de içeren düzenin ortadan kaldırılıp değişimini öngören yollara dayanmaktaydı. Sosyalistler, daha adil bir toplumsal düzen için özel mülkiyete dayanan üretim ilişkilerinin ve bunu sağlayan anayasal devlet düzeninin tamamen ortadan kaldırılmasını savunurken, sosyal demokratlar ise, daha adil toplumsal düzen ve bunun için gerekli değişimin demokratik yollarla elde edilmesi taraftarıydı. Bu amaçlara ulaşmak için sosyal demokrat hareketler, sendikalar ve işçilerin demokratik olarak güçlü temsiliyeti gibi yöntemleri kullanmayı öngörüyordu (Kastning, 2013:5).

Sosyal demokrasinin fikrîsel temelleri, sadece bilimsel sosyalizm olarak adlandırılan ve Marx ve Engels'in fikirlerinde süzülen sosyalizm ile sınırlandırılmaz. Çünkü sosyal demokrasinin teorik temelleri, ahlaki hatta dinsel moral değerlere kadar uzanmaktadır. Marx ve Engels, kendi fikirlerini ve teorilerini bilimsel sosyalizm olarak adlandırarak daha önceki önerilen sosyalist fikirleri ütöpik sosyalizm olarak vasıflandırarak reddetmişlerdir. Marx ve Engels, kendi

fikirleri olan bilimsel sosyalizmin, sosyal ve tarihsel gelişimin yasalarını ortaya koyduğuna dair inançlarına dayanarak bilimsel olduğunu ve bilimsel sosyalizmin yüksek bir moral öngörüsü olduğu için değil de sınıf çatışmasının eninde sonunda sınıfsız bir toplum üreteceğinden dolayı zaferinin kaçınılmaz olduğunu ileri sürmüşlerdir. Marx ve Engels'in öngördüğü sosyalizm, insan davranışının ve düşüncesinin hayatın içindeki ekonomik koşullardan kaynaklandığını ileri süren tarihsel materyalizm fikrine dayanmaktadır. Sosyal demokrasi, her ne kadar Marx ve Engels'in bilimsel sosyalizm fikirlerinden bazı kazanımlar almışlarsa da onların materyalist ve hayli sistematik fikirlerini kabul etmemişler ve kapitalizmin ahlaki bir kritiği üzerinden ilerlemişlerdir. Kısacası insanlar birbirleriyle sevgi bağları, sempati ve dayanışma ile bağlanabilen ahlaki varlıklar olduğundan dolayı sosyalizmin kapitalizminden ahlaki olarak üstün bir duruş sergilediğini ileri sürmüşlerdir. Bu tip bir perspektif, sosyal demokrasinin fikirsel temellerini önemli ölçekte ütöpik sosyalizme kadar götürmektedir ki bu tip sosyalizmde, üretimin ve zenginliğin toplumun genel çıkarları gözetilerek yapılmasının en ahlaki ve ideal bir sistem olduğu ileri sürülmüştür. Bu nedenle Eduard Bernstein gibi sosyal demokrasinin kurucuları, Marx'ın bilimsel sosyalizm yaklaşımının hatalı olduğunu ortaya koyarak çağın şartlarına göre sosyalizmi adapte etmişlerdir. Bernstein'in kurduğu sosyal demokrasinin fikirsel temelleri, her ne kadar hem bilimsel sosyalizmden hem de ütöpik sosyalizmden bir şeyler alsa da ampirik analizlere dayanmaktadır. Çünkü her iki sosyalizm fikrinin de öngörülerini çürüterek ilerlemiştir. Kapitalizmin istikrarlı ve büyük bir esneklik içerisinde pek çok badireyi atlatmasını gören Bernstein, artık 20. Yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa'yı bir hayalet gibi sararak insan tabakalarına doğru gelişen Marx ve Engels'in bilimsel sosyalizm fikirlerinin etkisini yitirmeye başladığını, sınıf çatışması yerine toplumsal sınıfların birbirine daha geçişken ve kompleks bir hal aldığını, zenginliğin birkaç kapitalist elinde değil de topluma daha geniş tabakalarına yayılması nedeniyle kapitalizmin eski sömürücü imajının hafiflediğini ileri sürerek ve Kant'ın felsefi görüşlerinden de etkilenmek suretiyle var olan sosyalist fikirleri revize etmeye ve özellikle geleneksel bilimsel sosyalizmi modernize etmeye çalışmıştır. Bernstein, ekonomik krizlerin daha az şiddetli olduğunu ve işçi sınıfının görece olarak standartlarında iyileşmeler olduğunu ileri sürerek, liberal orta sınıf ile

köylü sınıf arasında ittifak yapılması gerektiğini ve sosyalizmin öngördüğü toplumsal çıkarlara demokratik yollardan ulaşılmasının daha iyi ve ahlaki olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle Bernstein'in öngördüğü sosyal demokrasi, Marx'ın öngördüğü bilimsel sosyalizmin kapsama alanından çıkarak neo-Kantçı fikirlere dayanan ahlaki sosyalizme daha yakındır (Heywood, 2003:113-115). Değişik fıkırsel temellerden etkilense de sosyal demokrasi, bunları kendi içinde tutarlı bir bütünlük kurarak ayrı bir ideoloji olarak kendini göstermiştir.

Dolayısıyla bilimsel sosyalizmdeki geniş ölçekli ulusallaştırma ve devlet planlamanın terk edilmesi, sosyal demokrasi üç temel hedef ile ortaya çıkmasını sağlamıştır. İlk olarak, serbest piyasa ekonomisi ile devlet kolektivizmi arasında duran kamu ve özel mülkiyetin karışımı karma bir ekonomiyi savunmuştur. Dolayısıyla mülkiyetin kamulaştırılması, sadece toplumun tümü açısından daha faydalı olduğunda tercih edilmelidir ve devlet tekelleri ancak bu koşul sağlandığında kurulmalıdır. Mesela 1945-1951 yılları arasında İngiltere sosyal demokrat hükümeti, elektrik, gaz, kömür, çelik ve demiryollarını kamulaştırıp devlet tekeline alırken, diğer pek çok endüstri kalemelerini özel sektöre bırakmıştır. İkinci olarak, sosyal demokrasi, ekonomik büyümeyi sağlamak ve işsizliği azaltmak için kapitalist ekonominin regüle edilmesi ve yönetilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. 1945 yılından sonra pek çok sosyal demokrat parti, Keynesyen ekonomik modeli ekonomiyi kontrol etmek ve işsizliği azaltmak için bir araç olarak kullandı. Üçüncü olarak, sosyal demokrasi, kapitalizmi evcilleştirmek ve reforme etmek için refah devleti prensibini öngörmüştür. Refah devleti, sosyal eşitliği artıran ve fakirliği yok eden bir gelir dağıtım mekanizması olarak görülmüştür. Dolayısıyla sosyal demokrasi, temel olarak önceki sosyalist fikirlerin tersine kapitalizmin tamamen yok edilmesini değil de, refah devletinin inşası için reforme edilmesi gerektiğini savunmuştur (Heywood, 2003:115-116). Bu nedenle sosyal demokrasi, hem kapitalizmin hem de sosyalizmin aşırı uçlarını törpüleyerek ve her ikisinin de tek başına yeterli olmadığını öngörerek ikisi arasında bir denge arayışının sonucudur denilebilir.

Tablo 2'de sosyal demokrasi ile sosyalizme dayanan komünizm sistemleri arasındaki temel farklar ve yaklaşımlar yansıtılmıştır.

Tablo 2: Sosyal Demokrasi ile Komünizm Arasındaki Farklar

Sosyal Demokrasi	Komünizm
Ahlaki Sosyalizm	Bilimsel Sosyalizm
Revizyonist	Tutucu
Dereceli Olarak İlerleme	Devrim
Daha İnsani ve Ahlaki Kapitalizm	Kapitalizmin Kaldırılması
Gelirin Dağıtılması	Devlet Mülkiyeti
Sınıf Çatışmasının Düzeltilmesi	Sınıfsız Bir Toplum
Görelî Bir Eşitlik	Mutlak Eşitlik
Karma Ekonomi	Devlet Komünizmi
Ekonominin Regüle Edilmesi	Devlet Kollektivizmi
Parlamente Parti	Öncü Parti
Siyasi Çoğulculuk	Proletaryanın Diktatörlüğü
Liberal-Demokratik Devlet	Proletaryanın Devleti

Kaynak: (Heywood, 2003:116)

Genel olarak sosyal demokrasi ideolojisi

Merkez solun ideolojik temeli olan sosyal demokrasi kavramının pek çok farklı tanımı bulunmaktadır. Bir yandan geleneksel sosyalizmle bağlantısı bulunan ve bir yandan da demokrasiyi sosyalist kolektivizmin uç noktalarını törpülemek için kullanan sosyal demokrasi, 19. Yüzyılın sonlarından itibaren merkez sol hareketlerin ana ideolojisi olarak Alman Sosyal Demokrasi Partisi (SPD) gibi değişik partilerde hayat bulmaya başlamıştır. Zamanla daha çok siyasi hareket, sosyal demokrasiyi benimseyerek parlamente demokrasiyi ve sosyalizme aşama aşama ve barışçıl bir geçiş programlarına koymaya başladılar. Sonuç olarak merkez sol hareketler, artan oranda devrimci sosyalizm yerine demokratik sosyalizm benimsemeye başladılar. Zaten 1917 yılındaki Rusya devriminden sonra devrimci sosyalist hareketler, sosyal demokrat partiler ile aralarına kesin mesafeler koymak için komünizm ismini kendilerine tercih etmeye başladılar. Modern anlamda sosyal demokrasi, ideolojik olgunlaşması için 20. Yüzyılın parlamente

demokratik staretejiilere ek olarak sosyalist hedeflerini de revize etmeye başladılar. Çünkü kapitalizmi tamamen kaldırmak yerine reform etmeye ve daha insani haline getirmeye çalıştılar. Bu nedenle serbest piyasa ekonomisi ile devlet müdahalesi arasında denge kuran bir anlayışı temel fikir olarak benimsediler. Merkez solun ideolojik duruşu şu şekilde sıralanabilir (Heywood, 2003:112):

- Liberal demokrasi ilkelerini destekler,
- Politik değişimin barışçıl ve anayasal yollarla olmasına çalışır,
- Kapitalizm sadece zenginlik üreten güvenilir bir araç olarak görülür,
- Kapitalizm, eşitsizlik ve yoksulluğa sebep olma potansiyeli yüksek olması nedeniyle ahlaki açıdan kusurlu olarak görülür,
- Bu nedenle kapitalist sistem devlet tarafından ekonomik ve sosyal mühendislik yoluyla revize edilmelidir,
- Devlet kamu ve genel toplumsal çıkarlar noktasında denetçi rolünü üstlenmelidir,
- Sosyalizm de kapitalizme benzer şekilde radikal yanları törpülenerek kabul edilir,
- Piyasanın tamamen devlet kontrolünde olmasına da karşı çıkılır,
- Özel mülkiyet de kontrollü olmak kaydıyla korunmalıdır,
- Ulus devlet, ideal siyasi sistem olarak kabul edilir,
- Bu nedenle devlet, ulusal sınırları içerisinde genel toplumsal çıkarlar ile bireysel çıkarlar arasında düzenleyici rolü üstlenmelidir.

Sosyal demokrasinin ideolojik olarak tamamen olgunlaşması, 1945 yılından sonra olmuştur. Çünkü bu tarihten sonra merkez solun dayandığı sosyal demokrat fikirler, sosyalizmin anavatanın çok ötesine taşınarak büyük bir heyecan ve ilgi uyandırmakla birlikte bir sosyal demokrasi konsensüsü oluşmuştur. Ancak, 1970'lerden ve özellikle 1980'lerden sonra sosyal demokrasi, neoliberalizm ile değişen ekonomik ve sosyal şartlar karşısında ideolojik ve seçmene yönelik tutarlılığını sürdürmeye çalıştı. 20. Yüzyılın sonlarına doğru dünya çapında

reformcu sosyalist hareketler karşısında merkez sol, ideolojik olarak geri çekilme sürecine girdi. Bunlardan bazıları modern sosyal demokrasi olarak tanımladıkları ideolojiyi desteklerken, diğerleri de üçüncü yol ve aktif merkez gibi fikirleri kucakladılar. Bunların sosyalist gelenekle bağlantıları ve birbirleri ile ilişkileri noktasındaki tartışmalar halen devam etmektedir (Heywood, 2003:112-113).

Yine de özgürlük, sosyal adalet, eşitlik ve toplumsal dayanışma merkez solun ve dayandığı sosyal demokrasinin ideolojik açısında çekirdek değerleri olmayı sürdürmüştür. Bunlardan ilki olan özgürlüğün kökleri, Aydınlanma Çağı olan 17. Yüzyıl ile 19. Yüzyıl arasındaki döneme kadar gitmektedir. Bu Çağ, önceki çağlardan gelen toplumsal anlamda hiyerarşik bir sınıflandırmaya dayanıyordu. Çiftçiler, üst sınıflardan hatta tüccarlardan bile aşağı görüldüğü bir toplumsal tabakalaşmaya dayanıyordu ki bu da Tanrısal bir kural olarak kabul ediliyordu. 18. Yüzyıldan itibaren Jean-Jacques Rousseau, özgürlüğün zenginlik, güç, eğitime hangi derecede bağlı olduğunu sorgulamıştır. Rousseau, bu durum karşısında radikal bir tavır takınarak özgürlüğün temel şartları olarak demokratik katılımı ve eşitsizliğin olmadığı bir toplumsal düzeni ileri sürmüştür. Günümüzde dünyadaki pek çok demokrat hareket, Rousseau'dan daha ılıman bir tavır alarak eğitim ile gelir eksikliğinin nasıl bireysel özgürlükleri sınırlandırdığını görmüştür. Liberallerin aksine pek çok sosyal demokrat, özgürlüğe büyük önem vererek özgürlüğün finansal ve sosyal önkoşulları sağlandığı takdirde hayat bulacağını ileri sürmektedir. Dolayısıyla merkez sol ve dayandığı sosyal demokrasi, ideolojik açıdan sadece devletin belli özgürlükler karşısında sınırlandırılmasını öngören negatif özgürlükleri değil, aynı zamanda pozitif özgürlükleri sağlaması ve bunun için gerekli ortamı oluşturmada sorumlu olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü sosyal demokrasiye göre, insanlar eğitim masraflarına güç yetiremedikten sonra eğitim özgürlüğünün sağlanması başlı başına fazla bir anlam ifade etmeyecektir. Yani özgürlüklerin yasal güvence ile koruma altına alınması yanında onun için gerekli ön koşulların da sağlanması gereklidir. Benzer şekilde sosyal demokrasi, liberallerin özgürlüklerin sınırı noktasında başkalarına zarar veren alana kadar serbest olmasını yeterli bulmayarak, her toplumun aktif bir şekilde özgürlükleri hem yasal hem de gerekli koşulları açısından güvence altına alması gerektiğini, her insana özgürlüklerini hayata geçirebilmeleri açısından gerekli fırsatların

sağlanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla sosyal demokrasi, liberalizmden farklı olarak özgürlüğe sadece büyük önem vererek yasal koruma altına almakla yetinmemekte onun için gerekli sosyal kurumların ve koşulların da inşasına çalışmaktadır (Kastning, 2013:7-9).

Sosyal demokrasinin çekirdek değerlerden bir diğeri olan adalet ise, sağlanan bireysel ve toplumsal özgürlükler ile uyumlu bir şekilde her bireyin eşit haklara sahip olmasını ve bu haklardan yararlanmasını ifade etmektedir. Bu nedenle sosyal ve ekonomik adaletsizliklerin önlenmesi için şu hususlara dikkat edilmelidir:

- Toplumda hayat şartları itibariyle en dezavantajlı konumda olan bireylere bile en maksimum düzeyde fayda sağlayacak şekilde olmalıdır,
- Her birey sosyal ve ekonomik konumu ne olursa olsun fırsat eşitliğine sahip olmalıdır.

Eğer bu prensipler üzerinde en geniş ölçekte bir toplumsal mutabakat sağlanabiliyorsa, zaten belli bir ahlaki düzeyi de yakalamış demektir. Dolayısıyla malların veya gelirlerin eşit olmayan bir şekilde dağıtımı, toplumdaki en zayıf konumda olanı da kapsayacak şekilde herkesin faydasına olmalıdır. Gelire göre artan oranda yapılan vergilendirme buna bir örnek olabilir. Yani eğer A kişisi, B kişisinden daha fazla kazanıyorsa bu gelirin adaletsiz dağıtımı söz konusudur. Bu durumda gelirdeki farklılık, eğer az kazanan B kişisi de bundan yararlanabiliyorsa adalet sağlanmış olur. Bunun içinde A'nın gelirindeki fazlalığa uygun vergilendirme ile alınan para, toplumsal çıkarlar için kullanılmalıdır (Rawls, 1979:336).

Bir diğerk çekirdek değer ise eşitlik prensibidir ki kökeni insanların sosyal konumlarına göre toplumda hiyerarşik olarak tabakalaşmasına karşı bir isyan olan Fransız Devrimine kadar gitmektedir. Devrimciler, oy kullanma hakkı, adil yargılanma gibi hukuk önünde eşit haklar talep ettiler. İnsanlara sosyal kökeni, dini, ırkına bakılmaksızın eşit bir şekilde davranılmasını istediler. Bugün pek çok demokratik devletin temel hukuk normu olan 'Tüm insanlar, saygınlık ve haklar bakımında eşit olarak doğarlar' gibi kanun önünde eşitliği vurgu yapan ifadelerin kökeni Fransız İhtilali'ne uzanmaktadır. Ancak nerdeyse tüm devletler bu tip

ifadelere anayasalarında yer vermelerine ve İnsan hakları Evrensel Beyannamesini imzalamalarına rağmen, uygulamada kanun önünde eşitlik ilkesi doğru bir şekilde hayat bulmamaktadır. Örneğin din ve ırka yönelik ayrımcılık, halen dünyada yaygın bir problem olmaya devam etmekte ve bu nedenle kanun önünde eşitliği gösteren yasal metinler uygulamada görünmeyince önemlerini kaybetmektedir. Kanun önünde eşitlik kadar fırsat eşitliği de merkez sol hareketlerin ve dayandıkları sosyal demokrasi ideolojisinin önemli prensiplerinin başında gelmektedir. Eğitime, sağlığa ve işe ulaşmadan herkesin fırsat eşitliğine sahip olmaları gerektiği önemle vurgulanmaktadır. Eşitliği öngören bu haklar, cinsiyet, etnik köken, cinsel yönelim, din, ekonomik durumdan bağımsız genel geçer olmalıdır. Ancak fakirlik ve engellilik gibi durumlara bakılmaksızın ayrıcalıksız üyelerden oluşan bir toplum inşası için herkese toplumsal konumuna ve koşuluna bakılmaksızın katılabileceği bir fırsat eşitliğinin devlet tarafından sağlanması ve desteklenmesi gereklidir (Kasning, 2003:10). Ancak prensipte ve metinlerde yazılıp idealleştirilmesi doğru bir tavır olmakla birlikte hayata geçirilmesi oldukça zordur.

Merkez sol hareketlerin dayandığı sosyal demokrasi açısından devlet, altyapıyı ve toplumun genel çıkarı için hizmetleri herkesin özgürce erişebilmesi ve fırsat eşitliğine sahip olmasını sağlaması bakımından her şeyin üzerinde eylemsel bir sorumluluğu olmalıdır. Bu bağlamda devlet, insanların toplum içinde özgürce ve aktif olarak katılımını sağlayabilecek sosyal gelir ve imkan dağılımını sağlayacak araçları oluşturmalı ve serbest piyasa ekonomisini demokratik sosyal hakları ve işçi haklarını koruyacak şekilde kontrol etmelidir (Kastning, 2013:19).

Türkiye’de merkez sol hareketlerin fikrîsel temelleri

Türkiye’de Meşrutiyet döneminden beri her ne kadar genele yansımada da sınırlı ve ideolojik olarak bir sol sayılabilecek hareketler olmuştur. İştirakiyyün, halk zümresi ve yeşil ordu gibi değişik adlarla isimlendirilen hareketler olmuştur. Ancak Türkiye’nin politik hayatına sağ-sol kavramlarının girmesi göreceli olarak

yeni bir durumdur. Nihayetinde Türkiye’de solculuğun etkisinin ülke genelinde hissedilebilir bir hareket olarak ortaya çıkması 1960’lardan sonra olmuştur (Günay, 2008).

Merkez sol söylemini ilk kez kullanan aslında sağ kökenli bir partinin lideri Adnan Menderes olmuştur. Demokrat Parti’nin kuruluş aşamasında bir gazetecinin iki parti arasındaki farkı sorduğu sorusuna karşılık olarak ‘belki, biz iki parmak daha soldayız’ cevabını vermiştir. Aslında Adnan Menderes nispeten bu söylemi bakımından haklıdır. Zira başlangıcında Demokrat Partili siyasiler, daha özgürlükçü bir söylem geliştirmişlerdir (Tunaya, 1969:561).

Ülkede 1960’lardan itibaren özellikle 1961 Anayasasının sunduğu özgürlükçü ortamı sayesinde ülkede yeni kavramlar ve kurumlar tartışılmaya başlanmış ve böylelikle yeni fikirlerin, daha toplumcu ve demokrat düşüncelerin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Bu ortamda sınıfsal bir çağrışım yapan Türkiye İşçi Partisi gibi bir parti bile kurulmuştur. Bütün bu gelişmeler ile birlikte 1950’lerden sonra Demokrat Parti’nin yeni bir tek parti yönetimi görünümüne sahip olması nedeniyle hukuk devleti ve özgürlükler ekseninden yeni aydın söylemlerinin odağı haline gelen CHP’nin de yeni arayışlara girmesine neden olmuştur. 1960’lardan itibaren özellikle gençler ve aydınlar merkezli toplumculuk olarak isimlendirilen sol ve sosyalist fikirlere karşı artan oranda bir ilgi ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda diğer ülkelerdeki sosyalist yayınlar, dergiler, gazeteler ve kitaplar çevrilerek Türkiye’de yayımlandı ve hayli ilgi uyandırdı. Büyük ölçekte CHP’nin tabanı oluşturan gençler ve aydınlar arasındaki bu yeni arayışlara ilaveten İsmet İnönü’nün 1965 yılında Milliyet Gazetesinden Abdi İpekçi’ye ‘CHP bünyesi itibariyle devletçi bir partidir ve bu sıfatla elbette ortanın solunda bir ekonomik anlayıştadır’ demesi bu noktada özellikle merkez sol eksenli yeni tartışmaları ateşlemiştir. Aslında 1940’lardan itibaren solculara ve sol söyleme basında, üniversitelerde ve kurumlarda göz açtırmamış CHP’nin başındaki İsmet İnönü gibi bir siyasetçinin bu söylemi, ciddi bir yol ve bakış açısı değişiminin hem habercisi hem de ateşleyicisi olmuştur. İsmet İnönü yine aynı yıl içerisinde Kim Dergisi’ne verdiği röportajda ‘Kırkı yıldır devletçiyiz derken aynı şeyleri söylüyorduk. Bunun için ortanın solundayız dedim. Aslında laikiz dediğimiz günden beri ortanın

solundayız. Halkçıysan ortanın solunda olursun' diyerek aslında CHP'nin siyasi duruşuna yeni bir içerik vermekten ve politik duruşunu değiştirmekten çok, bulunduğu yeri ortanın solu olarak tanımlıyordu (Günay, 2008).

İsmet İnönü'nün sonrasında da 'Ortanın solunda bir anlayış, memleketi komünizme, faşizme götürmeyecek tek politika anlayışıdır' demiştir. Aslında İsmet İnönü, kurt bir siyasetçi olarak ülkede fokurdamaya başlayan yeni sağ ve sol arayışların farkına vararak, hem sağ hem solda ortaya çıkacak aşırı anlayışlara bir set çekmeye de çalışmıştır. 1965 yılında CHP'nin genel seçimlerde ciddi bir oranda yenilgiye uğraması nedeniyle arka planda ortanın solu söylemi günah keçisi ilan edilmesinden sonra, adeta bu ideolojinin yılmaz savunucusu olarak parti içinde yalnız kalan Bülent Ecevit, 1966 ara seçimlerine giderken merkez solun ne olduğunun hem toplum hem de partisi tarafından tam olarak anlaşılamadığına hükmederek 14 Ekim 1966 yılında 'Ortanın Solu' isimli kitabını yayınladı ve bu kitap merkez sol ideolojisinin Türkiye'de anlaşılmasında fikirsel olarak önemli bir işlev görmüştür (Günay, 2008).

Bülent Ecevit, bahse konu kitabında ortanın solunu yani merkez solu şu şekilde tanımlamaktadır: İnsana en üstün değeri veren, insan kişiliğinin gelişmesini her türlü baskı ve engellerden kurtarmak isteyen, onun maddi ve manevi gücünü imkan eşitliği içinde harekete geçirmeyi sağlayan, insanlık onuruyla, özgürlük ve sosyal adaletle bağdaşmayacak etkenleri ve yöntemleri reddeden, insanca bir toplum düzeni kurmaya çalışan bir düşünsel hareket olarak tanımlamaktadır (Ecevit, 1966:120).

Özgür insan dergisi

Özgür İnsan Dergisi, merkez solu hem fikirsel hem de aksiyoner olarak Türkiye'de yeşermesine büyük katkıları olan Bülent Ecevit'in 14 Mayıs 1972 yılında CHP Genel Başkanlığına seçilmesinden kısa bir süre sonra 1 Haziran 1972 yılında yayın hayatına başladı. Bu tarihten sonra Özgür İnsan Dergisi, hem Ecevit'in hem de merkez soldaki aydınların merkez sol ile ilgili teorik ve

uygulamaya dair fikirlerinin tabana yayılmasında ve merkez solun fikirselleştirilmesinde önemli rol oynamıştır. Derginin üç sayısı hariç ilk 24 sayısının geri kalan sayılarının tamamında Bülent Ecevit başyazar olarak yazılarını kaleme almış ve dergide büyük ölçekte bu başyazarlar ekseninde şekillenmiştir. Dergide ayrıca Haluk Ülman, Ahmet Yücekök, Cahit Kayra, Tefik Çavdar, Alev Coşkun, Bozkurt Güvenç, Şükrü Koç, Erhan Karaesmen, Özhan Ulatam, Nejat Ölçen, Faruk Erginsoy, Şerif Mardin, Ahmet İsvan, Mustafa Akdağ, Mete Tunçay, Ahmet Taner Kışlalı, Mümtaz Soysal, Turan Güneş, Hasan Esat Işık, Başer Kafaoğlu, Emre Kongar, Kemal Derviş, Orhan Koloğlu gibi bilim ve siyaset adamlarının yazıları yer almıştır. Bu bağlamda Özgür İnsan Dergisi, daha çok aydın kamuoyuna ve yerel parti örgütlerinin kanaat önderlerine dönük merkez solun kuramsal temelini oluşturan bir yayın politikası sunmuştur. 12 Mart Askeri Müdahalesinin de etkisiyle Türk merkez solunu etkileyen ve kitlelilikten koparan ordunun partisi, tepeden inmece, asker-aydın,sivil zümre endeksli toplumsal çözümlere karşı çıkarak bürokratik devrimciliği eleştirilmiş ve ısrarla merkez solun halk kitleleri ile yeniden bütünleşmesi noktasında yayınlar yapmıştır. 1978 yılında kadar yayın hayatına devam eden bu dergi, merkez soldaki Türk aydınının ve siyasetçilerinin halka daha yakın bir tavır takınmalarında ve sosyal demokrat hareketlerin kitle desteği kazanmasında ciddi katkıları olmuştur (Günay, 2008).

Toplumcu düşün dergisi

Toplumcu Düşün Dergisi, 1978 Mayıs'ında ortamın anarşi ve kargaşa ile dolduğu bir hengamede sosyal demokrat bir dergi olarak yayın hayatına başlamıştır. Yahya Sezai Tezel ve Etyen Mahçupyan'ın editörlüğünde yayın hayatına başlayan dergi, Türkiye'nin 12 Eylül 1980 darbesine doğru gittiği bir ortamda demokratik sosyalist ve serinkanlı fikirleriyle merkez sol için farklı bir düşünsel arka plan sunmuştur. O dönemde hem sağda hem solda totaliter yaklaşımlarla, popülist bir söylemden başka bir şey sunmayan merkez sağ ve sol partilerini, bilhassa CHP'yi şiddetle eleştirmiş ve Leninizm dışındaki diğer sosyalist hareketleri lider kültünde uzak bir kapsamla okuyucularına sunmuştur. Dergi bunun yanında Avrupa'da çeşitli dillerde yayınlanan sosyal demokrat dergi ve gazetelerin özetlerini de okuyucusuna sunmuştur. Bu dergiye göre; Türkiye'de tarihe toplumsal yapıların

tarihi olarak değil de kahramanlıklar ve geçmiş olarak bakıldığından dolayı toplum, kendisine sunulan dışında bir gerçek arayışına girememiş ve geçmişine ve sorunlarına devlet ve lider ekseninde başka bir yol bulamamıştır ve zaten toplum yapısı devlet vesayeti altında olduğundan dolayı sivil toplum da gelişmemiştir. Dolayısıyla devletten bağımsız ve devleti denetleyebilen bir sivil toplum yapısı Türkiye’de söz konusu olmamıştır. Sivil toplumun bu gelişmemişliği, beraberinde sınıf ayrımı yerine ‘yöneticiler-halk’ ya da ‘aydın-halk’ ayrımı endeksli toplumsal bölünmeye neden olmuştur. Bu bağlamda yönetici ve aydınlar, sivil toplumun olmadığı bu boşluğu doldurarak devleti ve toplumu kurtarma misyonuna girmişlerdir. Bu nedenle Türkiye’de sistem tartışmaları yerine bir kurtarıcılık ekseninde demokratik olmayan ve toplumdan kopuk kısa vadeli çözümler söz konusu olmuştur. Bu çerçevede Toplumcu Düşün Dergisi, demokratik ve sosyalist bir tartışma platformu oluşturmak, her türlü dogmatizmi tartışmak hedefiyle merkez sol için derin ve teorik bir düşünsel arayışın merkezi ve merkez solun fikrî besleyicisi olmuştur (Yılmaz, 2008).

1.3. Merkez Solun Dünyada Geneline Yansıması

Bernstein’in fikirleri, Avrupa üzerinde sosyalist hareketlerin gidişatından memnun olmayan sosyalistler üzerinde başta küçük fakat artan oranda yankı buldu. Çünkü bu fikirler, sosyalizme sınıf çatışması yoluyla değil de sınıflar arası işbirliği ve devrim yerine siyasi yollarla yapılan bir mücadele yolu ile ulaşılabileceğini söyleyerek o zaman için oldukça orijinal bir perspektif sunmuştu. Böylelikle 20. Yüzyılın başlaması ile merkez solun fikrî oluşumu, geleneksel sosyalizm ve pragmatistlere muhalif bir şekilde değişik ülkelerde iyi bir başlangıç ile siyasi hayata başladı. Ancak henüz geleneksel sosyalist fikirlerden kesin bir şekilde kopuşa ve yeni fikirlerin uygulamadaki komplikasyonlarına hazır değillerdi. Sonuç olarak ilk başlarda karmaşa ve tansiyon olması nedeniyle merkez sol hareketler de kendi içinde bölünmüş bir yapı gösterdiler. Ancak Birinci Dünya Savaşı ve hemen sonrasında geleneksel sosyalizmden net kopuş, onun iki ana temel sütunu olana tarihsel materyalizmin ve sınıf çatışması fikirlerinin bütünüyle terk edilmesiyle ve onların antitezi olan sınıflar arası işbirliği ve politikanın en ideal mücadele yolu olduğu fikirlerinin net bir şekilde savunulmasıyla gerçekleşti. Sosyalizmin ilk

sütunu Birinci Dünya Savaşının başlamasıyla ciddi bir sarsıntı yaşadı. Çünkü sosyalist hareketler, burjuva partilerine ve kurumlarına olan şüphelerini terk etmeye ve şimdiye kadar yıkmaya çalıştıkları devletlerine savaş şartlarının verdiği zorunluluklar dolayısıyla destek verdiler. Savaş sonrası dönemde ise, sınıf çatışması doktrini, artan bir demokratikleşme dalgasının Avrupa'yı artan oranda sarmasıyla sosyalist hareketlerin burjuva hükümetlerinin yönetime katılma noktasında daha öncesinde görülmemiş fırsatlar ve imkanlar sunmasıyla ciddi bir baskı altın girdi. Geleneksel sosyalizmin ikinci sütunu olan tarihsel materyalizm de savaş esnasında ve sonrasında ciddi eleştiriler ve muhalefetler ile karşılaştı. Büyük Savaş sonrasında yeni demokratikleşen ülkelerde sosyalist hareketleri öncü rol alması, artan oranda onları sosyalist dönüşümü siyasi güç olmadan elde edilmesinin zor olduğunu ve Büyük Depresyon başlaması ise sadece ekonomik güçlere dayanmanın politik olarak intihar etmelerine neden olacağını anlamalarını sağladı. Büyük Depresyonun neden olduğu ekonomik çöküş ile geleneksel sosyalistler ve klasik liberaller pasif bir konumda kalmayı tercih ederken, sosyal demokrat sol hareketler diğer adıyla merkez sol hareketler ise kapitalist sistemi evcilleştirmek için devlet gücü ve müdahalesinin gerektiren programlar sunarak çözümler üretmeye çalıştılar. Ne kapitalist sistemi tümüyle yok etmek ne de onun yüceltmek yerine merkez sol hareketler, kapitalist serbest piyasanın anarşik ve sömürücü güçlerini dizginlemeyi ve aynı zamanda onun daha önce hiçbir ölçekte görülmeyen ölçekte materyal ve gelir sağlama bolluğunu kullanmayı hedeflediler. Dolayısıyla merkez sol hareketler, bırakın yapsınlar bırakın etsinlerci liberalizm ile ekonomiyi tamamen kamu kontrolüne devreden Sovyet komünizmi arasında bir üçüncü yolun öncülüğünü yaptılar. Bu fikirler temelinde merkez sol hareketler Belçika, Almanya, Hollanda ve Fransa gibi ülkelerde yeni bir politik enerji ile siyasi hayatta öne çıktılar. Örneğin Fransa'da Hendrik De Man öncülüğündeki merkez sol parti, kapitalizme sahip olmak yerine kontrol etmeyi ve genel toplumsal çıkarlar doğrultusunda dönüşümünü öngören politikalarını ana politika maddesi olarak ortaya koydu. Benzer şekilde Almanya'da ve Avusturya'da merkez sol hareketler, ekonomiye devlet müdahalesinin gerekli olduğunu savunarak Keynesyen ekonomik programları uygulayarak başarılar elde ettiler. (Berman, 2005).

Ancak Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı arasında merkez sol hareketler için umut vadeden önemli gelişmeler olmasına rağmen, bu hareketlerin ana vatanı olan Avrupa’da İkinci Dünya Savaşı bitene kadar süren yeni bir anti-demokratik dalga başladı. İki büyük savaş arasındaki bu dönemde İngiltere, Fransa ve ABD olmak üzere birkaç ülke hariç, merkez sol hareketle siyasi alandaki parlak görünümünü kaybettiler. Ancak İkinci Dünya Savaşı’nın sonra ermesi demokrasi açısından yeni bir zaferin başlangıcı oldu ve savaşın galipleri ABD ile İngiltere Avrupa kıtasında demokratik yapıların tekrar tesis edilmesine yardım ettiler. Bu sayede sosyal demokrasi dayanan merkez sol hareketler, İngiltere, Avustralya, Yeni Zelanda ile birlikte Avrupa kıtasındaki pek çok ülkede baskın ve iktidar partileri oldular. Merkez sol hareketler, iktidar olamadığı diğer ülkelerde de önemli iktidar ortakları olarak siyasi yaşama damgalarını vurdular. Farklı ideolojilerdeki pek çok etkin parti de sosyal demokrasinin refah devleti ve işçi haklarını artırılması gibi bazı ilkelerini benimsediler ve pek çok ülke Anayasasının ayrılmaz parçaları oldular. Batı Avrupa’da merkez sol hareketler hızlı bir yükselişe geçerek iktidara gelirken, Doğu Avrupa’daki pek çok devlet de totaliter rejimlere teslim oldular. Doğu Avrupa’daki bu rejimler, kendilerini sosyal veya sosyalist olarak nitelendirdikleri için merkez sol hareketler, kendilerini bunlardan net bir şekilde ayırmak zorunda kaldılar. Bu nedenle 1951 yılında Sosyalist Enternasyonel Frankfurt’ta toplandı ve Bolşevik Komünizmine ile Stalinizme karşı keskin bir sonuç bildirgesi sundular. Bugün dünya genelinde 115 parti üyesi ile günümüzde bile en büyük sosyalist organizasyonunun halen Sosyalist Enternasyonel olduğu göz önüne alındığında, bu açıklamanın önemi daha da belirgin hale gelmektedir. Üyelerinin siyasi görüşleri sosyal demokrasiden işçi hareketlerine kadar genişlik gösteren bu organizasyon yoluyla Doğu Avrupa devletlerindeki yorumladıkları sosyalist anlayışı ile olması gereken sosyalizm arasından net bir ayrım koydular. Ayrıca farklı siyasi ideolojiler başlığı altında sosyalizm ile sosyal demokrasi arasında da detaylı farklılıklara dikkat çekilerek ortaya konulmuş oldu. Demokratikleşmenin artan oranda diğer ülkelere de yayılması neticesinde sosyal demokrasi, Avrupa sınırlarının ötesine taşarak diğer dünya ülkelerine de yayıldı. Böylelikle Afrika, Asya ve Güney Amerika’da kendini merkez sol olarak tanımlayan ve sosyal demokrasi değerleri

doğrultusunda bir duruş sergileyen ve bunları politik sahada uygulamak isteyen hareketler artan bir ölçekte ortaya çıkmış oldu (Kastning, 2013:5-6).

Bugün de benzer şekilde kendilerini merkez solda konumlandıran, sosyal demokrasi değerleri ile siyasi görüşlerini ifade eden, sosyalizm ve komünizm ile arasına net mesafeler koyan pek çok siyasi oluşumlar bulunmaktadır (Berman, 2005).

1.3.1. Avrupa’da Merkez Sol

Avrupa’da merkez sol hareketler, 1930’lar ile birlikte sosyal demokrasi ideolojisi ekseninde geleneksel sosyalizm üzerinde revizyonlar yaparak güçlü ve yaratıcı siyasi hareketler olarak daha belirgin bir şekilde kendilerini gösterdiler ve ülkelerindeki siyasi hayatta belirgin ve önemli aktörler oldular. Geleneksel sosyalizmin tarihsel materyalizm ve sınıf çatışması doktrinlerine karşı siyasi mücadelenin ve sınıflar arası işbirliğinin önemine vurgu yapan merkez sol hareketler, bu ilkelerini daha çekici ve uygulanabilir siyasi programlar çerçevesinde halkın partisi yaklaşımıyla farklı sınıflardan insanları çekmeye çalıştılar. İlk defa İsveç’te merkez sol hareketler, kendilerini bir siyasi parti olarak politik yaşamda gösterdiler ve sosyal demokrasi ilkelerini bütünüyle uygulamaya geçirdiler. Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı arasındaki ara dönemde İsveç Sosyal Demokrasi Partisi (SAP), serbest piyasanın kontrolsüz güçlerini dizginlemek için kapsamlı ekonomi programları geliştirdi ve İsveç siyasal hayatını etkili şekilde şekillendirmeye başladı. Büyük Depresyon esnasında bunu insanlara sunarken İsveç Sosyal Demokrasi Partisi (SAP), aktivizme ve toplum için ortak iyilik eksenli bir yaklaşıma dikkat çekti. Partinin lideri olan Per Albin Hansson, İsveç’i halkın evi ve partiyi de halkın partisi sloganları ile popüleritesini artırdı. Bir evin temelinin de toplumsal birlik olduğuna vurgu yaparak, kendi liderliğindeki merkez sol partisinin vatandaşları birbirinden ayıran bariyerleri kırmak için çaba göstereceğini ifade etti. Böylelikle Almanya ve İtalya gibi ülkelerde popülist sağ hareketler, benzer sloganlar ile toplumsal dayanışma ve birliği savunan mesajları ile karşılarındaki farklı ideolojik temeldeki partileri yenip iktidara gelirken, İsveç’te bir merkez sol partisi halkın partisi, toplumsal birlik ve dayanışmanın odağı olmayı

başararak diğer popülist partilerin tersine gerçek bir halk partisi olmayı seçti. Bu sayede bir merkez sol hareketi olan İsveç Sosyal Demokrasi Partisi (SAP), köylüler ile yaptığı ittifak ile çoğunluk hükümetini kurmayı başardı ve ilk defa bir merkez sol partisi böylelikle iktidara gelmiş oldu ve sonunda sağladığı ekonomik düzelmenin de katkısı ile bunun meyvelerini topladı (Berman, 2005).

İsveç'teki merkez sol hareketler iktidara gelme ve halkın teveccühünü kazanmada oldukça başarılı oldular. Ancak, bazı merkez sol hareketler bunu başaramadı. Bunda merkez solun dayandığı sosyal demokrat ilkelere popülizme girmeden gerçekten bağlı olup savunmalarının ve bunu uygulamada da göstermelerinin katkısı büyüktür. İsveç Sosyal Demokrasi Partisi (SAP), hem seçim sandıklarında halkın teveccühünü kazandı hem de iki önemli hedefe kitlenmek suretiyle farklılıklarını ortaya koydu. Parti, Avrupa'daki diğer merkez sol hareketlerden farklı olarak bireysel politika inisiyatiflerini daha geniş sosyal politikalara entegre etmeyi başararak canlılığını ve başarısını uzun vadeli olarak sürdürmeyi başardı (Berman, 2005). Dolayısıyla belirli toplumsal kitleleri veya sınıfları hedef almak yerine tüm halkı hedef kitle olarak belirlemeleri, seçim başarılarında oldukça etkili olmuştur.

İsveç Sosyal Demokrasi Partisi (SAP), İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde de geniş toplumsal tabakalardaki seçmenlere ulaşmadaki başarısını sağlamlaştırmaya çalıştı. Savaş öncesinde yaptığı geniş halk kitlelerini kucaklama stratejisini savaş sonrası dönemde de sürdürerek, sadece işçi sınıfını değil tüm İsveç halkını kendine seçmen hedefi olarak belirledi. Böyle yaparak hem savaş sonrası kitlelere liderlik etme rolünü sürdürdü hem de ulusal çıkarlara ve sosyal dayanışmaya olan bağlılığını daha güçlü bir şekilde ilan edebildi. Böylelikle bir merkez sol parti olarak kendisini sadece belli kitlelerle sınırlandırmadı ve sosyal demokrasi ilkelerini de bu konumuyla rahat bir şekilde bağdaştırmayı da başardı. Merkez sol partisi olmak sadece belli toplumsal gruplar ve kitlelerin çıkarları ile sınırlanmak değil toplumun kollektif çıkarlarını savunmak olduğunu gösterdi ki başarısının arkasında bu düşüncesinin oldukça önemli bir payı vardır. İsveç Sosyal Demokrasi Partisi (SAP), politikalarını ve söylemlerini dayanışma, işbirliği, birliktelik ve özgürlük kavramları ile sürekli doldurdu. Partinin güçlü toplum inşası

ve modern kapitalist sistemin içindeki belirsizlik ve sorunlardan toplumun korunması için bu ilkeler ile çerçevesinde refah devleti politikalarını gerçekleştirdi. İsveç Sosyal Demokrasi Partisi (SAP)'nin tüm bu stratejileri oldukça başarılı sonuçlar ile meyvesini verdi ve işçi sınıfının çok ötesindeki diğer toplumsal sınıflar ile de arasında güçlü bağlar kurabildi. Böylelikle bir merkez sol hareketi olarak İsveç Sosyal Demokrasi Partisi (SAP), İsveç'in siyasal sistemindeki en büyük ve en başarılı parti olma pozisyonunu sıklıkla iktidarı elinde tutmak suretiyle gösterdi. Bunun yanında İsveç toplumun merkezini merkez sol düşüncesine taşımayı da başardı ve 20. Yüzyıl boyunca demokratik bir ülkede hiçbir partinin gösteremediği kadar büyük bir ölçekte iktidara gelmeyi ve bir ülkenin siyasal hayatındaki başat ve hegemonik siyasal aktör olmayı büyük bir başarı ve tutarlılıkla sürdürdü (Berman, 2005).

Birinci Dünya Savaşı tecrübesi, daha önceki tecrübelerin aksine merkezi hükümetlerin ekonomik gelişimi etkili bir şekilde kontrol edebildiklerini gösterdi. Tabi bu düşünce sadece merkez sol hareketler ile sınır değildi. Uzun savaş yıllarında öğrenilenler ve bırakın yapsınlar bırakın etsinlerci kapitalizmin sebep olduğu sosyal sorunlar ve bölünmeler, eğer kapitalizm kontrolsüz bırakılırsa felaketlere sebep olabileceğini farklı ideolojiye sahip siyasal hareketlere gösterdi ve onlar da tıpkı merkez sol hareketler gibi benzer politika ve programları savunmaya başladılar.

Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD), kökleri 19. Yüzyıldaki işçi hareketlerine kadar uzanan ve 1875 yılında kurulan Almanya'daki en eski siyasi partidir. İşçi sınıfını temsil etmesi nedeniyle halk desteğini Kuzey Almanya'daki Protestanlardan ve demir-çelik ve maden işçilerinden almaktadır. Partinin lideri olup iktidara ilk ulaşan ve Şansölye olan Willy Brandt olmuştur. Ayrıca Parti, 60 federal cumhuriyet hükümetlerinin 20'sinde hükümet olmayı ve 1966 ile 1969 ve 2005 ile 2009 arasında olmak üzere iki kez de hükümetin lider koalisyon ortağı olmayı başarmıştır. Partiden Şansölye olmayı başaran Gerhard Schröder'in 2003 ve 2004 yıllarında radikal bir biçimde devletin refah devleti politikalarında kesinti yapması sonucu peşpeşe seçim kaybetmiş ve ciddi anlamda da üye kaybı yaşamıştır. Schröder'den sonraki partinin lideri olan ve Maliye eski Bakanı olan

Peer Steinbrück'in yaptığı sözlü gaflar ve geliri ile uyuşmayan bir yaşam sürmesi sonucu yaptığı kötü liderlik de bu kayıplarda etkili olmuştur (Spiegel Online, 2013).

Aslında Merkez Sol Sosyal Demokrat Partisi (SPD), 1970'lere ulaştığında sisteme o kadar entegre olmuştu ve bu nedenle de ideolojik olarak bir katılık ve tükenmişlik içerisine girmişti. Gelecek jenerasyonlar boyunca parti, artan oranda statuskonun temsilcisi olma konumuna girmesi nedeniyle kan kaybetmeye devam etti. Bu nedenle daha önceki yılların tersine olarak genç nesillerden, işsizlerden, yoksullardan ve toplumdaki dışlanmış kesimlerden gelen desteği kaybetti. Bu kesimler artan oranda Yeşiller Partisi'ne kaymaya ve bazıları da sağ partilere ya da popülist sol hareketlere kaymaya başladı. Bu nedenle süreç içerisinde parti, seçmen bakımından kırılğan, iç muhalefete açık ve yeni nesiller açısından heyecan uyandıramayan bir pozisyona düştü (Berman, 2005). Dolayısıyla İsveç'in merkez sol partisine göre Almanya'dakinin göreceli olarak daha başarısız olmasında liderlik sorunları ile partinin ideolojisi ile çelişen politikalar izlemesi ve halkın tümüne seslenmek yerine sadece işçi sınıfını hedef almalarının etkili olduğu söylenebilir.

Yine de Türkiye'deki merkez sol hareketler ile kıyaslandığında Merkez Sol Sosyal Demokrat Partisi (SPD)'nin pek çok kez iktidara gelmesi nedeniyle oldukça başarılı olmuştur. Örneğin partinin lideri Gerhard Schröder 1998 ile 2005 yılları arasında Almanya Şansölyesi olarak iktidara gelmeyi başarmış ve ABD'nin 2003 yılındaki Irak Savaşı'na ciddi muhalefet etmesiyle öne çıkmıştır. Parti sosyal demokrasinin değerlerini savunması ile Avrupa'daki merkez sol hareketleri içinde en önemlilerinden bir olmayı sürdürmektedir (Kastning, 2013:6).

Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD), temel olarak kapitalizmi yoketmek yerine onu reforme edip yararlanmayı hedeflemektedir. Bunun yanında düşünce özgürlüğünün en önde gelen savunucularından olmuştur. Herkesin düşünce özgürlüğüne sahip olması nedeniyle siyasi hedefler ve ahlaki değerler ekseninde birliktelik ve uzlaşma sağlayabileceğini vurgulayan parti, bu prensiplerini sadece popülist söylemlere oturtmak yerine bir yaşam felsefesi olarak sürdürmek istemektedir. Sosyal refah ve adalet, özgürlük ve eşitlik partinin olmazsa olmaz ana ilkelerini oluşturmaktadır (Berman, 2005:40).

Güncel veriler ışığında bakıldığında genel olarak Avrupa’da merkez sol partilerin geçmişe oranla bazı istisnalar hariç 2000’li yıllardan itibaren bir inişe geçtikleri görülmektedir. Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD), son derece kötü yüzdeler almaya, Fransa, Hollanda ve Çekoslovakya gibi ülkelerdekiler ise tek haneli yüzdeler oranlara düşmüşlerdir (Pauly, 2018).

1.3.2. Diğer Dünya Ülkelerinde Merkez Sol

Güney Doğu Asya ülkelerine bakıldığında; Soğuk Savaş ve bu doğrultuda ABD’nin bölgede artan oranda siyasal ve ekonomik müdahaleleri nedeniyle merkez sol hareketler, ülke yönetimlerince komünizm ile eş anlamlı olarak algılanmasına neden olmuştur. Bu nedenle merkez sol hareketler, sosyal demokrasiye ideolojik olarak dayandıkları halde komünist asiler olarak değerlendirilerek pek çok ülkede faaliyet göstermeleri yasaklanmıştır. ABD tarafından bölgeye liberal demokrasi tek ve başat ideoloji olarak bölgeye empoze edilmiştir. Bu politikanın sonucu olarak sol, sosyalizm ve sosyal demokrasi kavramların gözden düşmesine neden olmuştur ve bugün bile bunun yansımaları görülmektedir. Yine de merkez sol, bölgeden tümüyle silinmiş değildir ve Malezya ile Filipinler gibi birkaç ülkenin parlamentolarında temsil edilme şansına sahip olmuştur. Ayrıca bölgedeki diğer ülkelerde de sivil toplum nezdinde sosyal demokrasi hareketleri, yavaş yavaş yeşermeye başlamıştır. Ancak bu hareketlerin söylemsel düzeyin ötesine geçerek birer kitle hareketi oldukları söylenemez. Bu hareketlerin kitlelere ulaşması için idealizmin ve söylemlerin ötesine geçip eylem ve icraat yapmaları gerekir. Bu bölgedeki merkez solun tabanı büyük ölçekte şehirde yaşayanlar üzerine temellenmekte ve şehirlerdeki ticari ile sosyal birliklerle de bir takım ortak girişimlerde bulunmaktadır. Ancak bu bölgedeki nüfusun büyük ölçekte kırsal alanlarda yaşadığı göz önüne alındığında, buralara ulaşacak politika ve programların henüz hayata geçmemesi büyük bir eksiklik olmuştur (Hoffmann, 2009). Dolayısıyla merkez solun kitlelere ulaşması için yaşadığı bölgenin siyasal ve sosyal ortamına göre politika ve programlar üretmesi gerekir.

Malezya’da merkez sol partilerin siyaset sahnesine girişi, 1950’lerden itibaren Halkların Partisi ve Malezya İşçi Partisi olarak başlamış ve sonrasında 1958

yılında Malezya Sosyal Demokrat Cephesi kurulmuştur. Bu partilerin kitle tabanı elde etmeleri mümkün olmamış ve 1965 yılında kurulan Demokratik Hareket Partisi kitlelere görece olarak daha fazla ulaşmıştır. Demokratik Hareket Partisi, 1966 yılının mart ayında kaydını tamamlamıştır ve kendisini özgürlüğe ve demokrasiye inanan, eşitlik, sosyal ve ekonomik adalet ilkelerine dayanan bir sosyal demokrat parti olarak tanımlamıştır. Demokratik Hareket Partisi, tüm ülke çapında parti teşkilatına sahip, tabanı genellikle şehir nüfusuna dayanan ve seçmenlerinin büyük çoğunluğu Malezya nüfusunun %26'sını teşkil eden Çin asıllı vatandaşlardan oluşan bir parti olmuştur. Bu parti, ana politika maddesi olarak Malezya halkının sosyal refahını artırmaya programına koymuştur. Aynı zamanda sosyal adaletsizliklerin dengelenmesi için devlete büyük bir rol düştüğüne inanmaktadır. Her ne kadar serbest piyasa ekonomisinin olması gerektiğini desteklese de, bunun ancak zayıf ve ezilenlerin korunmasını sağlayacak devletin dengeleyici rolü ile olması gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak Malezya siyasi hayatı, genellikle din ve ırk üzerinden şekillendiğinden dolayı kendine özgü bir siyasal gerçekliği vardır. Bu nedenle Malezya'da merkez sol, iktidara gelecek kitle desteğine asla sahip olamamıştır. 1969 yılında 222 kişide oluşan parlamentoda 13 milletvekili siyasi hayatına başlayan parti, süreç içerisinde inişler ve çıkışlar yaşamıştır. 2008 yılına gelindiğinde parlamentoda 28 milletvekili ve senatoda 79 temsilciye kadar ulaşmıştır. Her ne kadar çok yüksek olmasa da bu artış, diğer kitleler ile bağ kurmasının sonucu olmuştur (Hoffmann, 2009). Din ve ırkın siyasette belirleyici rol olması nedeniyle Türkiye'ye benzeyen Malezya merkez solu, ancak alışılmış kitle tabanının ötesine gidebildiği ölçüde yükseliş yapmıştır.

Yine tıpkı Türkiye gibi büyük ölçüde müslüman nüfusa sahip Endonezya'da merkez sol, uzun bir tarihsel geçmişe sahiptir. Endonezya Sosyalist Partisi adıyla 1940'ların ortalarına doğru ilk merkez sol partisi, daha Endonezya bağımsız bir devlet olmadan dört yıl önce kurulmuştur. Ancak parti, 1960'lara gelindiğinde yasaklandı ve parti üyeleri cezaevi, sürgün ve toplumdaki dışlanma gibi bir takım kötü muameleye maruz kaldılar. Partinin kapatılması için başkanlık Kanun Hükmünde Kararnamesi olmasına rağmen parti, tümüyle çözülmemiş ve faaliyetlerine devam etmiştir. Bugüne gelindiğinde serbest olarak faaliyetlerine devam ediyor olsa bile, partinin tabanı geniş halk kitlelerine yayılamamıştır. 2004

yılındaki parlamento seçimlerinde merkez soldan hiçbir milletvekili seçilememiştir ve partinin oy oranı, kurulduğu andan itibaren %2’lik oranı geçememiştir (Ufen, 2006).

Latin Amerika ülkeleri, genel itibariyle sol hareketlerin kitlelere mal olduğu istisnai ülkelerden olmuştur. Her ne kadar süreç içerisinde bir takım zorluklar ile karşı karşıya kalmış olsalar da, hem sol hem de merkez sol hareketler siyasal hayatta başat rolde bulunmayı sürdürmekteler. Geçen 15 yıl içerisinde başkanlık rejimi ile yönetilen 15 Latin Amerika ülkesinin başkanı ya sol partilerden ya da merkez sol partilerden olmuştur. Bunlar arasından sekiz başkan, bir sonraki seçimlerde yeniden başkan seçilmiş ve 15 ülke arasından sadece beşinde bir sonraki başkan merkez sağ partilerden seçilmiştir. Merkez solun Latin Amerika’da başarılı olmasında, toplumun sol hareketler açısından uzun bir tarihsel mirasa sahip olması önemli bir etken olmakla birlikte seçilen başkanların ülkelerinin ekonomik olarak kalkınmalarında başarılı politikalar uygulamalarının etkisi önemli olmuştur. Örneğin 2011 yılında Latin Amerika’nın ortalama ekonomik büyüme oranı %4.3 olarak dünya ortalamasının çok üstünde seyretmiş ve sadece Çin ile yaptıkları ticaret 2012 verilerine göre 255 milyar doların üzerinde olmuştur. Bu nedenle seçmenlerin ekonomik olarak başarılı olan başkanlarını yeniden seçtikleri görülmektedir (Rodriguez, 2014). Dolayısıyla merkez solun uzun tarihsel kökeni olması ve seçilen başkanların iyi performans göstermesi merkez solun Latin Amerika’da belirgin rol oynamasında etkili olduğu söylenebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE MERKEZ SOL HAREKETLER

2.1. 1980 Öncesi Merkez Sol Hareketler

Dünyadaki merkez sol hareketler ile mukayese edildiğinde Türkiye’de merkez solun göreceli olarak daha yakın bir tarihsel geçmişi vardır.

2.2.1. Merkez Solun Siyasal Hayata Girişi

Merkez sol kavramı, Türk siyasi hayatına ilk defa ortanın solu olarak girmiştir. İronik bir şekilde bu kavramı ile defa kullanan, Demokrat Parti’nin kuruluşu vesilesiyle partinin Cumhuriyet Halk Partisi karşısında konumunun sorulması üzerine ‘belki iki parmak daha soldadır’ diyerek cevap veren Adnan Menderes olmuştur (Toker, 1990: 83). Ancak burada Adnan Menderes’in kastettiği ideolojik bir farklılık veya ayrışma değil, sadece merkezi temsil eden CHP karşısında kontrollü bir muhalefetin inşa edilmesi ve çevrenin kontrol edilebilmesiydi. Türk siyasal hayatında gerçek ideolojik farklılaşma 1960’lı yılların ortalarına doğru oluşmaya başlamıştır (Eroğlu, 1990: 156- 157). Aslında parti isimlerinin bile tıpkı ABD’deki gibi Cumhuriyet ve Demokrat Parti olarak belirlenmesi bile çok partili hayata geçişin toplumun taleplerine göre değil fakat bir devlet projesi oluşunu göstermektedir.

Ancak Demokrat Partinin ortaya çıkması sonrasında iktidar olması ve sonrasında yaşanan 1960 askeri darbesi sonrası Türkiye’de ideolojik kutuplaşmada paralel olarak artmıştır. Sonrasında yaşanan 1965 seçimlerine gelindiğinde, siyasi partiler arasındaki mücadele belli ideolojik değer çatışmaları ekseninde yani sağ ve sol mücadelesi halinde gerçekleşmiştir (Abadan, 1966:112). 1960’ların ortalarında şiddetlenmeye başlayan ve 1970’li yıllar boyunca şiddetlenerek süren siyasi kutuplaşma, hükümet-muhalefet ekseninde tasarlanan siyasetin artık kontrolden çıkarak sağ-sol ekseninde derinleştiğini göstermiştir. Böylelikle halk ve iktidar arasındaki çelişkilerin, sağ ve sol ekseninde derinleşmeye başlamıştır. Tüm bu

yaşanan gelişmeler ve gerilimler, kendini merkezde konumlandırmış ve tek parti döneminin ideolojiler üstü partisi olarak gören CHP'yi de kendini yeniden tanımlamaya ve bir şartlara uygun bir ideoloji seçmeye zorlamıştır. Aslında merkez sol ya da diğer adıyla ortanın solu hareketi de bu arayışın ürünü olmuştur (Ağtaş, 2008).

2.2.2. İsmet İnönü Döneminde Merkez Sol

1960'ların ortanın solu kavramı CHP'li bazı yöneticilerin ve siyasilerin dilinde dolaylı yollardan bahsediliyordu. Örneğin Nihat Erim 1962 yılında Yön Dergisi'ne yaptığı röportajda teşebbüsün ekonomik düzende önemli olduğunu ancak bunun sosyal adalet ile dengelenmesi gerektiğini ve bu bakış açısında siyasal olarak ortanın solunun perspektifi olduğunu söylemişti (Sağlam, 1974:156). Aynı yıllarda Turan Güneş de Yön Dergisi'nde ortanın solunun dayanacağı noktalardan bahseden yazılar kaleme alarak, siyasi partilerin ekonomi hakkında kendilerine belli bir yol çizmeleri ve onu takip etmeleri gerektiğini söylüyordu ve bunu CHP'nin parti toplantılarında da CHP'nin geleneksel çizgisini değiştirerek kendini merkez solda konumlandırması gerektiğini ifade ediyordu (Fedayi, 2003:265-268). Ancak bu tarz girişimler, etkisini duyuramadı ve ortanın solu kavramını tesir edecek şekilde ilk defa kullanan 1965 seçimleri öncesinde verdiği bir mülakatta ' CHP ekonomik olarak ortanın solunda yer alan bir anlayıştır' diyerek İsmet İnönü olmuştur. Ancak ortanın solu noktasındaki bu fikrî altyapı eksikliği, beraberinde kavramın ne ifade ettiği noktasında belirsizliği ve kafa karışıklığına neden olmuştu ki halka anlatırken kalbin solda ve abdeste de soldan başlandığı için CHP'nin ortanın solunda yer aldığını ifade eden yöneticiler ve garip söylemler ortaya çıkıyordu (Sağlam, 1974:185).

İnönü'nün ileri sürdüğü ortanın solu kavramı oldukça belirsiz bir temele dayanıyordu ve ileri sürülmesinde temel olarak şu zorunlulukların etkili olduğu söylenebilir (Ağtaş, 2008):

- Siyasi hayatın ideolojik temelde gittikçe kutuplaştığı bir atmosferde CHP kendi ideolojik konumunu belirlemede zorlanıyordu,

- Adalet Partisi çizgisine karşı yükselen sol muhalefete karşı duyarlı olmak istiyordu,
- Sağ çizgiden uzaklaşanlar için fazla sola kaymadan bir çekim merkezi olmak istiyordu,
- Aşırı sol ve komünizm ile arasındaki mesafeyi bu şekilde ortaya koymaya çalışıyordu,
- Aşırı sağ ve sol ideolojiler karşısında bir sütte görevi görmek,
- Dünya 2. Dünya Savaşı sonrası yükselen sosyal adalet taleplerine duyarsız kalmamak.

Dolayısıyla İnönü Dönemindeki ortanın solu yani merkez sol, Amerikancı sosyal devlet politikasının CHP'nin devletçilik ilkesi ekseninde sunulan bir ekonomik bakış açısı ile halkçılık ilkesinin birleşmesinin aşırı ideolojik akımlara karşı bir barikat kurma anlayışının bir ürünü olarak doğmuştur.

Ancak 1965 seçimleri sonucunda CHP'nin 8 puan birden kaybetmesinin faturası, büyük ölçekte ortanın solu söylemine kesildi. Aynı zamanda sağ partilerce de komünistlik suçlamalarıyla yaralanmaya çalışıldı. Gerçekte seçim kaybının nedenleri, CHP'nin 27 Mayıs 1960 askeri darbesinin arkasında olmasıyla özdeşleştirilmesi, onun asker zoruyla kaybettiği iktidarı zorla alması ve 1961-1965 yılları arasındaki CHP'nin kurduğu koalisyon hükümetlerinin başarısızlığı gibi başka etmenler vardı. Daha sonrasında İsmet İnönü'nün genel başkanlıktan ayrılmasından sonra ortanın solu yılmaz savunucusu olarak Bülent Ecevit neredeyse tek başına kalmıştı (Günay, 2008).

2.2.3. Bülent Ecevit Döneminde Merkez Sol

Ortanın solu yani merkez solun belli bir kesinlikle ve süreklilik içerisinde siyasi hayata geçmesi Bülent Ecevit ile birlikte olmuştur. İsmet İnönü'nün müphem ve belli bir formülasyondan yoksun, taklit ve pragmatizme dayalı merkez sol anlayışı Bülent Ecevit ile birlikte özenli ve belli bir siyasi programa evrilmiştir. CHP'nin 1965 seçim yenilgisi CHP içinde ciddi bir ortanın solu karşıtı akımı ortaya

çıkarmasına rağmen, Bülent Ecevit ‘Ortanın Solu’ başlıklı broşürler yayınlıyordu. CHP’nin sadece halka uzatacak eli değil aynı zamanda söyleyeceği sözü de olması gerektiğine inanan Bülent Ecevit, merkez solu CHP’nin halka gitmesinde önemli bir düşünsel merhale olarak görüyor ve bu nedenle onu olabildiğince anlatmaya çalışıyordu. Tam da bu noktada ortanın solu, CHP’nin halka uzatacağı eli ve söyleyeceği sözü temsil ediyordu (Ecevit, 1966).

Ecevit siyaset sahnesinde yükselmeye başladığı andan itibaren kararlı bir şekilde ortanın solu çizgisini savunmaya devam etti ve Avrupa’daki sosyal demokrasilerine sıklıkla atıf yaparak yerli bir sosyal demokratik parti inşa etmeye çalışıyordu. Bu çizgideki bir CHP’nin devlet partisi olmaktan ve Kemalizmin güdümünden kurtularak gerçek bir halk partisi haline geleceğine inanıyordu (Alper, 2008).

Ecevit’e göre; siyasi hareket ve partiler düzleminde; toplumu varmış olduğu noktadan geriye çekmeye çalışan aşırı sağ, onların hemen yanında yani ortanın sağında değişime direnen muhafazakarlığa önem verenler ya da merkez sağ, tam merkezde sosyal değişime pasif kalan merkez, ortanın solunda ise ortanın solu ya da diğer adıyla merkez sol bulunuyordu. Ecevit’e göre ortanın solu şu ilkeleri içermektedir (Ağtaş, 2008):

- Hümaniter yani insancıldır,
- Halkçılık,
- Sosyal adalete dayanmaktadır,
- İlerici ve reformcudur,
- Devletçilik,
- Planlamaya önem vermektedir,
- Bireysel özgürlüklere değer verir,
- Sosyal demokrasiden yanadır.

Bütün bu ilkeler arasında halkçılık ilkesine gelindiğinde; Ecevit’e göre, ortanın solunda halkın homojen bir bütünlük oluşturmadığı gerçeği göz önüne

alınarak halkın sınıflara ayrılmış ve bölünmüş olduğu bir realite olarak kabul edilmelidir. Bu nedenle sınıflar arasında kaynaşma olmasının sağlanması, sınıfların birbirini yok etmek yerine, onlar arasındaki gelir dağılımı ve ekonomik refah konusunda denge ve adaletin sağlanması gereklidir. Bunun için de merkez sol, her türlü ayrıcalığın ortandan kaldırılmasına ve herkes için fırsat eşitliğini sağlamaya odaklanmaktadır. Devletçilik ilkesine gelince, Ecevit'e göre merkez sol, devletçilik ilkesini ekonomik faaliyetlerin ve üretim araçlarının tümüyle devlet kontrolüne alınması ve özel teşebbüsün yok edilmesi olarak algılamamaktadır. Merkez soldakiler, bir yandan özel mülkiyetten topluma karşı bir takım ödev ve sorumluluklar beklerken, diğer yandan da özel mülkiyetin tümüyle serbestliğini değil de kamu yararına gerektirdiğinde sınırlanabileceğini öngörmektedir. Diğer önemli ilke olan sosyal demokrasiden yana olmak ilkesi ise, eşitlik ve demokrasiye aynı ağırlıkta değer verilmesi, böylelikle demokrasinin hem biçimsel hem de sosyal yönüne dengeli bir önem atfedilmesine vurgu yapıyordu. Bu nedenle özel mülkiyete ve teşebbüs özgürlüğüne düşman ve demokrasinin sosyal yönüne pragmatik ve dar olarak bağlı aşırı sol ile de arasında mesafe koyarak kendisini ve partisini ortanın solu olarak isimlendirdiği merkez solda konumlandırıyordu (Ecevit, 1966:17-20).

Böylelikle Bülent Ecevit ile kendini merkez solda net bir şekilde konumlandıran CHP, bu yeni yönelimini de 'halka gitmek' sözünde sloganlaştırmıştı. Bu nedenle geleneksel kodlarıyla bir gerilim içerisine düşerek, halkçılık ilkesine solcu bir yorum katmak suretiyle halkı mobilize etmeyi ve yeniden iktidara gelmeyi hedefliyordu. İlerici-gerici, modern-muhafazakar ekseninde hayat bulan halk-devlet kopukluğunu gidermeyi hedefliyordu (Alper, 2002:117). CHP'nin halklaşması hedeflenerek, bu siyasal hareketin halk ile kaynaşması ve halkın kılcallarına kadar yayılması hedefleniyordu. Parti örgütü, kadın ve gençlik kollarıyla halka nüfuz edilerek, yoksulların geçim sıkıntılarının azaltacak yönde destek verilmesi, dayanışma kurulması, eğitim verilmesi gibi yollarla halka ulaşması ve hizmet sunması hedeflenmişti. Böylelikle muhalefetteki konumunun verdiği fırsattan yararlanarak, CHP'nin devlet partisi imajından kurtulması ve devletin sırtına dayanmadan kendi parti olanakları ve parti olarak toplumla iletişim kurulması hedeflenmişti. Ancak bu şekilde CHP'nin halkın bağrında olması gerektiği yeri edineceğine inanılıyordu (Ecevit, 1966:81).

1960'lerden 1970'ler boyunca merkez sol, aslında özetle Kemalist devletçilik ve halkçılık ilkelerinin gelişen yeni toplumsal şartlar nedeniyle sosyal devlet uygulamaları ve sol bir yaklaşım ekseninde revizyona tutulmasıdır. Böylelikle kitlelerin Kemalist ilkelerin hegemonik potansiyellerini artırmak suretiyle halkta tesirini artırmak ve bu şekilde halkın mobilize edilmesi sağlanarak yeniden iktidara gelinmesi hedeflenmekteydi. Kemalist devletçilik ilkesi, planlı ve ithal ikameci bir ulusal ekonomi modeliyle revize edilirken, halkçılık ilkesi de sosyal adalet ve refah söylemleriyle güncelleniyordu. Bu ikisini sol bir söylemle birbirine eklemleyerek, kendisini sosyal demokrat bir ideoloji ile konumlandırmaya çalışıyordu. Aslında CHP'nin İnönü ve Ecevit dönemlerindeki 1960'lar ile başlayan bu yeni yaklaşım uluslararası konjonktür ile de paralellik gösteriyordu. Zira 2. Dünya Savaşı sonrası Avrupa devletlerinde artan oranda sosyal demokrasi ve sosyal devlet politikalarıyla kapitalizmin restore edilmesi, ithal ikameciliğe dayanan ekonomik model izlenmesi söz konusuydu ki bu bağlamda belli başarılar da elde edilmişti. Bu bağlamda sosyalizm ile hırçın kapitalizm arasında bir dengeyi öngören sosyal demokrasi bir ideolojik yaklaşım olarak dünyada gittikçe kabul görüyor ve bu anlayıştaki hareketler iktidara da geliyordu. Avrupa'daki sosyal demokrasiden farklı olarak aşırı düzeyde bir popülizmin de eklemelenmesi söz konusuydu (Ağtaş, 2008).

7 Mayıs 1972 yılında CHP'nin 5. Olağanüstü Kurultay'ından sonra İsmet İnönü CHP'nin genel başkanlığından ayrılması üzerine aynı 14 Mayıs'ta CHP yeni genel başkanını seçmek üzere olağanüstü toplandı. 1966'dan itibaren merkez solu parti içinde adeta tek başına savunmuş olan Bülent Ecevit, uzun bir süre sonunda tıkanan ve mağlubiyetler yaşayan CHP'ye yeni genel başkan seçildi. Ekim 1973 Genel Seçimlerinde % 33.3'lük oy oranıyla birinci parti olmayı başardı. Bu başarı, Demokrat Parti'nin 1960 darbesi nedeniyle ikiye bölünmesi nedeniyle 1961 yılında CHP'nin birinci partisi olması olayı dışında çok partili hayata geçildikten sonra CHP'nin ilk başarılı seçim sonucu olmuştur (Günay). Daha sonra altı okla ifade edilen temel ilkelere özgürlük, eşitlik, dayanışma ve emeğin üstünlüğü gibi evrensel sosyal demokrasi ilkelerini dahil eden Bülent Ecevit başkanlığındaki CHP, her ne kadar parti içinde anti-Kemalist ve Marxist olarak suçlansalar da 1977 seçimlerinde de %41.3'lük bir oy oranıyla iyi bir başarı yakaladı (Karakaş, 2008). Dolayısıyla Bülent Ecevit ile doğru ifadesine kavuşan, özgürlükçü ve halkı kucaklamaya dönük

sosyal demokrasi anlayışı doğru yansıtıldığında iktidar olabilme şansı her zaman bulunmaktadır.

1980 Öncesine bakıldığında merkez solun ayrı bir siyasi veya toplumsal hareket oluşturmaktan ziyade, var olan siyasi ve toplumsal kurumlara eklenmesi söz konusu olmuştur. Bu bağlamda merkez sol, CHP ve onun dayandığı halk kitleleri endeksli bir toplumsal ve siyasal hareketlere katılarak hayat bulmaya çalışmıştır.

2.2. 1980 Sonrası Merkez Sol Partileri

12 Eylül asker darbesinden sonra CHP'nin kapatılması ve öndeki siyasetçilerin siyasi yasaklı haline gelmesi sonucu, merkez solda bölünmeler yaşandı. İlk aşamada Halkçı Parti ve Sosyal Demokrasi Partisi olarak ikiye ayrılan merkez sol, Demokratik Sol Partinin de eklenmesiyle üçe ayrı harekete ayrılmışsa da daha sonra bu partiler arasında ve 1992 yılında CHP'nin siyasi hayata geri dönmesiyle tekrar tek bir harekete doğru devinim göstermiştir (Karakaş,2008).

2.2.1. Halkçı Parti (1983-1985)

Partileşme süreci ve partinin ilkeleri

12 Eylül 1980 askeri darbe yönetiminin en öncelikli gündemlerinden biri de siyasal yaşamın dizayn edilmesi olduğundan dolayı siyasi kurumları, partileri, parti liderlerini radikal bir şekilde değiştirip kendi istekleri doğrultusunda siyasi hayat yön vermektir. Bu kapsamda 16 Ekim 1981 tarihli Siyasi Partilerin Feshine Dair Kanun ile darbe öncesinde faaliyet gösteren bütün siyasi partiler kapatıldı. İşte tam da bu amaçla 1983 yılında siyasi parti faaliyetlerinin serbest bırakılmasına müteakip olarak İsmet İnönü'nün özel kalem müdürlüğünü yapmış olan Necdet CALP ve arkadaşları tarafından devletçi merkezin yaşamdaki boşluğu doldurma düşüncesinin bir ürünü olarak siyasal Halkçı Parti kuruldu. Zira Bülent Ecevit'in kontrolüne geçen CHP'nin sosyal demokrasiyi gerçek anlamda benimseyerek CHP'yi devletin partisi olmaktan uzaklaştırarak halkın partisi noktasında getirmesi,

merkezin nüfuz aracı olan CHP'nin kontrolden çıkması sonucunu doğurmuş ve bu nedenle merkez tekrardan devletin halka nüfuz etme arayışının sonucu olarak Halkçı Parti ortaya çıkmıştır. Zira Öz'e göre; merkezin temsilcisi askeri yönetim, 1983 yılında demokrasiye yeniden geçiş sürecinde seçimlere katılacak parti ve adayları ön denetime ve elemeye tabi tutmanın yanında daha önceki siyasi kadroların ve hareketlerin yansıması olan siyasi girişimleri engellemiş ve kendi standartlarına uygun parti oluşumunu ve iktidara gelmesi sağlamak için Halkçı Parti'yi seçmiştir. Dolayısıyla Halkçı Parti, her ne kadar sosyal demokrasiyi ideolojik olarak benimsemiş görünse de bir toplum mühendisliği ürünüdür. Benzer şekilde merkez sağ da kontrol etmek isteyen merkezin bürokratik gücü olan askeri yönetim, askeri ile sıcak ilişkileri bulunan emekli general Turgut Sunalp liderliğinde Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin de kurulmasını sağlamıştır (Öz, 1997). Dolayısıyla Halkçı Parti, merkezin sol hareketleri dizayn etmenin ürünü olarak siyasi hayata girmiştir denilebilir.

Halkçı Parti, kendisini sosyal adaletçi, sosyal güvenlikçi, devletçiliğe ağırlık veren, özgürlükçü parlamenter demokrasiye bağlı bir sosyal demokrat parti olarak tanımlamıştır (Kaynar, 1997: 181). Parti Programına göre; Halkçı Parti, ilkesel olarak kendisini siyasal otoritenin meşruiyetini halka dayandırmasını öngören cumhuriyetçilik, kalkınmada, siyasette ve gelir dağılımında halk yararını gözeten halkçılık, kalkınmadan, sanayileşmede ve ekonomide devletin öncülüğüne vurgu yapan devletçilik, Türklüğü sadece ırk ve soy anlamında değil kültür ve amaç birliği olarak toplumu bütünleştirici olarak gören milliyetçilik, din ve devlet işlerinin ayrılmasını öngören laiklik ve cumhuriyet devrim ve ilkelerini birer dogma olmaktan kurtaran ve çağın gereklerine göre yorumlayan devrimcilik ilkeleri üzerinde tanımlamıştır (Halk Parti Programı, 1983). Partinin ilkeleri, sosyal demokrasi ilkeleri ile birebir uyumlu olmakla birlikte, uygulamada bunun ne kadar gösterebildiği ve devletin kendisine biçtiği toplum mühendisliği misyonunun ötesine ne kadar çıkabildiği bir soru işaretidir.

Partinin seçim başarısı

Halkçı Parti, kurulduğu yıl yapılan genel seçimlere askeri yönetiminin vetosuna maruz kalmadan direk katılabilmektedir. Zaten genel seçimlere Milli Güvenlik Kurulu'nun engeline takılmadan katılabilen partiler, Halkçı Parti, Milliyetçi Demokrasi Partisi ve Anavatan Partisi olarak üç parti olmuştur. Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP), Doğru Yol Partisi (DYP) ve Milli Selamet Partisi'nin devamı niteliğindeki Refah Partisi (RP) aynı tarihlerde kurulmuş olmalarına rağmen askeri yönetimin veto etmesi nedeniyle genel seçimlere katılamamıştır. Askeri yönetimin, ağırlığını öncelikle Milliyetçi Demokrasi Partisi ve dolaylı olarak da Halkçı Parti koymalarına rağmen Anavatan Partisi, oyların %45'ini alarak 400 milletvekilinin 212'sini alarak iktidara gelmeyi başarmıştır. Halkçı Parti ise oyların %30.5'unu alarak ikinci en çok oy alan parti olurken, Milliyetçi Demokrasi Partisi ise %23.3 oranında oy almıştır (Öz, 1997).

Anavatan Partisi'nin öngörülmeven başarısının altında, seçim sisteminin ve askeri yönetimin sağladığı vetolarla sınırlı rekabet ile Turgut Özal'ın hem Milliyetçi Demokrasi Partisi lideri Turgut Sunalp'e hem de Halkçı Parti lideri Necdet Calp'e göre daha iyi liderlik performansı göstermesi olmuştur (Ahmadi, 1995:266). Bunun yanında Anavatan Partisi'nin geniş halk kitlelerine ulaşmak için modern ve muhafazakar değerleri harmanlayan bir parti programı sunması ve orta direk olarak nitelenen orta sınıfı cezbedecek politikalar önermesinin de etkisi büyük olmuştur. 1984 yılında yapılan yerel seçimlerde ise, daha fazla partinin seçime girmesinin de etkisiyle Halkçı Parti genel seçimlerdeki oy oranı olan %30.5'ten %8'lik oy oranına gerilerken yine merkezin kontrolündeki Milliyetçi Demokrasi Partisi ise %23.3'ten %7.1'e gerileyerek büyük bir düşüş yaşamıştır. Bunun sonucu olarak Milliyetçi Demokrasi Partisi kendisini feshetmek ve Halkçı Parti ise Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP) ile birleşmek zorunda kalmıştır (Öz, 1997). Dolayısıyla Halkçı Parti, her ne kadar sosyal demokrasinin değerlerini benimseyerek kendini merkez solda konumlandırmaya çalışmış olsa da, parti programının aksine halkın partisi olmayı başaramamasının ve merkezin kontrolünden kurtulamayarak devletin partisi izlenimini vermesinin iktidar olamamasında önemli katkıları olduğunu söylemek mümkündür.

2.2.2. Sosyal Demokrasi Partisi (1983-1985)

Partilileşme süreci ve temel ilkeleri

Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP), Milli Güvenlik Kurulu'nun siyasi partilerin belli şartlarda tekrar açılmasına izin vermesi üzerine 6 Haziran 1983 tarihinde 42 kişilik kurucu üyesiyle kuruluş bildirgesini İçişleri Bakanlığı'na gönderdi. Ancak 23 Haziran 1983 tarihinde aralarında partinin Genel Başkanı olarak düşünülen İsmet İnönü'nün oğlu Erdal İnönü'nün de bulunduğu 21 kurucu üyesi Milli Güvenlik Kurulu tarafından veto edildi ve partide büyük bir sarsıntının oluşmasına neden oldu. 24 Ağustos 1983 tarihine kadar 30 kurucu üyesini tamamlamayan partilerin yapılacak Genel Seçimlere katılmasının engellenmesi üzerine parti, hummalı bir çalışma içerisine girerek yeni kurucu üyeler bulmaya çalıştı. Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP), söz konusu tarihe kadar dört kez yeni kurucu listesi sunmasına rağmen her seferinde ya bazı isimlerin ya da tümünün Milli Güvenlik Kurulu tarafından reddedilerek partinin seçime katılamaması için 30 kurucu üyeye ulaşması engellendi. Bu vetoların üzerine parti içinde, siyasi faaliyetlere devam edip etmeme ve Genel Başkan olması düşünülen Erdal İnönü'nün veto yemesi nedeniyle kimin partiye liderlik etmesi gerektiği noktasında ciddi tartışmalar yaşandı ve sonunda Cezmi Kartay ve İsmail Hakkı Birler liderlik noktasında öne çıkan isimler oldular. Cezmi Kartay, 12 Eylül askeri darbesinden sonrası siyasi partilerin kapatılması ve yasaklanması nedeniyle Milli Güvenlik Kurulu tarafından Cumhuriyet Halk Partisine atanan kayyum heyetinin başkanı olması nedeniyle askeri yönetim tarafından kabul edilecek ve parti tabanı tarafından benimsenecek birisi olarak düşünülmesi nedeniyle Genel Başkanlığa seçildi. Buna rağmen Milli Güvenlik Kurulu, SODEP'in yeni yönetim ve kurucular ile 6 Kasım'da yapılacak genel seçimlere katılmasına izin vermedi. Genel seçimlerden kısa bir süre sonra 17 Aralık 1983 tarihinde Cezmi Kartay Genel Başkanlık görevini Erdal İnönü'ye bırakması üzerine Erdal İnönü'ne kısa bir süre yaşanan gecikmenin ardından tekrardan partinin Genel Başkanı oldu (Kömürcü, 2010:228-232).

Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP), kuruluş tüzüğünde kendisini insan haklarına saygılı, Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve

Devrimcilikle belirlenen ATATÜRK ilkelerinin tam bilinci içinde hukukun üstünlüğü ilkesine inanan, maddi ve manevi yücelişi sağlayan özgürlükçü ve eşitlikçi, ekonomik ve sosyal kalkınmaya öncelik tanıyan, ulusal gelirin sosyal adalete uygun dağılımını ve istihdamı sürekli arttırmayı amaçlayan, gelişmenin bütünlüğü içinde, çalışanların haklarını koruyan ve geliştiren sosyal demokrat bir parti olarak tanımlamaktadır (Sosyal Demokrasi Partisi Kuruluş Tüzüğü,1983).

SODEP, 1984 yerel seçimlere giderken hazırladığı Seçim Bildirgesinde sağlıktan, yerel yönetimlerden konuttan, gençlik sorunlarına kadar pekçok alanda görüşünü belirterek, bu konular arasında en çok ekonomi ve sosyal demokrasiye vurgu yapmıştır. Demokrasi üzerine söylemini dile getirirken, tarladaki köylüye, fabrikadaki işçiye, çarşıdaki esnafa, sokaktaki işsize, mutfaktaki kadına, dairedaki memura, evdeki emekliye, yataktaki hastaya kadar hizmet iddiasıyla yola çıkmıştır. Basın yasası, üniversite (YÖK) yasası, TRT yasası, siyasi partiler yasası, dernekler yasası, toplantı ve gösteri yürüyüşleri yasayı sendikalar yasası, toplu sözleşme, grev ve lokavt yasası gibi konularda yaşanan temel hak ve özgürlük sorunlarını dile getirmiştir. SODEP'in ekonomideki hedefi ise, üretimin arttırılması, enflasyonun azaltılması, işsizliğin en alt düzeye indirilmesi, sosyal güvenliğin yaygınlaştırılması, gelir dağılımında adalet sağlanması, sonuç olarak sosyal refah devletine ulaşılmasıdır (Gürbüz, 2013).

Partinin seçim başarısı

SODEP'in kurulması, askeri yönetimin merkez sola yön verme ve desteklediği Halkçı Parti'nin gelişmesi ve tek parti olarak seçime girmesi noktasındaki siyasi hedeflerini zora sokan bir gelişme olduğundan dolayı Milli Güvenlik Kurulu tarafından veto edilerek 6 Kasım 1983 tarihindeki genel seçimlere katılması engellendi. Ancak Halkçı Parti, beklenilenin aksine tüm oyların 5 277 698'sını yani %30.5'unu alarak 400 kişilik Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 117 milletvekili çıkarak ana muhalefet partisi oldu. Ancak Halkçı Parti, ana muhalefet partisi olarak yetersiz performans sergilemesi nedeniyle sıklıkla eleştirildiğinden dolayı hem taban hem de siyasetçi olarak SODEP'e önemli oranlarda kaymalar oldu (Gürbüz, 2013).

SODEP, Erdal İnönü'nün Genel Başkan olmasından sonra girdiği 25 Mart 1984 yerel seçimlerinde solun en büyük ve Türkiye'nin ikinci büyük partisi olarak çıkmayı başarmıştır. SODEP, Türkiye genelinde il genel meclisi sonuçlarına göre toplam oyların % 23,35'sini almıştır. Böylelikle 8 il, 105 ilçe ve 107 kasabada belediye başkanlığı kazanmıştır. 1984 yerel seçimi, SODEP'in Türkiye siyasi hayatında temelli bir yeri olup olmayacağına işaret etmesi açısından son derece önemliydi. Seçim sonunda dağılma tehlikesiyle karşı karşıya kalan Halkçı Parti (HP) oldu. Türkiye genelindeki oy oranı % 8.76'ya düşen HP, hiç bir ilde belediye başkanlığı kazanamadı. Ancak yine de iki partinin oyları toplamının %32 ye yaklaşması ve belediyeler bazında pek çok başkanlığın bu bölünmüşlük yüzünden sağ partilere kaptırılması, seçimlerin hemen ardından solda birlik tartışmalarını gündeme getirerek iki partinin birleşmesi ile sonuçlandı (Kömürcü, 2010:245).

2.2.3. Sosyal Demokrat Halkçı Parti (1985-1995)

Partinin kuruluşu ve gelişimi

Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP)'nin kökeni ile 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle kapatılan Cumhuriyet Halk Partisi arasında doğrudan bir bağ bulunmaktadır. Siyasal ortamda başka görüşlerden partilerin olduğuna bakılmaksızın Cumhuriyet Halk Partisi, kurulduğu günden itibaren devletin topluma ulaşmadaki siyasal gücü olarak faaliyet göstermiştir. Cumhuriyet Halk Partisi, her zaman devlet ile arasında simbiyotik bir ilişki kurarak, adeta merkezdeki devletin siyasi parti kolu gibi davranmıştır. Bu nedenle çok partili hayata geçildikten sonra da Cumhuriyet Halk Partisi, halkın gözünde devletin partisi izleniminden kurtulamamıştır. Dolayısıyla kapatılan Cumhuriyet Halk Partisi'nin tarihsel ve ideolojik mirasçısı olarak Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP), doğal olarak CHP'nin parti devleti izlenimini veren kökenlerinden de miras olarak nasibini almıştır. İşte tam da bu nokta, Avrupa'daki merkez soldaki sosyal demokrat partilerin modeli ile Türkiye'deki Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) arasındaki temel farklılığı oluşturmuştur. Bu nedenle Avrupa'daki sosyal demokrat partiler, eski düzene karşı yeniliğin sembolü olurken, Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP)

ise bir ölçüde çaba yürütmesine karşın eski düzenin temsilcisi olmaktan kendini tam olarak kurtaramamıştır ki bu durum, kuruluşundan gelişimine ve kapatılma sürecine kadar artan oranda kendisini takip etmiştir. Ancak, 1980 sonrasında Türkiye’deki aydınların büyük bir bölümü, rotalarını Sosyal Demokrat Halkçı Partine doğrultmuştur (Mango, 1991).

Aslında 12 Eylül askeri darbesini müteakip ortaya çıkan siyasi, sosyal ve iktisadi ortam sosyal demokrat bir merkez sol hareketinin gelişmesini kısıtlayan bir durum yaratmıştır. Zaten halen Milli Güvenlik Kurulu’nun tepeden inme kararları ile şekillenen bir siyasi ortamda meydana gelen baskıcı ortam ve yarattığı anti-demokratik Anayasa, toplumsal muhalefeti ve hareketleri oldukça bastırmış ve gelişmesine müsaade etmemiştir. Ayrıca, küresel ölçekte dünyaya damgasını vuran neoliberal ekonomi politikaları da, Anavatan Partisi ekseninde merkez sağ ideolojisinin hızlıca toplumsal taban kazanarak adeta bir hegemonik proje gibi ülkenin siyasal ortamını şekillendirmiş ve merkez sol hareketler için daha önceki yıllardan çok daha farklı bir mücadele ortamı oluşmasına neden olmuştur (Kömürcü, 2009:5).

İşte tam da böyle bir siyasal, sosyal ve ekonomik ortamda daha da güçlenen ve üst üste iktidara gelen merkez sağa karşı merkez solun birleşmesinin gerektiği gerekçesiyle SODEP ile HP birleşmesi doğrultusunda atılan ilk adımlar, 6 Temmuz 1984’ teki SODEP Kongresi ve 29-30 Haziran 1985 tarihinde gerçekleşen HP kongresi neticesinde olmuştur. Her ne kadar 6 Temmuz 1984 yılındaki SODEP Kongresi neticesinde bu doğrultuda tam yetki alan Genel Başkan Erdal İnönü, Halkçı Parti lideri Necdet Calp’ı iki partinin birleşmesi konusunda bir görüşme gerçekleştirmiş olsa da, bu durumun netleşmesi 29-30 Haziran 1985 tarihinde Halkçı Parti Kongresi neticesinde olmuştur. Bu Kongrede Necdet Calp’a karşı genel başkan adayı olan Aydın Güven Gürkan’ın 228’e karşı 427 oyla partinin yeni lideri seçilmesi neticesinde, düşen oy oranlarının da etkisiyle yeni lideri ile yeni bir vizyon arayışına giren Halkçı Parti, SODEP’in birleşme çağrısına nasıl bir cevap vereceğini tartışmaya başladı. Daha sonra SODEP ve Halkçı Parti heyetlerinin karşılık görüşmeleri neticesinde belli bir birleşme modeli doğrultusunda öneri oluşturuldu. Bu öneriye göre; ilk önce Halkçı Parti, tüzüğünü, programını, adını ve

amblemini SODEP doğrultusunda değiştirerek, bunu yaparken de tüzel kişiliğini koruduğu için ne milletvekillerinin durumlarında ne de hazine yardımları açısından herhangi bir sorun çıkmayacaktı ve daha sonrasında da SODEP üyeleri ile birlikte yeni partiye katılacaktı. Söz konusu önerinin her iki partinin yetkili organlarında görüşülüp onay verilmesinden sonra da Genel Başkanlar birleşme protokolünü 26 Eylül 1985 tarihinde imzaladılar. Bu protokol doğrultusunda 2 Kasım 1985 tarihinde Halkçı Parti Olağanüstü Kurultay'ını toplayarak gerekli tüzük, program ve amblem değişikliğinden sonra Sosyal demokrat Halkçı Parti (SHP) ismini aldı ve 3 Kasım 1985 tarihinde de SODEP kendini feshederek SHP'ye katıldı (Kömürcü, 2010:245-248). Bu birleşme sonucu Erdal İnönü de yeni partinin Genel Başkanı seçildi. Böylelikle 1980 askeri darbeden sonra parçalanan merkez solun en azından bir cephesinde birleşme sağlanmış oldu.

Turgut Özal'ın vefatı üzerinde SHP'nin desteğiyle Süleyman Demirel sonraki Cumhurbaşkanı seçildi. Süleyman Demirel'in hükümet kurma görevini Tansu Çiller'e vermesinden sonra Doğru Yol Partisi (DYP) ile Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP) arasında koalisyon hükümeti kurulması neticesinde uzun bir aradan sonra ilk defa bir merkez sol partisi iktidar ortağı olarak da olsa iktidara gelmiş oldu. Ancak bu hükümet kurulduktan sonra oldukça zorlu sorunlarla yüzleşmek zorunda kalmıştır. İlk önce koalisyon hükümeti kurulduktan kısa bir süre sonra Sivas'ta Madımak Otel'i'nin yakılmasıyla 37 kişinin yaşamını yitirmesi ve devamındaki olaylar hükümeti oldukça zor durumda bırakmıştır. Hükümetin ve Valiliğin olaylara müdahalede gecikmesi olayın bir faciaya dönüşmesine neden olmuştur. Erdal İnönü'nün siyasetten çekileceğini açıklaması üzerinde 11 Eylül 1993 yapılan Kurultayda Ankara Belediye Başkanı olan Murat Karayalçın Genel Başkan olmuş ve Erdal İnönü de partinin 'Onursal Genel Başkanı' olarak ilan edilmiştir (Akşin, 2008:90-91).

Kuruluşundan 1995 yılında kendisini feshedip CHP'ye katılmasına kadar geçen zaman dilimi içinde SHP'deki gelişmeleri ikişer yıllık beş dönemde ele almak mümkündür. İlk kurulduğundan sonraki 1985 ile 1987 yıllarını kapsayan ilk iki yıllık dönemde; SHP, Halkçı Parti ile birleşme sonrasında içe dönük olarak bir odaklanma yaşayarak partinin kimliğini, ideolojisinin ve politikalarını

netleştirmeye çalışmıştır. 1987 ile 1989 yılları arasındaki ikinci iki yıllık dönem, ileriye dönük programlarını tamamlayarak dışa dönük mücadelenin yapıldığı ve demokratikleşmeye önem verildiği dönem olmuştur. 1989-1991 yılları arasındaki üçüncü iki yıllık dönemde; SHP, bir yanda parti içinde yoğun bir şekilde iktidar mücadelesi yaşarken diğer yandan da yerel seçimlerde elde ettiği başarıyı genel seçimlere taşıyarak iktidar olma gayreti içinde daha ılımlı bir siyasal söylem benimsemiştir. 1991-1995 yılları arasındaki son dönemlerinde ise SHP, Erdal İnönü kendi isteğiyle Genel Başkanlığı bırakmış, Doğru Yol Partisi ile bir koalisyon hükümeti kurulmuş, sonrasında koalisyonun başarısızlığa uğramasını müteakip derinleşen ekonomik kriz ve terör nedenleriyle yaşanan siyasal istikrarsızlık sonucu çöküşe geçmiştir (Kömürcü,2009:6).

İlkesel olarak bakıldığında; Kemalist CHP mirasını taşımak noktasında araya ciddi mesafe koyamamakla birlikte, en azından kuruluşunun ilk yıllarında sosyal demokratlığa açıkça vurgu yapılması, SHP açısından önemli bir gelişme olmuştur. Kuruluş bildirgesinde batılı anlamda bir sosyal demokrat merkez sol hareketinin hedeflendiği açıkça bildirilerek emeğin kitle partisi olarak tanımlanmıştır (Kartay, 1997: 153). Ancak sosyal demokratlığa açıkça vurgu yapılmasına rağmen, SHP tarihsel kökleri ile gerçek anlamda yüzleşip daha geniş kitlelere ulaşma fırsatını kaçırmıştır. Çünkü partinin amblemine ve ideolojik tanımlamasına altı ok yeniden koyularak, yeniden Kemalizm ile sosyal demokrasinin harmanlaması yapılmıştır. Bu nedenle SHP'nin gelişme süreci, bir nevi parti içinde gerçekten sosyal demokrasiyi savunan aydınlar ile partiyi yeniden CHP'lileştirmek isteyen hizip arasındaki mücadelenin yansıması şeklinde olmuştur. Bununla beraber SHP, gerek birleşen unsurların iç çelişkilerinden kaynaklanan gerekse birleşmenin getirdiği sıkıntılara bağlı olarak ortaya çıkan sorunlarına rağmen, 1980'lerin ikinci yarısında Türkiye'de merkez sol hareketleri içerisinde demokrasi mücadelesinin önde gelen siyasal aktörlerinden biri olarak önemli bir işlevi yerine getirmiştir (Kömürcü, 2009:5). İlkesel olarak bakıldığında Sosyal Demokrat Halkçı Parti, her ne kadar Avrupalı sosyal demokrat partilerden ayrılmış olsa da, önemli oranda aydın desteğini almak bakımından bir benzerlikleri de vardır. Her ne kadar dayandığı sınıfsal taban net olarak belli olmasa da kültürel kimliği bakımından aydınlanma

çağının ilerlemeci mantığının da parti de izdüşümünü görmek mümkün olmuştur (Mango, 1991).

Merkez sol hareketlerin tarihi içinde SHP'yi diğer partilerden ayırt edici kılan, sosyal demokrasi ideolojisine yaptığı vurgudur. Bu özelliğiyle SHP deneyimi, Türkiye'nin merkez sol siyaset geleneği içinde farklı bir açılımı temsil etmektedir. 12 Eylül sonrasındaki yeniden partileşme sürecinden itibaren öne çıkarılan sosyal demokrasi düşüncesi ile en azından bir süreliğine CHP geleneğinin önünde yer alarak gerçek bir kitle partisi olmaya çalışmıştır. SHP'nin 1980'lerin ikinci yarısında toplumsal muhalefetin ve demokratikleşme mücadelesinin taşıyıcısı işlevini üstlenerek sağladığı kitleselleşme deneyimi, merkez solun Türkiye'deki tarihi içinde 1970'lerin CHP'si gibi önemli ve olumlu bir aşama olmuştur. Yine de SHP içinde partiye yön verme gayreti içindeki farklı gruplar arasındaki mücadele hep olmuş ve 1985'ten 1990'lara kadar sosyal demokrasi kanadı ve daha sonrasında ise Kemalist CHP kanadı ağır basmıştır. Söz konusu mücadele sürecine, en başından itibaren sosyal demokrasiye yapılan vurgu ile partinin CHP'leştirilmesi talebi arasındaki gerilim damgasını vurmuştur. Bu bağlamda, 18 Şubat 1995'te gerçekleşen SHP-CHP birleşmesi, söz konusu mücadelede 'CHP kanadının 'sosyal demokrat kanat' karşısındaki üstünlüğü ile son bulmuştur. SHP'nin kendisini feshederek CHP'ye katılmasıyla birlikte, Türkiye'de merkez sol siyaseti içinde gerçek bir sosyal demokrasi çabasını gösteren açılan alternatif kanal kapanmıştır. Bu hizipler arasında sosyal demokrat model, genel bir reçete olarak kabul görmüştür. Ancak 12 Eylül rejiminin tahlili, onunla mücadele, Kürt sorunu, insan hakları ihlallerine karşı izlenecek tutum, emekçilerle ilişkilere dair strateji ve belki de en önemlisi partinin kendi dışındaki solla ilişkisine dair fikir uyuşmazlığı, bu konuların programatik metinlere ve uygulama politikalarına dönüşmesini engellemiştir (Kömürcü, 2009:4-15).

Partinin seçim başarısı

28 Eylül 1986 tarihinde yapılan milletvekili ara seçimleri sonucunda ANAP % 32,3'lik oy oranı ile 6 sandalye kazanırken, DYP % 23,5 ile 4, SHP ise % 22,5 ile 1 milletvekili çıkarabildi. Bu durum; SODEP ve HP'nin 1984 yılındaki yerel seçimlerdeki %30'un üzerinde ve 1983 yılındaki genel seçimlerde HP'nin tek

başına %30.5'luk oy oranına sahip olduğu düşünüldüğünde, iki partinin birleşmesinin iyi bir sonuç almadığını ortaya koymaktadır. Böylelikle merkez sol, önceki seçimlerdeki Anavatan Partisi'nden sonraki ikinci parti olma ya da ana muhalefet partisi olma konumunu kaybederek üçüncü parti olabilmiştir. Bu başarısızlık sonucu, Genel Başkan Erdal İnönü görevden çekilmiş olsa da, Merkez Karar ve Yönetim Kurulundan güvenoyu alması üzerine görevine devam etmiştir. 29 Kasım 1987 yılında %93 oranında halk katılımının olduğu genel seçimde ise; ANAP % 36.31'likoyla TBMM'de % 64.89'luk temsil imkanına sahip olmuş 292 sandalyeye kazanırken, SHP % 24 oyla 99 milletvekili elde ederek tekrar ana muhalefet partisi ve DYP % 19,14' lük oranıyla üçüncü parti olmuştur (Akşin, 2008:70-77). Dolayısıyla SHP, her ne kadar ana muhalefet partisi olmayı başarmış olmasına rağmen oy oranını sadece %1.5 artırabilmiştir.

26 Mart 1989 tarihinde yapılan yerel seçimler sonucunda SHP, %28.71'lik oy oranı ile birinci parti çıkarak aralarında İstanbul, Ankara, İzmir, Adana gibi büyük illerinde bulunduğu 39 il belediye başkanlığını kazanmış ve DYP ikinci parti olurken Anavatan Partisi ise üçüncü parti olmuştur (Akşin, 2008:81). Bu seçimde her ne kadar SHP birinci parti olmuş olsa da oy oranını bir önceki seçime göre %4 artırarak %28'e yükseltmiştir. Ancak halen birleşme öncesindeki %30'luk oy oranını yakalayamamıştır. SHP'nin yerel seçimlerde birinci parti olması, kendi çabalarının ürünü olmaktan ziyade uzun süredir iktidarda bulunan Anavatan Partisi'nin yıpranarak üçüncü parti konumuna kadar düşmesinin sonucudur. Yine de SHP'nin kuruluşuna tamamladıktan sonra daha geniş kitlelere açılmak için özellikle emeğin kitle partisi söyleminin oylarının artmasına katkı sağladığı söylenebilir.

Ancak 1991 yılında yapılan Genel Seçimlerde SHP solda Halkın Emeği Partisi ile işbirliğine girmesine rağmen, katılımın % 83,92 olduğu seçimlerde DYP %27,03 ile birinci parti çıkarak 178 milletvekilini sahip olmuş, ANAP ikinci parti olarak % 24,01 oy ile 115 milletvekili çıkarmış ve SHP'nin oy oranı % 20,75'e gerileyerek üçüncü parti olmuş ve 88 milletvekili çıkarabilmiştir. SHP'nin oy oranındaki bu düşüş, parti içi sosyal demokrat ve CHP'li hizipler arasındaki ilişkinin gerilmesinin de etkisi ile devam etmiş ve 26 Mart 1994 tarihinde yapılan

yerel seçimlerde % 13,6'luk oy oranı ile ancak dördüncü parti olabilmıştır (Gürbüz, 2013).

2.2.4. Demokratik Sol Parti (1985-Günümüze)

Partinin kuruluşu, gelişimi ve ilkeleri

12 Eylül 1980 yılındaki askeri darbe sonrasında siyasi faaliyetlerin durdurulmasını müteakip 16 Ekim 1981 yılında siyasi partiler kapatılmadan önce Bülent Ecevit, CHP'den istifa ederek Genel Başkanlığı bırakmıştır. Her ne kadar bu hareketiyle Bülent Ecevit sorumluluktan kaçmış olarak suçlanmış olsa da, Bülent Ecevit'in bu hamlesini yeni parti kurmak için yaptığını o zaman için anlaşılmamıştı (Yücel, 2006:81).

Demokratik Sol Parti'yi kurma çabaları, aslında 1983 yılında siyasi partilerin serbest bırakılması ile başladı. İlk kuruluş çalışmalarında Bülent Ecevit, Rahşan Ecevit, Türk-İş Baş-kanı Halil Tunç, iş adamı Murtaza Çelikel, Dr. Sedat Akman, Cahit Ülkü, Bülent Ecevit'in eski özel kalem müdürü Salih Kurt ve THY Teftiş Kurulu eski Başkanı Ali Ekber Eren gibi isimler vardı. Örgütlenme modeli olarak İsveç'te Olof Palme'nin uyguladığı sandık çevresi benimsenerek, sandıkların başında 12 farklı sosyal kesimin temsilcisinin bulunması ve tüm Türkiye çapında bunun uygulanması hedeflenmiştir. Böylelikle 14 Kasım 1985 yılında Demokratik Sol Parti kurularak merkez solda siyasi hayatına başladı ve Genel Başkanlık koltuğuna ise Rahşan Ecevit getirildi. Parti amblemi olarak da özgürlüğü sembolize eden gök mavisi üzerine barış ve sevgi mesajlarını sembolize eden kanat çırpın güvercin belirlendi. 1987 yılında siyasi yasakların kaldırılması üzerine o zaman kadar siyasi yasaklı olan Bülent Ecevit, 13 Eylül 1987 yılında yapılan Genel Kurultayda Genel Başkanlığa seçildi. Partinin kurulduktan sonra katıldığı 1987 yılındaki ilk seçimlerde %8.5 oy alması ve barajı geçememesi nedeniyle partinin milletvekili çıkaramaması üzerine 8 Mart 1988 yılında yapılan Olağanüstü Kurultayda Bülent Ecevit istifa etti ve Genel Başkanlığa 403 oy alarak Hasan Bıyıklı'ya karşı kazanması üzerine Necdet Karababa getirildi. Genel Başkan olmasından rağmen Bülent ve Rahşan Ecevit'in üstünde gölgesinin sürekli hisseden

Necdet Karababa, 9 ay sonra koltuğundan istifa etti ve bunun üzerine 15 Ocak 1989 yılında yapılan Olağanüstü Kurultayda Bülent Ecevit tekrar Genel Başkanlığa seçildi (Ömeroğlu,2013). DSP'nin kurulmasıyla merkez sol yeniden iki ayrı parti tarafından temsil edilmeye başlandı.

Ancak DYP ve DSP koalisyon hükümetinin 1980 askeri darbesiyle kapatılan siyasi partilerin açılmasına izin vermesi üzerine CHP yeniden siyasi hayata döndü ve Deniz Baykal Genel Başkan seçildi. Merkez solda birlik sağlamak amacıyla bu dönemde SHP ile CHP'nin Hikmet Çetin'in Genel Başkanlığında birleşmesi konuşuluyordu ve 1995 yılında bu birleşme gerçekleşti (Yücel,2006:83). Böylelikle üç ana kola ayrılan merkez sol, yeniden DSP ve CHP olmak üzere iki parti tarafından temsil edilmeye başlandı.

1996 yılında Refah Partisi ile Doğru Yol Partisi arasında kurulan Refahyol Koalisyon Hükümetinin 28 Şubat 1997 tarihinde Milli Güvenlik Kurulu toplantısı kararları ile koalisyon hükümetinin gerici, irticacı, anti-laik ve Atatürk ilke ve inkılaplarına düşman cemaat ve tarikatların ülkeyi böleceği bir ortam yarattığı iddiasıyla istifaya zorlanması üzerine Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel kurma görevini Anavatan Partisi lideri Mesut Yılmaz'a verdi ve böylelikle DSP ile Anavatan Partisi'nin ortakları olduğu koalisyon hükümeti kuruldu (Ömeroğlu,2013). Böylece Bülent Ecevit liderliğindeki DSP, uzun bir aradan sonra koalisyon ortağı olarak iktidar ortağı olabildi. Ancak bu hükümeti, CHP dışardan desteklediği için bir azınlık hükümeti olması nedeniyle oldukça kırılgan bir zeminde iktidarı elinde bulunduruyordu.

Kısa bir süre sonra yaşanan Türkbank ihalesindeki yolsuzluk iddiaları üzerine CHP hükümete desteğini geri çekmesi üzerine hükümet aleyhine verilen gensoru önergesi sonucu güvenoyu alamayan azınlık hükümeti iktidardan düşmüş oldu. Daha sonrasında Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel hükümet kurma görevini Bülent Ecevit'e vererek 11 Ocak 1999 tarihinde DSP liderliğinde bir başka azınlık koalisyon hükümeti kurulsa da çok kısa bir süre sonra 28 Mayıs 1999 tarihinde iktidardan düştü (Yücel, 2006:83-84). Ancak bu kısa süren hükümeti döneminde PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın 16 Şubat 1999 yılında Kenya'da yakalanarak Türk Özel Kuvvetlerince Türkiye'ye getirilmesi Bülent Ecevit'in

büyük bir prim yapmasına neden oldu. Bu nedenle 18 Nisan 1999 yılında yapılan milletvekili genel seçimlerinde DSP %22.2'lik oy oranıyla birinci parti olarak çıkmayı başararak 136 milletvekili çıkardı. Bu başarı üzerine Bülent Ecevit'in başbakanlığında MHP, DYP ile DSP arasında bir koalisyon hükümeti kuruldu.

2001 yılında yaşanan ekonomik kriz, neden olduğu yüksek faiz oranları, işsizlik ve ekonomik darboğaz nedeniyle kurulan bu koalisyon hükümetinin yıkılmasına neden oldu. DSP içerisinde Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan'ın önderliğinde bazı bakan ve milletvekilleri DSP'den istifa ederek İsmail Cem'in kurduğu Yeni Türkiye Partisi'ne geçtiler. Yaşanan bu olaylar üzerine koalisyon ortağı MHP'nin ısrarı üzerine erken seçime gidilerek hükümet düşmüş oldu (Yücel, 2006:83-84). Zaten 2001 krizi ve sonrasında yaşanan gelişmeler, merkez sol hareketler içerisinde önemli bir damar olan Bülent Ecevit liderliğindeki ekolün bir daha beline doğrultamayacak şekilde çöküşe geçmesine neden oldu.

3 Kasım 2002 yılında yapılan genel seçim, DSP ve diğer koalisyon ortağı partiler için tam bir hüsrana dönüştü. Çünkü koalisyon ortaklarının hepsi seçim barajının altında kalarak çok düşük oy alabilmişlerdi ki DSP'nin oy oranı %1.22'de kalmıştı. Yaşanan ekonomik krizin sorumlusu olarak görülen iktidar ortaklarının tamamı, halk tarafından adeta cezalandırılmıştı. Böylelikle artık koalisyon hükümetlerinin ve birçok köklü partinin olmadığı yeni bir siyasi döneme girilmiş oldu. DSP'nin bu seçim sonucu, 2004 yılındaki yerel seçimlerde de tekrarlanınca Bülent Ecevit, DSP Genel Başkanlığından istifa etti ve yerine 25 Temmuz 2004 tarihinde yapılan DSP Olağanüstü Kurultayda Zeki Sezer geçti. Zeki Sezer de 11 Nisan 2009 tarihinde Genel Başkanlıktan istifa etmesi üzerine yerine Masum Türker Genel Başkan oldu (Ömeroğlu, 2013). 13.12.2015 tarihinde yapılan Olağanüstü Kurultayda Demokratik Sol Parti'nin Genel Başkanlığına Genel Başkan Yardımcısı olan Önder Aksakal getirildi (Demokratik Sol Parti, 2018).

İlkel olarak bakıldığında Demokratik Sol Parti, Türk toplumunun kendi birikimini ve özelliklerini de göz önünde bulundurarak benimsediği çağdaş sosyal demokrasi anlayışını demokratik sol olarak adlandırmıştır. Ecevit'in sosyal demokrasiyi Marxist kökenli ve yabancı bir kavram olarak eleştirmesi ve sosyal

demokrasi yerine demokratik solu öne çıkarması, SHP ve CHP çizgisiyle araya bir mesafe ve farklılık koyma ihtiyacının tezahürüdür (Günay, 2008).

Bülent Ecevit, her ne kadar CHP geleneğinden gelen devletçi ve elitist parti geleneğini reddetme eğiliminde olsa da bunu DSP'nin programına ve söylemlerine tam yansıtamamış ve kendisini ve partisini aydın eksenli topluma tepeden bakıp dizayn etme perspektifinden koruyamamıştır (Mango, 1991:171).

Partinin seçim başarısı

Demokratik Sol Parti, kuruluşundan sonra ilk defa 1987 yılında yapılan seçimlere katılabildi. Seçim kampanyasında halkı ezmeden yöneteceği, sömürmeden üreteceği, dış borçların, üretim kapasitelerimizi ve borç ödeme gücümüzü artıracak biçimde kullanılmasına özen göstereceği, ekonomide, pazar kurallarını özenle gözeticeği, asgari ücretten vergi alınmayacağı şeklinde bildirimlerde bulundu. Bu seçimlerde DSP %8.5'luk oy oranıyla seçim barajını aşamadığı gibi milletvekili de çıkaramadı. Bu seçim, sadece ekonomik argümanlar yoluyla halk ile bağ kurmaya çalışmanın yeterli olmadığını göstermiş oluyordu. Daha sonrasında 1991 yılında yapılan milletvekili genel seçimlerinde topluma karşı partiyi daha görsel olarak göstermek için medya holdingleri yakınlık kurmaya, TÜSİAD ile yakınlaşmaya, devletçi ekonomiden serbest piyasa ekonomisine daha yakın bir duruş sergilemeye çalıştı ve %10.8'lik oy oranına ulaşarak 7 milletvekili çıkarabildi (Koloğlu, 2001:660-665).

Demokratik Sol Parti'nin oy olarak yükselmesi, Bülent Ecevit'in başbakanlığı döneminde 1999 yılında PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın Nairobi'den alınarak Türkiye'ye getirilmesi ile oldu. Ecevit, bu olayı 'Dünyanın neresinde olursa olsun devletimizin onu ele geçireceğini söylemiştik. Bu devlet sözünü yerine getirdi, şehit analarına verilen sözü yerine getirdi' demek suretiyle çok iyi bir şekilde kullanmış ve iyi bir prestij kazanmıştır. Bu olayın hemen sonrasında yapılan 18 Nisan 1999 genel seçimlerinden DSP, %22,2 oy oranına ulaşarak DSP'nin gelmiş geçmiş en yüksek oy seviyesine ulaşmış ve seçimden birinci parti çıkmıştır (Ömeroğlu, 2013).

Ancak 2001 yılında yaşanan ekonomik krizinin neden olduğu ağır ekonomik buhranın sorumlusu olarak görülmesi nedeniyle DSP, 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan genel seçimlerde %1.22'lik oy oranına düşerek ağır bir mağlubiyet almıştır. 2004 yılındaki yerel seçimlerde de %2.12 oy oranı ile düşük oy grafiğini sürdürmüştür. 2 Temmuz 2007 seçimlerinde CHP ile ittifak yaparak %20.87 oranında iki merkez sol parti toplam oy alabilmiştir. 12 Haziran 2011 tarihinde yeni Genel Başkan Masum Türker ile seçime giren DSP, %0.25 oy alarak oy oranındaki düşüş grafiğini sürdürmüştür. DSP'nin oy oranındaki düşüş daha sonra da devam ederek 2015 yılındaki genel seçimlerde %0,19'a kadar düşmüştür (YSK,2015). Dolayısıyla 2001 yılındaki ekonomik kriz, merkez solda önemli bir damar olan DSP'yi bir daha toparlanamamak üzere yıkımına sebep olmuştur. Bu bağlamda Bülent Ecevit önderliğindeki DSP'nin söz konusu kriz öncesinde de yüksek oy oranlarını yakalayamadığı, 1980 öncesinde başarılı konumunu Ecevit'in sürdüremediği ve sadece Abdullah Öcalan'ın yakalanması gibi konjektürel bir olay nedeniyle geçici bir yükselişe geçse de bu yükselişini sürdürmediği görülmektedir.

2.2.5. Cumhuriyet Halk Partisi (1992- Günümüze)

Partinin yeniden kuruluşu ve gelişimi

12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra CHP'nin siyasal faaliyetlerine son verilmiştir. Siyasi partilerin eski isim ve amblemleri ile yeniden siyaset yapabilmelerinin önü açılması üzerine 9 Eylül 1992 tarihinde CHP Kurultayı toplanarak yapılan oylamada 670 oyla Deniz Baykal Genel Başkan seçilmiştir. Böylelikle Deniz Baykal, Atatürk, İnönü ve Ecevit'ten sonra CHP'nin dördüncü Genel Başkanı olmuş ve CHP aradan geçen 11 yılsonunda yeniden siyasi hayata dönmüştür. Ancak merkez sol, CHP'nin 12 Eylül 1980 askeri darbesi öncesinde Genel Başkanı olan Bülent Ecevit'in bir başka partinin başında olması, CHP'nin örgütsel yapısının ve tabanının Erdal İnönü liderliğindeki SHP'de olması ve CHP'nin de yeniden kurulmasıyla üç parçaya ayrılmış oldu. Siyasi hayata dönen CHP, 'yeni sol, yeni CHP' sloganlarını benimseyerek, 'Yeni Hedefle Yeni Türkiye' adıyla da parti programını ortaya koymuştur. Kısa bir süre sonra SHP'den Ali

Dinçer, Fuat Çay, Mustafa Doğan, Çoşkun Gökalep, Atilla Hun, Hasan Akyol, İsmail Cem gibi isimler CHP'ye geçmesi üzerine CHP, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde grup kurabildi. 15 Mart 1993 tarihinde CHP; ilk Parti Meclisini topladı ve Genel Sekreterliğe Ertuğrul Günay, Genel Başkan Yardımcılığına İsmail Cem, Erol Çevikçe, Adnan Keskin ve Ali Topuz getirildiler ve Veli Aksoy, Hasan Akyol, Eşref Erdem, İrfan Gürpınar, Haydar Oymak, Mehmet Sevigen de Genel Sekreter Yardımcıları oldular (Şahin, 2013).

1993 yılından itibaren merkez solda birleşme tartışmaları yoğunlaşmaya başladı ve Murat Karayalçın'ın SHP Genel Başkanı olmasıyla birlikte CHP ve SHP arasında birleşme görüşmeleri alenen yapılmaya başlandı. 28 Ocak 1995 tarihinde SHP ile CHP arasında ortak Bütünleşme Kurultay'ında toplansa da hangi partide birleşeceği ve kimin genel başkan olacağı konularında anlaşma sağlanamadığı için gerçekleşmedi. 18 Şubat 1995 tarihinde yeniden bir Kurultay toplandı ve iki parti CHP çatısı altında ve Hikmet Çetin Genel Başkanlığında birleşti. Ancak kısa bir zamandan sonra 9 Eylül 1995 tarihinde toplanan Olağan Kurultay'da Hikmet Çetin'in yerine Deniz Baykal yeniden CHP Genel Başkanı olmuştur (Bila, 1999:169-180).

Yeni kurulan ve kendine güvenen CHP ısrarla milletvekili genel seçimlerinin erkene alınmasını istemesi seçimler erken alınmış ve 18 Nisan 1999 milletvekili genel seçimleri öncesinde PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanarak Türkiye'ye getirilmesi ile prestijkazanan Başbakan Bülent Ecevit'in partisi oy oranını artırarak açık ara birinci parti olmayı başarmıştır. Bu seçimlerde CHP, seçim barajını aşamayarak %8.7'lik oy oranı ile meclis dışında kalmıştır. Bu seçim yenilgisi üzerine Deniz Baykal istifa ederek Genel Başkanlık görevini bırakmış ve 22 Mayıs 1999 tarihinde yapılan Olağanüstü Kurultay sonucu Altan Öymen CHP'nin yeni Genel Başkanı ve Tarhan Erdem ise CHP'nin yeni Genel Sekreteri seçilmiştir. Aradan geçen yaklaşık bir buçuk yıllık süre sonunda 30 Eylül 2000 tarihinde toplanan Olağanüstü Kurultay neticesinde Deniz Baykal yeniden Genel Başkan olurken Önder Sav da yeni Genel Sekreter olmuştur (Güvenç, 2002:110-112).

2002 yılındaki milletvekili genel seçimleri ve 2004 yılındaki yerel seçimlerde merkez solda etkili parti olarak tek başına kalmasına rağmen CHP'nin beklenen oy

oranlarını yakalayamaması üzerine Deniz Baykal'a karşı Şişli Belediye Başkanı Mustafa Sarıgül'ün önderliğinde parti içi muhalefet başlamıştır. Sarıgül'ün partiyi tek başına iktidara taşıyacağını söyleyerek mitingler düzenlemeye başlaması, Genel Başkan Deniz Baykal'ın 3 Temmuz 2004'te XII. Olağanüstü Kurultayı toplamasına ve delegelerden güvenoyu istemesine neden oldu. Ancak Deniz Baykal yeniden Genel Başkan seçilmiştir. Bu arada 24 Ekim 2004 tarihinde Yeni Türkiye Partisi kendisini feshederek CHP'ye katılmıştır. Ancak Sarıgül'ün CHP adına mitingler ve toplantılar yapmaya devam etmesi ve sevk edildiği disiplin kurulundan ihracının reddedilmesi üzerine Deniz Baykal, 29 Ocak 2005'te Olağanüstü Kurultayı yeniden topladı ve çok gergin geçen bu Kurultay sonrasında Genel Başkanlığa devam etti. Mustafa Sarıgül, 24 Mart 2005'te, CHP Yüksek Disiplin Kurulu tarafından Kurultayda arbede ve kavga çıkardığı gerekçesiyle partiden ihraç edildi. 2005 ve 2008 yıllarında yeniden Deniz Baykal karşısına adaylar çıksa da Deniz Baykal, her seferinde Genel Başkanlık koltuğunda kalmayı başardı. 2009 yılındaki yerel seçimlere yaklaşılırken SHP Genel Başkanı Murat Karayalçın, partisinin Genel Başkanlık görevinden istifa ederek CHP'ye katıldı ve CHP'nin Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı adayı seçildi (Şahin, 2003).

Deniz Baykal, parti tüzüğünde değişiklikler yaparak parti içinde kendi lehine güç dengesini bir daha değişmemesi doğrultusunda parti üzerinde tam hakimiyet kurdu. Kemalist merkezin ideolojik savunuluculuğunu yapan ve Batıdaki sahil kesimlerindeki halk desteğine sıkışmış, merkez solda alternatif parti kalmadığı halde %20'lik oy oranını zar zor aşan bir CHP ve buna karşılık merkez sağda her seçimde iktidarı oylarını artırarak duran AKP'nin bulunduğu bir siyasi sıkışmışlık içerisinde 8 Mayıs 2010 tarihinde ortaya çıkan kaset skandalı neticesinde Deniz Baykal, Genel Başkanlık görevinden istifa etti. Daha sonrasında Gürsel Tekin ve Kemal Kılıçdaroğlu'nun adı Genel Başkanlık için öne çıktıysa da sonrasında 22-23 Mayıs 2010 tarihleri arasında yapılan Olağanüstü Kurultay sonucunda halen de bu görevi sürdüren Kemal Kılıçdaroğlu yeni Genel Başkan oldu (Övür,2011). Dolayısıyla AKP, gittikçe iktidarını konsolide ederken merkez solun etkili olarak tek temsilcisi kalmış CHP ise, parti içi muhalefet ve güç mücadeleleri ile uğraşmak zorunda kalmış ve oldukça fazla zaman kaybetmiştir.

Partinin ideolojisi ve ilkeleri

Cumhuriyet Halk Partisi, kendisini parti ambleminde de yansımasını bulan Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik, Devrimcilik ilkelerine bağlı; özgürlük hareketlerinden, emek mücadelesinden ve evrensel dayanışmadan kaynağını alan sosyal demokrasinin insan hakları, hukukun üstünlüğü, özgürlük, eşitlik, dayanışma, barışçı ve adil bir dünya, emeğin yüceliği, sürdürülebilir ve dengeli kalkınma, gönenç, doğanın ve çevrenin korunması, çoğulcu ve katılımcı demokrasi değerlerine dayanan; kadın erkek eşitliğine inanan; bu değerleri gerçekleştirmeyi hedefleyen; devleti, kişilerin özgürlüklerini ve refahını sağlamaya yönelik bir hizmet aracı olarak kabul eden çağdaş demokratik sol bir siyasal parti olarak tanımlamaktadır (Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü, 2016). Ancak CHP, seçmen ve merkez soldaki aktörler gözünde siyasi ve prensip olarak toplumsal duyarlılıklara nüfuz edememiş bir parti görünümünü aşamamıştır. Bu bağlamda CHP, gerek demokratikleşme perspektifinde gerekse sosyal demokrasiyi özümseme anlamında selefi olan SHP ilerisine gidememiştir. Dolayısıyla bir partinin siyasal duruşu, sadece tüzük ve parti programlarına bakılarak anlaşılamaz. CHP'nin süreç içerisindeki duruşu göz önüne alındığında, söylem olarak sosyal demokrasiyi savunuyor gözükse de, uygulamada sosyal demokrat bir kuruma dönüşememiştir (Aslan-Akman, 2004).

Partinin seçim başarısı

Cumhuriyet Halk Partisi, kurulduktan sonra girdiği ilk seçim olan 25 Aralık 1995 tarihindeki seçimde % 10,7 oy alarak 49 milletvekiliyle Meclise girmiş, kısa ömürlü bir DYP-ANAP koalisyon hükümeti kurulmuş ve ardından RP-DYP ile koalisyonu iktidara gelmiştir (Bila, 1999:185). 18 Nisan 1999 erken seçimleri öncesinde PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanarak Türkiye'ye erken seçim isteyen CHP, DSP lideri Bülent Ecevit tarafından ABD'nin Irak'a karşı operasyon hazırlıkları Türkiye'de erken seçimin istikrarı bozacağı noktasında Deniz Baykal'ı eleştirmiştir. Yaptığı yanlış zamandaki girişim CHP'ye pahalıya mal olarak seçim sonunda % 8.7'lik oy alarak %10'luk seçim barajını geçememiş ve meclis dışında kalmıştır (Güvenç, 2002:110).

2001 yılında yaşanan ekonomik krizin etkisiyle Kasım 2002 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimlerinde AKP %34.4'lük oy oranı ile birinci parti çıkarak iktidara gelmiş ve CHP ise %19.39'luk oy oranı ile barajı geçen diğer parti olarak ana muhalefet partisi olmuştur. Diğer partilerin barajı aşamaması nedeniyle 178 milletvekiline sahip olmuştur. 28 Mart 2004 Yerel Seçimleri'nde AKP %41 oy alırken, CHP %18 oranında oy alarak illerin büyük çoğunluğunda belediye başkanlıklarını AKP'ye karşı kaybetmiştir (Şahin, 2013). CHP'nin 2002 yılı öncesine göre yaklaşık %10'luk bir oy artışı kazanımı yaşaması, izlediği politikaların ürünü olmaktan ziyade ekonomik krizin etkisiyle bir diğer etkili merkez sol partisi olan DSP'nin silinmesi nedeniyle merkez solda tek başına kalarak merkez sol tabanı için CHP'den başka alternatif parti kalmamasının sonucudur.

22 Temmuz 2007 milletvekili genel seçimlerinde CHP % 20.88'lik oy oranına ulaşarak 112 milletvekili çıkarabilmiştir. Daha sonrada DSP ile yapılan seçim ittifakı nedeniyle 13 milletvekilinin ayrılması sonucu mecliste 99 milletvekili ile temsil edilmiştir. CHP, bir önceki genel seçime göre oylarını yaklaşık %1 oranında artırmış gibi görünse de bu durum büyük ölçekte DSP ile ittifak kurulması nedeniyle gelen DSP'li oyların sonucudur.

2011 yılındaki milletvekili genel seçimlerinde %25.94'lük oy oranı ile yine ana muhalefet partisi olmuştur (Hürriyet, 2011). 2014 yılındaki yerel seçimlerde ise CHP, % 29.4'lük oy almıştır (Hürriyet, 2014). 2015 yılındaki milletvekili genel seçimlerinde ise CHP, %24.95 oranında oy olarak ana muhalefet partisi olarak kalmayı sürdürmüştür (Yüksek Seçim Kurulu, 2015).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE MERKEZ SOLUN BAŞARISIZ OLMASININ NEDENLERİ

3.1. Türkiye’de Merkez Solun Yıllara Göre Başarı Durumu

Tablo 3’te görüldüğü üzere merkez solun oy oranları, çok partili hayata geçtikten sonra %40’lar oranında bir oy oranından başlayarak bir kaç istisnai dönem hariç sürekli bir iniş içerisinde olmuştur. Günümüze gelindiğinde %20-%25 arasında sabitlenmiş görünmektedir. Bu istisnalar 1957 yılındaki seçim ile 1977 yılındaki seçimdir. 1957 yılındaki seçime bakıldığında, seçmenlerin çok az seçeneğinin olması nedeniyle 1950’lerden itibaren Demokrat Parti’nin uyguladığı yanlış politikalardan dolayı oluşan bir tepkinin ürünü olduğu görünmektedir. 1977 yılındaki seçim ise; Bülent Ecevit liderliğinde ortanın solu adıyla CHP’nin Kemalist geçmişine ideolojik olarak mesafe koymaya çalıştığı, gerçekten sosyal demokrasiyi hayata geçirmeye çalıştığı, muhafazakar kesime yaklaştırmaya ve halkın partisi söylemlerini öne çıkardığı bir dönemdir. Bu başarı, özgürlükleri öne çıkaran, halkın tamamını hedef kitle olarak gören ve sosyal demokrasiyi özümseyen ve bunu halka doğru anlatan bir merkez solun iktidar olabilmesinin mümkün olduğunu göstermektedir. Zaten 1980’lerden itibaren merkez sol, sürekli birden fazla partiye dağılmış halde, iki defa koalisyon ortağı olarak iktidara gelebilmiştir ve tek başına iktidara hiç gelememiştir.

Tablo 3: Partileri Yıllara Göre Başarı Durumu

Seçim Yılı	Merkez Sol	Merkez Sağ	Diğer Partiler
14.05.1950	CHP: %40.9	DP: %54.8	% 4.3
02.05.1954	CHP: %35.3	DP: %57.3	%7.6
27.10.1957	CHP: %41.1	DP: %47.9	%11
15.10.1961	CHP: %36.7	AP: %34.8	%28.5
10.10.1965	CHP: %28.7	AP: %52.9	%18.4
12.10.1969	CHP: %27.4	AP: %46.6	%26.1
14.10.1973	CHP: %33.3	AP: %29.8	%36.9
05.06.1977	CHP: %41.4	AP: %36.9	%21.7
06.11.1983	HP:%30.5	ANAP:%45.1	%24.4
29.11.1987	SHP+HP:%33.4	ANAP:%36.3	%69.7
20.10.1991	SHP+DSP:%31.55	ANAP+DYP:%50.6	%17.85
24.12.1995	DSP+CHP:%25.35	RP+ANAP:%41.1	%33.55
18.04.1999	DSP+CHP:%30.9	FP+ANAP+DYP:%40.65	%28.45
03.11.2002	CHP:%19.4	AKP:%34.3	%46.3
22.07.2007	CHP:%20.88	AKP:%46.6	%32.52
12.07.2011	CHP:%25.98	AKP:%49.83	%24.19
07.06.2015	CHP:%24.95	AKP:%40.87	%34.18
01.11.2015	CHP:%25.32	AKP:%49.5	%25.18

Kaynak: (YSK,2017; Ağırır, 2010).

12 Eylül askeri darbesinden sonra Halkçı Parti (HP) ve Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP) olarak ikiye ayrılan merkez sol hareketin 1985 yılında birleşerek Sosyal Demokrat Halkçı Parti'yi (SHP) oluşturmak suretiyle sosyal demokrat çizgide birleşme ve yenilenme çabalarına rağmen merkez sol hareket iktidara gelemedi. 1989 yılında seçimlerde iyi düzeyde oy alan SHP, 1991 yılında beklentilerin tersine seçimleri kaybetti. Daha sonrasında DYP ile koalisyon kuran SHP'nin artan terör olayları nedeniyle beklenen performansı sergilememesi üzerine 1995 yılında yeniden siyasi sahneye dönen CHP ile birleşti ve bu birleşmeye rağmen seçim barajını az bir farkla aşabildi. Sonrasında CHP, 1995 yılından itibaren muhalefette olmasına rağmen 1999 yılındaki seçimleri de kaybetti. Oysaki aynı dönemlerde, Avrupa'daki sosyal demokrat hareketleri çoğu önemli

başarılar yakalayarak iktidara geldiler ve olamayanlar ise en kötü durumda ana muhalefet partisi oldular (Karakaş, 2008). Avrupa’da merkez sol hareketlerin iktidara gelebilirken Türkiye’de gelememesi, Türkiye’ye özgü şartların daha çok ana neden olarak öne çıktığını göstermektedir. Ağırdır’ın belirttiği üzere; merkez sol, ne halk gözünde bir çekim merkezi olmayı başarabildi ne de siyasetin içinde fikri ve örgütsel olarak ağırlık merkezi olabildi. Aksine ülkenin yaşadığı hızlı değişim içinde gündelik hayatın dışına düştüğü için de merkez olmak bir yana kapsama alanını daha da küçülttü (Ağırdır, 2010).

Şuan merkez solda tek başına kalan CHP, seküler, bürokrat, eğitilmiş kesimlerden genellikle oy almaktadır. Ayrıca eğitilmiş bayanlar arasında özellikle tercih edilmektedir. Diğer yandan köylü ve orta sınıf esnaf kesimi arasındaki halk desteği zayıftır. Şehirli çalışan kesim arasındaki destek bulma oranı 1970’lerin bitiminde sonra oldukça azalmıştır. Ayrıca yoksul ve ayrıcalıksız kesimler, genellikle muhafazakar partileri desteklemektedir. CHP’nin oy oranı yıllar içerisinde azalan bir eğilim göstermekle birlikte, alevi nüfus ve eğitilmiş kesim arasındaki desteği bunun tek istisnasıdır ve bu kesimler süregelen bir şekilde merkez sol partileri desteklemiştir. Coğrafi olarak bakıldığında da merkez sol partilerin, metropollerin kenar mahalleri yanında Orta ve Doğu Anadolu Bölgeleri ile Karadeniz Bölgesindeki kitle desteği genellikle az olmuştur. Bu perspektiften bakıldığında merkez sol partiler, ekonomik gelişme ve sanayileşmeden uzak bölgeler ile fakir ve dışlanmış kesimler tarafından tercih edilmemektedir (Ayata ve Güneş-Ayata, 2007).

3.2. Türkiye’de Merkez Solun Başarısızlığını Anlamak İçin Kuramsal Çerçeve

Shils’e göre, her toplumun bir merkezi vardır ve bu merkez toplumsal yapının önemli bir parçasıdır. Bu merkez, toplumların yaşadıkları sosyal ve siyasi yapıların içerisindeki farklılıklara göre değişik temeller üzerine dayanmaktadır. Toplumdaki fertlerin ve toplumsal grupların durumu bu merkezle olan ilişkisine göre şekillenir. Bu merkezi, uzaysal ve boyutsal olarak yerleşmiş bir kavram olarak görmek yerine toplumu dizayn etme noktasında merkezi rol üstlenen bir değerler

ve inançlar sistemi olarak görmek daha doğrudur. Merkez, topluma yön veren nihai noktadır ve geri dönüşü olmayacak şekilde yapılanmıştır veya en azından ayrıcalıklı konumunu sürdürmek ister. Merkez, resmi bir ideoloji ekseninde kendine adeta bir kutsallık atfederek, dayandığı değerleri şartlar değişse de sorgulamaz olarak görmek eğilimindedir. Her ne kadar şartlara göre ona meydan okuyan yeni koşullar oluşsa da kendini ve dayandığı değerleri ebedi gerçekler olarak görmektedir. Merkez, dayandığı resmi ideolojisi ve değerleri dışında aynı zamanda bir eylem merkezidir. Değişik kurumlar ağı içerisinde kişiler, roller ve eylemler yapısı olarak konumlanmıştır. Tam da bu rol ve eylemler, merkezin kutsallaştırdığı değer ve inanç sistemini dayandırmaktadır. Merkezi yöneten elitlerin aldığı kararlar, bu kurumlar üzerinden eylemsel olarak çevreye doğru uygulanır. Toplumun demokratik olup olmamasına bakmaksızın merkez, kendi merkezi değer ve inançları dışındaki değerlere sahip diğer birey ve grupları sınırlandırma ve onları kontrol etme eğilimindedir. Merkezin kendi ideolojisini kendisi dışındaki çevreye dayatmasının doğal sonucu olarak merkez ile çevre arasındaki gerilim artar. Toplumsal nüfusun büyük bir kesimini tutan çevre ise, bu nedenle kendini toplumsal güç hiyerarşisi içerisinde dışarda, alt pozisyonda ve yabancılaştırılmış hisseder ve eğer bu konumunu bozacak adımlar atarsa merkezde ciddi bir endişe ile değişik araçlar üzerinden yeniden kontrole alınmaya çalışılır (Shills, 1961).

3.2.1. Türkiye’de Merkez-Çevre Ayırımının Oluşumu ve Merkez Sol Hareketler

Bugünkü Türkiye’yi anlamak için süreci Osmanlı Devleti’nden ve özellikle son yıllarından başlatmak gereklidir.

Osmanlı dönemi

Osmanlı Devleti, özellikle başlayan milliyetçilik akımları ve yaşanan toprak kayıpları ile birlikte bir imparatorluk olduğundan dolayı çok dinli ve çok etnisiteli bir yapıyı bir arada tutmak için hızlı bir şekilde modernleşme ve yereldeki özerklikleri daraltmayı amaçlayan merkezileşme projesini 1800 yıllardan itibaren hayata geçirmeye başladı. Çünkü Özbudun’a göre; 1808 yılında imzalanan Sened-

i İttifak merkezi hükümetin ne kadar zayıflamış olduğunu ve merkezileşme ihtiyacının bir göstergesiydi (Özbudun, 2014:25-26). Bu nedenle merkezdeki Osmanlı eliti, özellikle 1830’lardan itibaren merkezi güçlendirmek için idari ve hukuki reformlar başlattılar. Bunu yaparken de kendilerine Batıdaki ulus-devlet modelini örnek aldılar ve eski imparatorluk düzenindeki merkez-tebaa ilişkisi yerine arada yerel elitlerin olmadığı merkez ile direk ilişkiye geçebilen vatandaşları ortaya koymak istediler. Başlayan Anayasacılık hareketleri de kanun önünde formel eşitlik kuran bir ulus devlet projesinin hayata geçirilmesinin bir ürünüydü (Keyder, 2004). Aslında buradaki ana amaç, merkezdeki elitlerin çevreye arada araçlar olmadan doğrudan ulaşabilmelerini ve daha kolay nüfuz edebilmelerini sağlamaktı. Padişahların yaşanan yenilgiler ve bürokrasinin güçlenmesi ile merkezde gücü kaybetmesi ile yönetimde kontrolü ele geçiren İttihat ve Terakki Partisi ve temsilcileri, Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti yıkılınca kadar tepeden inmeci bir şekilde kendilerine göre doğru gördükleri ekseninde hem devleti hem de toplumu dizayn etmeye devam ettiler (Özbudun, 2014:26-27). Böylelikle İttihat ve Terakki Partisi merkezinde başlayan devleti ve toplumu dönüştürme çabaları, düzene bağlılık ve toplumsal dayanışmayı sağlamak yerine eşitsizliklere, kutuplaşmaya ve telafisi mümkün olmayan toplumsal gerilimlere yol açtı. Toplumsal kontrolü bu şekilde daha fazla kaybeden merkezdeki elitler, buna baskı ve zor kullanmak suretiyle cevap vererek toplumsal fay hatlarının daha da kırılmasına yol açtılar (Keyder, 2004).

Türkiye Cumhuriyeti dönemi

Böyle bir toplumsal ve siyasi zihniyeti miras alan Türkiye, devleti kontrol altına alan elit kesimin ekseninde oluşan bir merkez ile onun çevrede kalanları yönetimden dışladığı ve kendi belirledikleri istikamette dönüştürmek istediği çevre arasında bir siyasal hayat şekillenmesine sahne olmuştur (Özbudun, 1995:2). Dolayısıyla Osmanlı Devletinde başlayıp yeni kurulan Cumhuriyetle devam eden süreçte çevrede bırakılan geniş toplumsal kitleler, merkez tarafından etkisiz hale getirilmiş ve adeta taşla şekil veren heykeltraş muamelesi yapılmıştır. Böylelikle toplumsal kesimlerden bağımsız bir şekilde hareket edebilen elitist bir merkez ile sivil toplum olarak etkisizleştirilmiş zayıf bir çevre oluşmuştur. Merkezin kendi

normlarını adeta bir dogma gibi çevreye dikte ettiği bir toplum ve devlet yapısı, zaten demokrasinin sağlıklı bir şekilde yeşerebileceği bir düzen değildir (Heper, 2010:37-38). Dolayısıyla Türkiye'nin kurulması, Osmanlı Devleti'nden radikal bir kopuş olarak bazı yazarlarca ileri sürülse de aslında bir süreklilik içerisinde merkezdeki seçkinlerin süregelen hakimiyeti olarak devam eden bir süreç olmuştur. Örneğin 1923 ve 1927 yılındaki meclislerinde kamu görevlilerinin hakim unsurlar olduğu görülmektedir (Özbudun,1995:7-8). Böylelikle çok farklı etnik ve dini toplumları bünyesinde barındıran bir imparatorluk düzeninden ulus-devlet kurulması sonrasında da devam eden süreç, merkezde devleti ve toplumu dizayn eden merkezin güçlendiği ve çevrenin de daha fazla yabancılaştığı bir süreç olmuştur (Köker, 1995:73-74).

Merkez denilen yapıyı, Kemalist laik ilkelere bağlı elit bir asker ve bürokratlar grubu tarafından yönetilen güçlü ve birbirine sıkı sıkıya kenetli bir devlet mekanizması ve onların etkisi altına alıp yön verebildikleri kitleler olarak tanımlamak mümkündür. Heterojen dağılımlı ve büyük oranda muhalif olan, çoğunlukla köylülerden, küçük çiftçilerden ve esnaftan oluşan, muhafazakarlık kimliği öne çıkan, tebaalık eğilimlerinin ve dar görüşlü yönelimlerin açık işaretlerini taşıyan (Çarkoğlu, 2007: 255) ve Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren rızaları alınmaksızın modernleşme adı altında tepeden inmece olarak merkez tarafından dönüştürülmek istenen geniş halk kitlelerini de çevre olarak tanımlanabilir.

Yeni kurulan ve bir kurtuluş savaşından çıkan devletin merkezinde özellikle yeniden bölünme korkuları da bu politikaların daha baskın bir şekilde uygulanmasını doğurdu ve Cumhuriyet Halk Partisi de merkezin topluma nüfuz etme aracı olmasının ötesine gidemedi (Mardin, 1973). Daha sonrasında her ne kadar özellikle 1965'lerden itibaren merkez sol hareketlerde sosyal demokrasiyi öne çıkarma çabaları olsa da bu uzun vadeli olmadı ve eski müktesebatlarından kurtularak çevredeki geniş halk kitleriyle bağ kuracak politikalar ve programlar geliştiremediler.

3.3. Merkez Solda Başarısızlık Nedenleri

Merkez sol hareketlerin neden iktidar olamadığının cevabı tek bir nedene indirgenemeyecek kadar komplekstir. Bu nedenle değişik başlıklar halinde ele almak gerekir. Tablo 4'te görüldüğü üzere; pek çok etken rol oynamakla birlikte liderlik sorunları, halka güven verememe, halktan uzak olmak, halkın beklentilerine cevap verememek, din ile arasına mesafe koymak ve sosyal demokrat kimliğinden uzak olması ana belirleyici faktörler olarak öne çıkmaktadır. Tüm bu faktörlerin de temel olarak merkez solun merkez-çevre ayrımında merkezin güdümünde kendini konumlandırmasının doğrudan veya dolaylı ürünü olduğunu da görmek gerekir.

Tablo 4: Merkez Sol Neden 30 Yıldır İktidara Gelememe Nedenleri

BAZ:3210 Kişi	Frekans	Cevapların Yüzdesi
Lider sorunu olduğu için	1968	30,2
Halka güven vermediği için	1352	20,7
Halktan uzak olduğu için	1058	16,2
Halkın beklentilerine cevap veremediği için	659	10,1
Dinle arasına mesafe koyduğu için	389	6,0
Sosyal demokrat kimliğinden uzaklaştığı için	301	4,6
Muhalefet yapamadığı için	268	4,1
Türkiye sağcı olduğu için	180	2,8
Aday listelerini kendi tercihlerine göre oluşturduğu için	104	1,6
Rejimin değerlerini istismar ettiği için	97	1,5
Çalışmadığı için	8	0,1
Diğer	57	0,9
Fikri yok	59	0,9
Cevap yok	20	0,3
*Birden çok cevap alınmıştır.	6520	100,0

Kaynak: (GENAR, 2007).

3.3.1. Merkez Solun Kemalist Merkezin Kontrolünden Çıkamaması

Kemalist merkezin çevreyi tepeden inmece bir anlayışla dizayn etme politikaları, zamanla çevre ekseninde artan maddi güçleri ile birlikte iş adamları, tüccarlar ve yerel nüfuz sahiplerinin olduğu yeni seçkinler ile geniş halk kitlelerin

birleşmesini ve çok partili hayata geçiş ile birlikte merkez sağ hareketlerde konumlanmalarına neden oldu. Bu anlamda Demokrat Parti ile başlayan sonra Adalet partisi ve diğer merkez sağ hareketler ile devam eden neredeyse kesintisiz merkez sağ iktidarı hayat geçmiştir oldu. Merkez sağ hareketler, merkezin geçmişte uyguladığı zorlayıcı ve anti-demokratik politikalar nedeniyle kızgın ve yabancılaşmış kitleleri harekete geçirerek, iktidarı elde etmeyi kolaylıkla başardılar (Özbudun, 1995:15). Merkez sağ partiler ekseninde kümelenen çevrede yer alan kitlelerin ortak özelliği merkez ve onun temsilcisi tek parti yönetimi tarafından dışlanmış ve ötekileştirilmiş olmalarıydı (Özbudun, 2011:36-37).

Türkiye’de 1960’ların ilk yarısında merkez sol hareketler ilk defa ortaya çıktığında, son derece cılız bir ideolojik ve pratik arka planı mevcuttu. Bir sol hareket olarak 1920’lerin başından beri varlığını sürdürse de kitle ile bağ kurmakta başarısız olmuştu. Özellikle de Kemalist Bürokrasinin bir yedeği olmaktan öteye geçememişti ve varlığı ile yokluğu adeta belli değildi. Orijinal bir Bonapartizm olan Kemalizmin ideolojik planda meşrulaştırıcısıydı. Böyle bir merkez solun kitle ile bağ kurması ve alternatif bir toplum projesinin taşıyıcısı olarak bir varlık göstermesi zaten mümkün değildi. Böylelikle halen merkezin bakışı ile topluma bakarak kendini kurtarıcılığın timsali olarak görme eğiliminden kurtulamayarak, kendini kitleleri dizayn etme noktasında sorumlu görmektedir. Nihayetinde bu kurtarıcılık kafası son tahlilde bir burjuva bakışıdır. Ancak halkın aslında kurtarılmaya değil de bu kurtarıcı olarak ortaya çıkıp kendini fildişi kuleden yer tayin edici olarak gören kurtarıcılardan kurtulmaya ihtiyacı vardır. Çünkü böyle bir yaklaşım, seçmen olarak halka tepeden ve dışarıdan bakmaktır ve kitle ile yabancılaşmaya götürmektedir (Başkaya, 2008).

1960 yılından itibaren iktidar mücadelesi, merkezin temsilcisi Cumhuriyet Halk Partisi ve çevrenin temsilcisi olarak görünen Adalet Partisi arasında gerçekleşti ve iki taraf arasındaki ideolojik farklılaşma tamamen bir kutuplaşmaya dönüştü. Ülke özellikle 1970 yılından itibaren ciddi toplumsal sorunlar ile karşıya karşıya kalındığında bile iki partinin birbirleriyle uzlaşmaları bu nedenle mümkün olmamıştır. Bu kutuplaşma, siyasi partilerden başlayarak sivil bürokrasiden işçi örgütlerine kadar daha geniş toplumsal alanlara da kadar yansımaları bulmuştur.

Artık 1970'lerin sonlarına gelindiğinde; bir yanda merkezin çevre ve onun siyasi temsilcilerine karşı keskinlik ile hoşgörüsüzlüğü ve diğer yanda da çevre ile onun siyasal temsilcilerinin uzun yıllar baskı altında kalmalarının bir ürünü olarak uzlaşamayan ve meydan okuyan tavrı, artık toplumsal bir gerçeklik olmuştu ki bu durum, merkezdeki seçkinlerin çevreye olan güvensizliklerini daha pekiştiriyordu (Heper, 2010:205-212).

1983 yılından itibaren merkezi temsil eden merkez sol ile çevreyi temsil eden merkez sağ ayrımı daha netleşmiş oldu. Anavatan ve sonrasında ortaya çıkan Refah Partisi, laikçi merkezi devlet elitlerini tarafından dışlanmış, baskılanmış, ötekileştirilmiş ve ayrımcılığa tabi tutulmuş kimselerin temsilcileri olarak iktidara yürümüşlerdir. Bu dönemde merkez ve çevre arasındaki çatışma noktası, laiklik ve muhafazakarlık özelinde şiddetlenmeye başladı ve 28 Şubat 1997 askeri müdahalesi sonucu ile Erbakan istifa ettirildi ve bu parti 2001 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından kapatıldı. Refah Partisinin kapatılmayla ondan ayrılanların kurduğu Adalet ve Kalkınma Partisi, sosyolojik çeşitliliğine rağmen vesayetçi bürokratik merkeze karşı dışlanmışların toplandığı çevre partisi olarak faaliyet göstermeye ve 2001 ekonomik krizinin ve 28 Şubat 1997 müdahalesinin oluşturduğu tepki nedeniyle iktidarı eline aldı ve sürdürmeye de devam etmektedir (Özbudun, 2011:46-51).

Devlete dayanarak siyaset yapmak ve halka karşı aşırı güvensizlik gibi eleştiriler, merkez sol hareketler için kurulduklarından beri yapılmıştır ve halen de yapılmaktadır. Merkez solun demokrasi ve bir türlü iktidar olamama noktasında ödediği bunca bedelden sonra halen benzer eleştirilerin odağı halinde olması, devlet eksenli bir yapıdan bir sosyal demokrat hareket çıkarma ve iktidar olma çabalarının boşuna bir uğraş olduğunun kanıtı gibidir. Özellikle 12 Eylül 1980 askeri darbeden sonra başlayan süreçte; 1966 yılından itibaren başlayan ve 1978'lere kadar devam eden Bülent Ecevit ve Özgür İnsan Dergisi'nde hayat bulan özgürlükçü ve halkı kucaklayıcı merkez sol perspektifi cılızlaşmış ve 12 Eylül'den sonra CHP'nin yerine kurulan merkez sol olduğunu ileri süren partiler geleneksel devletçi-seçkinci anlayışlarından bir türlü kurtulamamıştır. Bu da 1966 ile başlayan 1978'lere kadar kısmen süren gerçek sosyal demokrasi idealinin merkez sol hareketlerinde yeterince

kök salamadığını göstermektedir. Bu bağlamda bir türlü kendini Kemalist merkezden kurtaramayan merkez sol, halk karşısında kurtarıcı ve tepeden bakıcı eylem ve söylemleriyle kitlelere ulaşamamakta ve iktidar olamamaktadır. Gerçekten kurulu düzenle özdeşleşmiş hareketlerin veya siyasi yapıların, düzeni kökten sarsan olgular karşısında devletçi reflekslerini aşabilmesi, özgürlükçü, eşitlikçi, halkçı söylemlerini sürdürebilmeleri mümkün değildir (Günay, 2008). Bunun tam tersi bir pozisyon olduğunda ise iktidara gelebilmek mümkün olmuştur. Örneğin, Ecevit dönemindeki kısa vadeli de olsa Kemalist merkez ile araya mesafe koyma ve gerçek bir sosyal demokrat parti olma çabaları meyvesini vererek %20'lere kadar düşmüş olan CHP'nin oylarını tekrar %40'ın üzerine çıkmasını sağlamıştır.

Herhangi bir düşünce sistemi Kemalizm ile yakınlaşmaya başladığında, ya Kemalizm o düşünceyi içine çekerek eritir ya da simbiyoz ilişkisi kurarak onun sırtında eş yaşam kurar. Böylelikle Kemalizm ve simbiyoza girdiği düşünce birbirlerinin en kötü yanlarından da beslenerek birlikte ama Kemalizm üstte olmak üzere yaşayıp giderler. Benzer durum tüm sol düşünceler için de geçerli olmuştur ve Türkiye'de sol düşünce ve özelde merkez sol, tüm gelişme aşamalarında Kemalizm ile birbirinden ayırt edilmeyecek kadar iç içe geçmiştir. Bu nedenle merkez sol, Kemalizmin sunduğu ne aşırı milliyetçilikten, ne popülizmden, ne iktisadi hayatı yutan devletçilikten, ne devletin dini temellük ve manipüle eden Kemalizme özgü laiklikten ne de jakoben anlamda cumhuriyetçilikten kurtulabilmiştir. Oysa merkez sol, esasında özgürlüklerin savunucusu olması gerektirir. Ancak, Kemalizm kontrolündeki bu ilişkisi, onun en büyük imtihanı olmuştur ve bu sınavında da başarısız olmuştur (Somay, 2008).

Merkez sol, 1980'lerden sonra hızlanan ve güçlenen çevrenin temsilcisi olan sağ partilerin karşısında farklı çözümler bulmak yerine, yine devletten medet umar pozisyonuna düşmüştür. Bu nedenle merkez sol hareketler, karşısındaki yükselen ve tabanını genişleten sağ hareketlere karşı yeni strateji ve politikalar üreten bir siyasal aktör olmak yerine, devletin siyasetten sorumlu bir resmi kurumu gibi davranmıştır (Ünüvar, 2008:891). Bu bağlamda merkez solun en eski ve köklü partisi Cumhuriyet Halk Partisi'ne bakıldığında; ayrıcalıklı bir geçmişi ve öncülük

misyonu ile tek parti döneminde kalan alışkanlıklarından kurtulamadığı, yeni kurulmuş bir devletin ideolojik taşıyıcısı rolünü üzerinde atamadığı görülmektedir.

Tek parti mirası taşıyan yeni kurulmuş ülkelerde partinin sonradan demokrasiye geçiş olsa bile devletin partisi olmaktan kurtulamadıkları görülmektedir. Osmanlı'daki elitlerin kendilerine göre doğru gördükleri eksende toplumu tepeden dizayn etme ve bir toplum mühendisliğine girişmesi, yeni kurulan cumhuriyete de tarihi ve sosyolojik olarak miras kalmış bir vakadır. Yeni kurulan cumhuriyetin tek partisi döneminin ideolojik taşıyıcısı olan CHP, aslında İttihat ve Terakki Partisi'nin farklı düzlemde bir yansımasıdır. Her iki parti de devleti kontrol eden elitlerin toplum mühendisliği olarak kullandıkları ve politikalarının halk desteğine kavuşması için kullandıkları bir iktidar aracı olmanın ötesine geçememiştir. Merkez solun ana kanalı olan CHP, devletin siyasi kolu olmuştur ve parti ile devlet arasında her zaman simbotik bir ilişki olmuştur. Bu mirastan dolayı merkez sol hareketler, halk nezdinde devletin partisi olarak görülmüş ve çok partili hayata geçildikten sonra da çok istisnai birkaç dönem hariç iktidara gelememiştir (Mango, 1991:171). Merkez sol hareketlerin Kemalist merkez ile bu denli ayrılmaz ilişki kurması, doğal olarak devletin geçmişte yaptığı yanlışların da yükünü omuzlamak anlamına gelmektedir. Merkez sol hareketlerin bu durumu düzeltmek için fazla bir çaba içerisine girmedikleri de görülmektedir ki bu da sabit bir siyasi tabana yaslanmaktan uzaklaşamamalarına ve iktidara gelememelerine neden olmaktadır.

Halk karşısında güçlü devlet anlayışı, Osmanlıdan Türkiye'ye miras kalmıştır ve halen de sürdürülmektedir. Halkın üstünde güçlü devlet anlayışı, devleti kontrol eden merkezin yaptığı yanlışlıklar nedeniyle vatandaş üzerinde oluşan negatif tarihi mirası ve devletten korkan vatandaş anlayışını da doğurmaktadır ki halk, genellikle devletin partisi izlenimini sürdürmekten bir türlü kurtulamayan merkez sola karşı mesafeli durmak zorunda kalmıştır. Bülent Ecevit ve Erdal İnönü, merkez sol üzerinde oluşan bu antipatiyi kırmak için Batılı anlamda katılımcı demokrasiyi ve sosyal demokrasiyi savunmuş olsalar da bu yaklaşım, hem uzun vadeli olmayışı hem de gerekli somut adımlarla desteklenmeyişi ve parti temsilcilerine yansımaması nedeniyle başarısız olmuştur (Mango, 1991:174). Özellikle

1980'lerin ikinci yarısında meydana gelen gelişmeler göstermektedir ki SHP, kitlelerle bağ kurmayı başardığı, somut sorunlara somut projelerle yanıt bulmaya çalıştığı dönemlerde sosyal demokrasiye özgü ideolojik, programatik tartışmalara yönelmiş, onun ilke ve ideallerini ön plana çıkarmış; ancak, kitlelerle bağı koptuğu, varoluşunu iktidar olmak hedefiyle tanımladığı dönemlerde ise Kemalist söylem ağırlık kazanmıştır (Kömürcü, 2009:4).

2002 yılından itibaren DSP'nin siyaset sahnesinden adeta silinmesi nedeniyle merkez solda tek başına kalan CHP, AKP karşısında siyaset üretirken halkın teveccühünü kazanacak ve merkez ile arasına mesafe koyacak adımlar atması gerekirken merkezin kontrolünden kurtulamadığı görülmektedir. Örneğin cumhurbaşkanı seçimleri ile ilgili 2007 yılında çıkan 367 milletvekili tartışması üzerine CHP'nin Anayasa Mahkemesine başvurduğu günün akşamında yayınlanan e-muhtıra olayını bir sosyal demokrat partinin ilkesel olarak karşı çıkması gerekirken desteklemiştir. Sonrasında MHP'nin de destek vermesi ile Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanı seçilmesi üzerine Cumhurbaşkanı ile CHP zorunlu haller dışında temas kurmayacağını açıklamıştır. CHP'nin bu tip eylemleri, hem popülist merkez sağ partilerin başörtüsüne indirgenen din üzerinde siyaset yaparak çevredeki kitleleri arkasını almasını kolaylaştırırken, kendisini de halen merkezin partisi olmanın ötesine geçemediğini göstermekte ve iktidar olmasını engellemektedir.

Demokratikleşmesini tam tamamlayamamış Batılı olmayan toplumlarda; toplumun büyük bir kesimi, merkezde kümelenmiş ve devleti kontrol eden elitist yaklaşımlar ve politikaların bir sonucu olarak siyasi yaşamın dışına itilmekte ve bunun sonucu aidiyet kurmaları gereken siyasal ve toplumsal kurumlara karşı dışlanmışlık, yabancılaşma ve hatta travmalar üzerinden hayatlarına devam etmektedirler. Merkezin sunduğu örtük otorite ve sosyal hiyerarşideki düşük konumları, hem merkezden duygusal olarak kopuşu hem de merkeze ve onun temsilcilerine karşı ciddi endişeler ile mesafe koymalarını beraberinde getirmektedir (Shils, 1961). Osmanlı Devleti'nin özellikle son dönemlerinden itibaren başlayan ve Cumhuriyetin kurulması ile devam eden bu uzun süreç içerisinde edilgen olarak tutulmuş, başta din olmak üzere çevredeki bireylerin temel

aidiyet değerlerine karşı değişik toplum mühendisliği projelerine zorla ve tepeden inmece olarak maruz kalmış (Kuranın okunmasının belli bir dönem yasaklanması ve ezanın zorla Türkçeleştirilmesi gibi) kitlelerin kendini merkezin temsilcisi olmaktan kurtaramayan merkez sol hareketler ile organik bağ kurması mümkün değildir. Doğal olarak tarihsel travmalara maruz kalan kitleler, populist politikalar ile bu travmalar üzerinde siyaset yapan merkez sağ partilerin kucağına itilmiş ve onların ekseninde konumlanmak zorunda kalmışlardır.

Edward Shils (1961) merkez çevre kuramı, özellikle Şerif Mardin (1973) gibi isimler tarafından Türkiye’deki siyasal hayatı ve sistemini anlamada kullanılmıştır ve oldukça yararlı açıklamalar ve perspektifler katmaktadır. Bu kuram, Türk siyasal hayatında parti-seçmen ilişkilerini sosyolojik ölçekte tanımlamamıza önemli katkılar sunmaktadır. Partiler, devlet yapılarına ne denli uyum sağarlarsa o denli merkeze yaklaşmış olurlar ve bir partinin merkeze yaklaşması, merkezden uzaklaştırılmış geniş halk kitlelerinden de o kadar uzaklaşmak demektir. Ayrıca merkez sol partilerin tarihsel süreç içerisinde yaptığı gibi, partiler merkeze geldiklerinde farkında olup olmalarına bakılmaksızın kitlelerden uzak kalmış ve onlara tepeden bakan elit/çekirdek kadro karakteristiklerini partilerinin genetik kodlarına ve sistemlerine de enjekte ederler. Dolayısıyla merkeze entegre olmuş merkez sol partiler, devlet kurumları içinde kendi elit tabakaları düzeyinde ağlar ve kanallar oluşturup görevde kalma sürelerini uzatmaya yönelik tasarruflarda bulunmuşlardır. Buna karşılık çevreyi temsil eden partiler ise, seçmenlerle sağlam bağlar kurmak için harici ağlardan yararlanırlar ve merkezin tarihsel süreç içerisinde çevredeki kendi kaderine terkedilmiş kitleler üzerinde yarattığı travmalar ve toplumsal yaralar üzerinden kitle desteğini almaları kolay olmaktadır ve bu nedenle çevreyi temsil eden partilerin seçim zaferi kazanma şansları da yüksek olmaktadır (Kumbaracıbaşı, 2014).

Selçuk (2000)’un da belirttiği üzere; tek, evrensel ve mutlak gerçek temelinde ‘tek biçimli insan’ yaratma iddiasıyla ortaya çıkan ideoloji ve sistemler, yalnızca iflas etmekle kalmazlar, aynı zamanda toplumun gelişme potansiyelini ve ivmesini de yok ederler. Bu nedenle tek biçimli insan yerine, farklılıkları barındıran ötekilerin de maddi ve manevi varlıklarının hoş görünüm ve kabulün de ötesinde

savunmak gerekmektedir. Eğer devlet bundan sapar ve bir dini, inancı ya da görüşü resmi ideoloji haline getirirse, barışçı işlevini, saygınlığını hatta meşruluğunu yitirir. Çünkü karşıt fikirleri ve görüşleri, bireylerin devlet gibi düşünmeme özgürlüklerini hiçe sayarak peşin peşin mahkum etmiştir ki, artık orada yanlı devletin militanlaşması ve yasadışı bir görünüme bürünmesi kaçınılmazdır. Meşruluğun dışına ittiği görüşlerin boşalma kanallarını kapattığı için kamplaşmalar, kutuplaşmalar olacak ve sistem barış kurmada yetersiz kalacaktır (Selçuk, 2000:13-20). GENAR'ın Türkiye genelinde yaptığı çalışmaya göre; katılımcıların %20.7'si şu an merkez solda tek parti olarak kalan CHP'yi halka güven vermediği için tercih etmediklerini söylemişlerdir ve merkez solun halka güven vermemesi en öndeki tercih sebebi olmaması (GENAR, 2007), onun iktidar olamamasının altında temel olarak Kemalist merkezin etkisinden kurtulamamasının yattığını göstermektedir.

3.3.2. Halk İle Gerekli Yakınlaşmayı Kuramaması ve Halka Yabancılaşması

1961 Anayasasının demokratik ve sosyal devlet niteliklerini öngörmesi nedeniyle merkez sol için uygun anayasal koşulları sunduğuna vurgu yapan Ecevit, CHP'nin geçmiş yıllardaki halka tepeden bakan ve seçkinci tavrını da eleştirerek, CHP'nin bürokratik ve soğuk yüzlü devlet imajını, Osmanlı Devleti'nin çöküşe geçtiği yıllardan kalma aydın-halk ikiliğini ve halka uzaklığını aşmasını ve yeni bir imaj yaratması gerektiğine vurgu yapmıştır. Bu nedenle CHP'nin muhalefette olmasını fırsat bilerek ve devlet sırtına dayanmaksızın farklı bir ideolojik söylem yaratarak, devletin haksız ve kötü uygulamalarına karşı halkla hareket etmesi halinde halkın bağrında hak ettiği konumu alacağına ve sosyal demokrasiye dayanan merkez solun da bunu sağlayacağını ifade etmiştir (Ecevit, 1966:100-102). Aslında bunlar, yıllarca devletin arka bahçesi olmanın ötesine geçememiş bir parti için oldukça sarsıcı ve yenilikçi söylemlerdir ki CHP'nin Ecevit döneminde halkı gerçekten kucaklamasının seçim başarılarında ve iktidar olmasında önemli katkıları olmuştur. Bülent Ecevit'in başlattığı ve CHP'nin dogmalarını bile sorgulayabilen yeni söylemler, onun toplumun büyük bir kesimiyle kopardığı bağların tesisine ve tekrar iktidara ulaşmasına hizmet etmiştir.

Bülent Ecevit, CHP'yi Kemalist statükoculuğa indirgeyen ve halka ulaşmasına engelleyen geleneksel tutumuna ciddi şekilde karşı koymuştur. Ecevit, CHP içinde örtük olarak halen gerçek demokrasiyi tek partili eski yönetim ile özdeşleştiren ve o dönemleri özleyenlerin olduğunu söyleyip, halkçı altyapı devrimlerinin ancak bu şekilde ortaya çıkacağına inanarak otoriter rejim özleyicilerini eleştirmektedir. Ona göre, gerçek devrim altyapı devrimleridir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde yapılmış devrimler, daha çok üstyapı devrimleridir. CHP'nin Türk halkını bu üst yapı devrimlerini yeterince benimsememeleri ve hazmedememeleri nedeniyle suçlamaktan çıkarak, o dönemde geçerli olan koşulları zamanın onca değiştiriciliğine rağmen aynı şartların sabit devam edecek şekilde dogmatik olarak saplanması onu hiçbir şekilde iktidara getiremeyeceğini vurgulamaktadır. Eğer günün şartları içinde devrimler, altyapı devrimleri olarak gerçekleşirse, hem halk tarafından desteklenecek hem de merkez solu iktidara taşıyacak yolu açmış olacaktır (Ecevit, 1970:47-84). Dolayısıyla merkez solun eğer iktidara ulaşmak istiyorsa sırtını devlete ve merkeze dayamış bir hareket olmaktan kurtulması gereklidir. Geçmişinde dönem dönem değişik düzeylerde otoriter uygulamaları ile pek de hoş bir geçmişe sahip olmayan ve bu yönüyle halkın hafızalarına kazınmış olumsuz imajların, halen eski politikalarla ve devletçi görünümlemler ile aşılması mümkün değildir. Merkez solun iktidara ulaşamamasındaki en büyük etken, merkez ile arasındaki bağı koparamaması ve bunu doğal sonucu olarak çevredeki geniş kitleler ile yeterince kucaklaşamaması olmuştur.

Özgür İnsan Dergisi'nin 1972 yılındaki 4. Sayısı, Türk aydınını geleneksel olarak halka tepeden baktığı ve onu gerçekten tanımadığı noktasında eleştirmiştir. Türk aydını, bir modele bakarak heykel yapan ancak elindeki malzemeyi tanımayan heykeltraşa benzetilmiştir. Halka yani çevreye bağınaz, gerici ve yobaz gibi kalıplaşmış bakış açılarından bakarak kendi halkına yabancılaşmışlardı (Günay, 2008). Merkez sol, bunun gibi zaman zaman kendisinin iktidara ulaşamamasındaki içsel hastalıklarına dair doğru teşhisler sunsa da uzun soluklu olmamıştır. Aslında halkına yabancılaşma ve tepeden bakma anlayışı sadece aydınının değil genel olarak merkez sol siyasetinin birkaç istisnası olmak üzere genel hastalığı olmuştur ve bu da iktidara ulaşmada en büyük engellerden biri olmuştur.

Osmanlı son dönemlerinde ve devamında kurulan Türkiye, kurduğu düzenler ile halkına yabancılaşmışlardı. Modernleşmeyi sadece Batılılaşma olarak algılayan yeni düzen arayışları, halkına yabancılaşmış düzen kurulması ile sonuçlanmıştır. Kendi halkına ters düşen bu düzen, karşısında gittikçe büyüyen halk kilelerinin karşı savunma cephelerini oluşturmaya ve böylelikle sağ partileri sürekli iktidara taşınmasına neden olmuştur. Bu bağlamda merkez sol ve özelde CHP Batıcı-laik devleti temsil etmeye DP-AP çizgisinde merkez sağ ise İslamcı halk kitlelerine dayanmıştır (Küçükömer, 1969:82-83). Aslında merkez solun Ecevit dönemleri nispeten müstesna olmak üzere halkına yabancılaşma konumundan ayrıldığı söylenemez ve devam eden yabancılaşma da beraberinde sürekli iktidara ulaşamayan ve halktan yeterli oy alamayan merkez sol tarihini oluşturmuştur.

Türkiye’de Cumhuriyet ile başlayan ve CHP’nin de sözcülüğünü yaptığı devrimler, üstyapı devrimleri şeklinde gerçekleşmiştir. Üstyapı kurumlarında başlayan bu hızlı değişim, beraberinde halkın kültürünü, geleneklerini ve hatta manevi dinamiklerini zorlamaya neden oldu. Zaten halk kendisinden bağımsız tepeden gelen bu değişimlere hem hazırlıklı değildi hem de onlara ayak uydurabilecek maddi olanaklardan da yoksundu. Dolayısıyla halk, çoğunluğu itibarıyla yönetici ve aydınlar ile çelişmeye ve onlara yabancılaşmaya başladı (Günay, 2008). Bu nedenle Türkiye’deki merkez sol hareketler, sosyal demokrasinin temel ilkeleri olan kendi dışındaki kitleler ile sağlam ilişkiler ve bağlar kurma noktasında başarılı olamamıştır. Sağ ve milliyetçi partiler, halk ile organik ve etkili bağlar kurarken, merkez sol hareketlerin kitleler ile sağlam bağlar kurduğunu ve halk ile gerekli yakınlığı kurabildiğini söylemek güçtür. Bu da haliyle iktidar olma noktasında gerekli kitle desteğini sağlayabilmesini engellemiştir (Karakaş, 2008).

Oysaki, Avrupa’daki merkez sol hareketler, devleti sadece kendi projelerini gerçekleştirmede ve kapitalizmin kitleler üzerindeki yıkıcı yansımalarını dengelemede bir araç olarak gördüler. Türkiye’deki merkez sol hareketler, halka hizmet sunmak için devleti bir araç olarak görmek yerine devlet ile bütünleşmeyi tercih ettiler. Bunun doğal sonucu olarak çevredeki dışlanmış kitleleri anlamak ve onların rızasını alarak bir takım dönüşümleri gerçekleştirmek yerine, onları pasif

birer obje olarak görerek sosyal mühendisliğine soyundular. Sosyal mühendislik uygulamalarının toplumsal gerçeklikten kopuk ve soğuk uygulamaları da zaten kitleler nezdinde merkez sol hareketlerin popülaritesinin gittikçe düşmesine neden olmuştur. Bunun sonucu olarak da iktidara gelmeleri için gerekli toplumsal desteği alamamalarına neden olmuştur (Mango, 1991:173).

Kuşkusuz bir siyasi hareketin iktidar olabilmesinin en önemli koşulu, onun merkezdeki elitlerin hegemonik projelerinin taşıyıcı olma rolünden kurtulup toplumun içine nüfuz edebilmesidir. Aynı zamanda kitleleri sürükleyecek, insanlara inanç ve heyecan verecek bir dinamizmi olması gereklidir. Bu nedenle merkez sol hareketler, sosyal demokrasiyi sadece klişe sözlerle parti program ve tüzüklerinde vermelerinin ötesine geçmeleri ve geniş toplum kesimleriyle sıkı bağları olan bir siyasal ve toplumsal harekete dönüşebilmeleri gerekir. Aslında merkez solun geniş toplumsal kesimler ile bağ kurmasını sağlayacak fırsatlar, zaman zaman eline geçmiştir. Örneğin 1980'lerin sonuna gelindiğinde iktidardaki merkez sağ partisine karşı ciddi anlamda toplumsal muhalefet oluşmaya başlamıştı ve bu sayede SHP, 26 Mart 1989 yerel seçimlerinden % 28,69 oy alarak toplam yedi büyükşehir belediyesinden altısını (İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Gaziantep ve Kayseri Belediye Başkanlıklarını) kazanmış, bu kentlerdeki oy ortalaması % 38'in üzerine çıkarmıştır. Bu toplumsal arayış içerisinde bir merkez sol partisi olarak SHP'nin söylemini ve politikalarını geniş kitleler ile bağ kuracak şekilde geliştirmesi gerekiyordu. Ancak SHP yönetimi, bu noktada gerekli stratejik hamleleri yapmaktan ısrarla kaçındığı gibi, parti içinde bu yöneliş noktasında mücadele verenler ile merkezin ideolojik hegemonyasını ve eski alışkanlıklarını devam ettirmek isteyenler arasında yeniden patlak veren parti kimliği ve ideolojisine yönelik tartışmalar ve gruplar arasındaki çetin güç mücadelesi, toplumsal muhalefet dinamiğinin kaçırılmasına neden oldu. 1989 yerel seçimlerinden 1991 genel seçimlerine uzanan süreç içinde; partinin demokrasiden yana daha sol bir çizgiyi benimsemesi gerektiğini savunan sosyal demokrat kanat tasfiye edildi ve SHP tüm toplum kesimlerini kucaklamayı hedefleyen bir merkez sol parti pozisyonuna doğru konumlanamadı (Kömürcü, 2009:15-16).

GENAR'ın Türkiye genelinde yaptığı çalışmaya göre; katılımcıların %16.2'si halka uzak olduğu için şu an merkez solda tek parti olarak kalan CHP'yi tercih etmediklerini ifade etmiştir (GENAR,2007). Bu da merkez solun iktidar olamamasında halka uzak olmasının önemli rol oynadığını göstermektedir.

3.3.3. Liderlik Sorunları

Merkez sol hareketlerin iktidar olamamalarındaki nedenlerden biri de liderlik sorunlarıdır. Öncelikle defalarca ve üstüste seçim yenilgisi almasına rağmen halen aynı siyasi liderler ile yola devam edildiği görülmektedir. Çok partili siyasi hayata geçildikten sonraki yaklaşık 70 yıllık dönemde halen seçimlerde başarısız olmuş liderler ile yola devam edilmesi, bu kadar uzun süre içerisinde Bülent Ecevit, Erdal İnönü ve Deniz Baykal olmak üzere çok az sayıda siyasi liderin defalarca seçim yenilgisine rağmen halen iktidarı elde edeceklerinin beklenmesi de ayrı bir garabettir. Merkez sol hareketlerdeki liderler, parti kollarını kendi otoritelerini sağlamlaştıracak ve üst üste seçilecek şekilde dizayn etmeleri sonucu lider değişimi mümkün olmamış ve sadece yaşanan krizler (2001 ekonomik krizinde Bülent Ecevit ve kaset skandalında Deniz Baykal'ın düşmesi gibi) sonucu lider değişimi mümkün olmuştur. Dolayısıyla iktidara gelmelerine rağmen başarısız olmuş ve sonrasında üst üste seçim yenilgileri almış siyasi lider kadrosu, hangi söylem ve açılım ile gelirse gelsin halk nezdinde bir çekim ve teveccüh oluşturmayaacağı açıktır. Merkez sol hareketler, aradan geçen onlarca yıla rağmen bu hatalarından kurtulamayarak, sürekli seçim yenilgisi almış ve iktidarda başarısız olmuş liderleri defeaten halka sunarak seçime gitmeleri de doğal olarak onların iktidara ulaşamamalarında önemli bir etken olmuştur.

Bununla beraber merkez sol hareketler, her ne kadar sosyal demokrasiyi ideolojik olarak savunsalar da bu ideolojinin temel ilkelerini parti içerisinde bile hayata geçiremedikleri görülmektedir. Parti içerisinde kurulan liderlik sultanlığı sonucu, parti tabanından gelen herhangi bir talebin merkeze iletilmesi, lider ve üst yönetim tarafından kendilerine bir başkaldırı olarak algılanmıştır. Parti de lider değişimi arayışları, parti içi disiplin mekanizmaları devreye sokularak, bu kişilerin hakkında çoğunlukla demokratik olmayan bir şekilde ihraç edilmelerine neden

olmuştur. Örneğin 1996 ve 1997 yılları arasında Demokratik Sol Parti içinde tabandan geldiği öne sürülen şikâyet ve önerileri genel başkanı Bülent Ecevit'e iletmeye çalışan, başını 19'uncu ve 20'nci dönem Edirne milletvekili Erdal Kesebir'in çektiği "Çile Çiçekleri" Hareketinin taleplerinin, parti içi disiplin çerçevesinde geri çevrilerek, bu kişilerin yenilik talepleri ve önerileri incelenmeksizin aynı reflekslerle partiden uzaklaştırılmalarına neden olmuştur (Gaytancıoğlu, 2016). Benzer bir sonuç, 2000'li yıllarda AKP karşısında sürekli yenilgi alan CHP'de Mustafa Sarıgül liderliğinde başlayan arayışlarında da görülmüş ve yüksek oylarla sürekli Şişli Belediye Başkanlığını yapan Mustafa Sarıgül ve arkadaşlarının parti ile ilişkileri kesilmiştir.

1980'li yıllardan itibaren merkez solda önemli bir konumu olan DSP, sadece Bülent ve Rahşan Ecevit çiftinin şahsi tercihlerine göre şekillendirildiği ve tabandan gelen önerilerin liderlere ulaşmadığı anti-demokratik liderlik anlayışının bir yansıması olması noktasında sıklıkla eleştirilmiştir. Bunun sonucu olarak sivil toplumdan gelen çözüm önerileri, parti politikalarına yansımamış ve parti kadrolarındaki entelektüel birikimler de heba edilmiştir. Ehil ve liyakatlilik değil de sadakat, parti içi yükselmelerde ana belirleyici düstur olmuştur. Doğal olarak liderin politikaları, sorgulanmadan ve tartışılmadan hayata geçirilmiş ve oluşan yanlış sonuçlar lidere iletilememiştir. Bu elitist yaklaşım, DSP özelinde diğer merkez sol hareketlerde de yansımalarını sıklıkla bulmuş ve partinin politikalarına hem partililerin hem de halkın beklenti ve önerilerinin yansıması mümkün olmamıştır. Örneğin DSP'nin parti meclisi toplantıları, bir tartışma ve toplu karar verme toplantıları olmak yerine Ecevit'in meclis üyelerini kararları ile alakalı bilgilendirdiği ve ne yapmalarını dikte ettiği bir formalite haline gelmiştir. Açık ki sosyal demokrasiyi referans alan merkez sol parti liderlerinin demokrasi prensibini ilk önce kendi kurumsal yapılanmalarında tesis etmeleri ve bunu göstererek halkı ikna etmeleri gerekir. Daha kendi içerisinde demokrasiyi kuramayan bir merkez sol partisinin halkı demokrasi vaadiyle oy vermeye çağırması, söylemden öteye geçemez ve herhangi bir pozitif tesir uyandırması da mümkün değildir. Bu nedenle Ecevit, tabandan gelen problemler ve öneriler yanlış liderlik uygulamaları nedeniyle kendisine ulaşamadığı için 2001 Şubat ayında bunu sokakları dolduran yüz binlerin gösterisi üzerine sokakta öğrenmek zorunda

kalmıştır. Zaten toplumsal bir gerilim halinde olan Türkiye’de Ecevit’in Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile aleni bir çatışma içerisine girmesi ve bunun televizyonlara yansımaları, sürecin liderlik açısından çok kötü yönetilmesinin bir ürünü ve DSP için sonun başlangıcı olmuştur (Kınıklıoğlu, 2002).

Bu durum, merkez sağ partilerinde de olsa da merkez sol partilerdeki kadar şiddetli değildir. Oysa demokrasi temelli hareketlerin demokratik olmayanlara göre daha rasyonel, üretken ve kaliteli olduğu gözlemlenmektedir. Benzer durumu, daha geniş bir perspektiften bakıldığında demokratik ülkelerin durumu ile olmayanların durumu mukayese edildiğinde daha net görmek mümkündür. Aynı şeyi, daha dar bir daire olan siyasi partilerin başarı veya başarısızlıklarında da görmek mümkündür. Partilerin demokrasiyi parti mekanizmalarına da doğru yansıtıp parti içinde demokrasiyi tesis edebilme kabiliyetleri, onlara nitelikli bir kimlik kazandırmakta ve partiye olan inancı arttırmaktadır. Oysa merkez sol hareketlerdeki liderler, parti içi demokrasiyi birçok kez parti disiplini öne sürülerek engellemiş ve parti disiplinini demokrasi aleyhine ama liderin parti içindeki konumunu güçlendirmeye yönelik önemli bir araca kullanmıştır. Dolayısıyla merkez sol hareketlerin siyasi yaşamında lider sultasından ve/veya partinin oligarşik yapısından baskı görmek sıkça rastlanan bir durum olagelmıştır. Örneğin Bülent Ecevit, DSP’li milletvekilleri, parti örgütlerinin sık sık görevden alınması, birçok yerde örgütün bulunmaması, partinin sivil toplum örgütleriyle ilişkide olmaması, halktan kopuk bir politika izlendiğine yönelik sıklıkla eleştirilerin hedefinde olmuştur (Gaytancıoğlu, 2016). Dolayısıyla parti içi demokrasiyi tesis edememe, tabandan gelen taleplerin tavana ulaşamaması ve liderlik sultasının kurulması, merkez solda ciddi bir liderlik sorunun göstergesi olmuştur ve merkez sol hareketlerin iktidara gelememelerinde rol oynamıştır.

3.3.4. İdeolojik Sebepler

Dünyadaki tüm sosyalist hareketlerde, sosyalizm teorisinin zamanla ve pratikle yozlaşması sonucu yozlaşma söz konusu oldu. Marx’ın ölümünden sonra sosyalist teori, bilimsel-devrimci özünden arındırılmış, dondurulmuş, kalıplaştırılmış, önce işçi örgütlerinin ve sosyalist ve komünist partilerin ve daha

sonra bunun üzerine oturduğunu iddia eden devletlerin meşrulaştırıcı bir hegemon ideolojisi haline gelmişti. Dolayısıyla Türkiye’de sol ve özelde merkez sol, çoktan yozlaşmış bir sosyalist teorinin mirasçısı olması nedeniyle maluldü. İkincil olarak işçi hareketleri ve merkez sol hareketler cılızdı ve devlet tarafında manipüle edilen yoz sendika ve parti bürokrasilerinin etkisi altındaydı. Dolayısıyla solun ve özelde merkez solun ideolojik ve teorik temeli Stalinizm ile Kemalizmin melezlenmiş bir versiyonuna dayanıyordu. Diğer yandan ideolojik olarak merkez solu dizginleyen başka bir zaafı da bünyesinde bulunduruyordu. Yani milliyetçilik virüsünden bir türlü yakasını sıyıramadı. Oysa ki dünyaya enternasyonel olarak bakamayan bir solun hayatta kalması ve başarılı olabilmesi mümkün değildir. Merkez solun aslında temeli demokrasiyi kucaklamak olmasına rağmen, Türkiye’deki merkez sol hareketler, demokrasiye yetersiz ve zaman zaman tutarsız bir tutum sergilemişlerdir. Çünkü çevrenin etkisini artırmasından korkup demokrasiyi içselleştirilemediği müddetçe merkez sol, halkın gözünde bir burjuva örgütüne dönüşmekten ve başarısızlığa mahkum olmaktan kurtulamamıştır. Demokrasiyi sadece kitleler ile ilişkilerinde değil, kendi örgütsel yapısında da tesis etmesi gereklidir. Çünkü demokrasi, sadece bir ilke sorunu olmanın da ötesine geçerek, halk ile merkez solun kucaklaşmasını önemli bir kaldırım taşıdır (Başkaya, 2008).

Avrupa’da önemli başarılarla imza atan çoğunlukla iktidar olmayı veya en azından ana muhalefet olmayı başaran merkez sol hareketler ile Türkiye’deki merkez sol mukayese edildiğinde, Türkiye’de merkez sol hareketin ve örgütlenmesinin halkta kök salmadığı ve süreklilik kazanmadığı görülmektedir. Almanya Sosyal Demokrat Partisi’nin 1869 yılındaki Gotha programı ile kurulduğu göz önüne alındığında; 1965’lerden ortaya çıkan ve zaman zaman kesintiye maruz kalan merkez sol hareketin hala çocukluk döneminde olduğu değerlendirilebilir. Avrupa’daki başarı kazanmış merkez sol hareketler, kendini değişen şartlara göre yenilemeyi ve yeni çözümler sunmayı başarmış olmalarına rağmen, aynı şey Türkiye’deki merkez sol için geçerli değildir. Avrupa’daki merkez solun başarısı ve Türkiye’dekilerin başarısızlığı göz önüne alındığında, dünyadaki ve Türkiye’deki toplumsal gelişmeleri doğru analiz edebilecek bir ideolojik kuramsal altyapının kurulmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Merkez sol hareketler, belli dönemlerde iyi niyetli çabalara rağmen büyük ölçekte kendilerini değişen şartlara

göre ideolojik olarak yenileyememelerinin de merkez solun başarısız olmasında payı büyüktür. Bu bağlamda merkez solun dayandığı ideoloji olan sosyal demokrasinin dayandığı değerler olan özgürlük, eşitlik, demokrasi ve barış gibi ilkelere dönük somut politikalar geliştirilememiştir. Onun yerine soyut kavramlara sığınarak, somut projeler ve ideoloji yerine sloganlar öne çıkarılmıştır. Oysaki Avrupa’da görüldüğü gibi başarılı merkez sol hareketler, çoğulculuğu, demokrasiyi, yenilikçiliği ve katılımcılığı öne çıkaran sağlam ideolojik duruş ve programları hayata geçirmektedir. Türkiye’de merkez sol hareketlerin zaman zaman yaşadığı nispeten başarılı dönemler, gerçek sosyal demokrasi ideolojik kökenine ve ilkelerine uygun davrandığı dönemler olmuştur. Bu nedenle merkeziyetçi bürokratik devlet solculuğundan kurtulması ve asıl sosyal demokrasi ilkelerini kucaklaması gereklidir (Karakaş, 2008).

Ayrıca Sovyet Bloğunun çökmesi ve Doğu Avrupa’da sosyalist rejimlerin dağılması, sağ ve neoliberaler tarafından merkez sol da dahil tüm solun hem ideolojik hem de aksiyoner olarak çöküşü olarak ele alınmaktadır. Her ne kadar sosyal demokrasi bayraktarlığında merkez sol, 20.yüzyılda demokrasinin yayılmasında ve sosyal devlet anlayışının artmasında önemli katkıları olsa da, siyasal demokrasi ve sosyal devlet anlayışı artık birçok devletin anayasasında olmazsa olmaz maddeler halinde yer alması ve değişik tonlardaki pek çok siyasi parti tarafından parti tüzüklerinde yer alması nedeniyle merkez solun ideolojik olarak esasında yapacak fazla bir şeyi de kalmamıştır (Karakaş, 2008).

Ayrıca geleneksel sosyalistlerin kapitalizmin ortadan kaldırılması gibi net ve iyi tanımlanmış bir hedefleri varken, merkez solda konumlanmış olan hareketlerin kapitalizmin reforme edilmesi noktasındaki revizyoncu hedefleri, belirsiz ve ucu açık bir hedeftir. Merkez solda konumlanan tüm hareketler, sosyal demokrasi ideolojisi ekseninde kapitalizmin sosyal adalet prensipleri doğrultusunda modifiye edilmesine benimsemelerine rağmen, bunun nasıl başarılacağı konusu oldukça belirsiz ve ucu açık olduğundan dolayı bu noktada ve hatta sosyal adalet kavramının bile nasıl tanımlanacağı konusunda oldukça farklı görüş açıları olmaktadır. Örneğin merkez sol hareketlerin en temel sütunlarında olan kamu sektörü ile özel sektör arasında bir denge sağlanmasını öngören karma ekonomi fikrini ele aldığımızda;

hangi endüstri kolları uluslaştırılmalı, hangileri özel sektörün kontrolünde olması gerektiği konusu oldukça ucu açık bir duruma işaret etmektedir. Ekonomik büyümeye engel olan vergi yükü artırılmadan nasıl refah devleti oluşturulacağı da ayrı bir sorun alanıdır. Dahası zaman içerisinde merkez sol hareketler, geleneksel sosyal demokrasi ideolojisinin öngördüğünden daha az oranda devlet müdahalesine savunarak fırsat eşitliği ve pozitif özgürlük gibi liberal ideolojiye daha yakın bir konum sergilemeye başlamışlardır. Dolayısıyla merkez solun ideolojik temeli olan sosyal demokrasi ile liberalizm arasındaki sınır artan oranda daha belirsiz olmaya başlamıştır (Heywood, 2003:117).

Bu belirsizlik de çok farklı fikirlerin merkez sol hareketlerce savunulmasına ve iktidar olamamada hangi koşulların etkili olduğunun belirlenememesine neden olmaktadır. Türkiye'deki merkez sol hareketlerin kendilerini ideolojik konumlandırmalarındaki görülen farklılık da bunun açık bir göstergesidir. Sosyal demokrasinin ideolojik olarak bu kadar açık uçlu olarak yorumlanabilmesi nedeniyle merkez sol hareketler, tamamen merkezin kontrolüne girilmesinde ve özgürlüklerin kısıtlanmasının devletin bekası için olarak savunulmasında bile ideolojik olarak bir sakınca görmemiştir. Merkez sol hareketlerin ideolojik olarak tutarsızlığa varan geniş spektrumlu yaklaşımları, halkın onara güvenlerini de zedelemekte ve geniş toplumsal kesimlere ulaşmalarını engellemektedir.

Bu arada Avrupa'daki merkez sol hareketler, sosyal demokrasi ideolojisi nedeniyle devlet eylemine ve planlamasına dayandıkları meyilli olduklarından dolayı vergi gelirlerini ötesine giden sosyal adalet harcamalarına giderek, denk olmayan bütçe harcamalarına ve bunun doğal sonucu olarak da enflasyonun artmasına neden oldular. Bu nedenle enflasyonun artması ile sosyal devlet harcamalarının kısıtlanması arasında bir ikilemi içerisinde, savundukları sosyal adalet projelerinin devlet tarafından tazmin edilmesi ve yapılması politikalarını zaman zaman terketmek durumunda kaldılar. Türkiye'deki merkez sol hareketler, sosyal devlet politikasını enflasyonun artması aleyhine tercih ettiler ve kronik bütçe açığı problemleri ile karşılaştılar ve bu sorunu da genellikle savaş ve terörle mücadelenin üzerine yıktılar. Örneğin aynı ikilemde kalan Bülent Ecevit, sosyal devlet politikaları sonucu ortaya çıkan yüksek enflasyon ve bütçe açıkları nedeniyle

ekonomik krizler ile yüzlemek zorunda kalmıştır (Mango, 1991:174-175). Bu ekonomik krizlerde merkez sol hareketlerin, merkez sağa göre ekonomi noktasında halk nezdinde daha kötü bir izlenim bırakmalarına ve adeta merkez sol iktidarların ekonomik krizle eş anlamlı olarak anılmalarına neden olmuştur ki bu da iktidar olmalarında önemli bir engel teşkil etmiştir.

3.3.5. Laiklik ve Din İlişkisi Karşısındaki Konumu

Özgür İnsan Dergisi'nde; CHP'nin devletle özdeşleşmesi ve halkın çoğunluğuna yabancılaşması eleştirilerek, sağ partilere zorunlu olarak itilmiş geniş halk kitlelerine merkez solun ulaşması için değişik fikirler ortaya konulmuştur. Bu dergide; halkın sosyal adalete ve kalkınmaya kafası açıksa beş vakit namaz kılsa da ilerici olacağı vurgulanarak, sağ kitleler ile aradaki suni fakat geçmişi eski yapısal engeller kaldırılmaya çalışılmıştır. Ancak 1970'lerde desteğime ulaşmak için sağ seçmene merkez solun açılım yapması karşısında Bülent Ecevit'i destekleyenlerin, 1990'lara gelindiğinde inançlara saygılı laiklik sözünü duyduklarında irkilmeleri, merkez solun 1970'ler ile yaptığı açılımının kadrolarca yeterince içselleştirilmediğini göstermektedir (Günay, 2008).

Solun ve özelde merkez solun din karşısındaki temel yaklaşımı, aslında Marx'ın dini kitlelerin afyonu tanımlaması ekseninde şekillenmiştir. Marx, bu tanımı ile dini, kapitalizmin hayatı ruhsuzlaştırması karşısında bireyin hayatı anlamlandırdığı bir savunma mekanizması olarak görmüştür. Burada Marx, aslında dinin neden ve nasıl var olabildiği sorununa cevap aramak istemiştir. Bu bağlamda Marx, dini sadece 19 yüzyıl sanayi devrimi ile ortaya çıkan bir durum değil, tarih boyunca ezen ve ezilen ilişkisi olması nedeniyle sürekli olagelmiş bir olgu olarak değerlendirmektedir. Laiklik ise; görece yeni bir düşünce olup Aydınlanma Çağı ile insanın hayatı ve dünyayı kendi lehine değiştirebileceğini dair inancın bir ürünü olarak, sadece din ve devlet işlerindeki ayrılık ve egemenlik çatışması değil aynı zamanda insanla doğa arasındaki hükümlanlık ilişkisini de insan lehine değiştirme iddiasını bünyesinde taşımaktadır. Bu nedenle laiklik, sadece bir din ve devlet işlerinin ayrılığı tanımının ötesinde insan ve doğa arasındaki ilişkide bir anlayış farklılığını da içermektedir. 19 Yüzyıldan itibaren laiklik ile siyasal iktidarlar, din

ve devlet ilişkileri arasındaki ilişkiyi kesin sınırlar içerisinde ayırmaya çalışmıştır. Ancak bu tip statik modeller, dini sadece inanç alanıyla ilgili sınırlarını toplumsal hayata geriletmeye ve küçültmeye çalışırken din ve toplum arasındaki formatif ilişkiyi gözardı ederek, kimi zaman devlet iktidarının savunuculuğuna soyunabilmekte ve kimi zaman da dinsel inanç sahasını adeta bir ihanet sahası olarak görmeye eğimli olabilmektedir. Bu bağlamda sol kökenli fikirler ve hareketler, insan hakkında herhangi bir tahakküme karşı çıkmak adına dini de bu tahakküm vasıtalarından biri olarak görmektedirler. Böylelikle dini derinlemesine analiz etmek yerine, slogan üzerinde veya yüzeysel akıl yürütme kolaycılığına kaçarak değerlendirmektedir. Osmanlı'dan itibaren sol fikirler, dini siyasal bir aktör olarak kabul ederek, dinin toplumsal hayattaki gücünü sınırlamak için güç kullanmayı veya zorlamayı yerleşik bir fikir haline getirmişlerdir. Dini sadece sınıf ilişkisinde bir araç veya afyon olarak görme noktasında indirmeci yaklaşımın doğal bir sonucu olarak, kitleleri bu afyondan kurtarmak için dini bir baş edilmesi gereken bir olgu olarak görmüşlerdir. Bu durum da haliyle sol düşünceye karşı olanların elini kuvvetlendiren bir sürecin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Ünüvar,2008). Bu bağlamda sağcı partiler, merkez solun dine bakışındaki bu duruşu, iktidara gelmede çok iyi bir şekilde kullanarak Türkiye gibi dine bağlılığın güçlü olduğu bir ülkede rahat bir şekilde kitleleri arkalarına alabilmişlerdir. Ancak merkez sol hareketler ise, söz konusu bakış açıları nedeniyle geniş halk kitleleri nezdinde uzak görülerek tercih edilmemiştir.

Türkiye'deki tüm sol tandanslı hareketler, pozitivist bir akliliğin ve radikal bir laikliğin perspektifinde şekillenmiştir. Kemalist-devlet merkezli laiklik tanımı merkez solu da etkilediğinden dolayı merkez sol, dinin toplumsal hayattaki rolünü anlamadan onu bir zafiyet olarak telakki etmeye devam etmiştir. Oysaki bu bakış, merkez solun toplumla bağlarının kuvvetlenmesini ve onun manevra kabiliyetinin artmasını engellemiştir. Aslında insanların inançlarına tependen bir zafiyet olarak bakmak aslında gerçek laikliğin değil, Kemalist laikliğin bir ürünüdür ve merkez solu da önemli ölçüde etkileyerek iktidar olmasındaki önemli engellerden biri olmuştur. Böylelikle Türkiye'de halkın büyük bir kısmı üzerinde hegemonik bir güç olarak dinin, her zaman kitlelerin tercihlerinin belirlenmesinde etkisi olduğu gerçeği göz ardı edilmiştir (Ünüvar, 2008). Bu nedenle topluma bu etkisi olan bir

din ile arasında kesin duvarla ve mesafeler koymak aslında halk ile arada bağlar oluşmasını engellemek ve halk ile araya mesafe koymaktır.

Kemalist iktidarın kuruluş sürecinde ve bunun devamında din, denetlenmesi ve kontrol altında tutulması gereken bir alan olarak ele alınmıştır. Bunun altında yatan neden, İktidar ve Terakki Partisinden Kemalistlere miras kalan devletin modernleşmede geri kaldığı ve bunun nedeninin de dine indirgendiği bir bakış açısıdır. Modernleşmenin önünde din bir engel olarak görülmesi nedeniyle Kemalistler, dinin sosyolojik analizini yapmadan dinin şekli ve pratik varlığının toplum hayatından devlet zoruyla lağvedilmesine varan sorunlu ve jakoben bir yaklaşımı benimsediler. Dolayısıyla Kemalistler için dinin var olabileceği tek alan, bireyin kendi vicdanı ile sınırlıydı. Bu sınırı da devlet zoruyla istedikleri gibi belirlemeleri yanında dini, modernleşmeye karşı olanların kullanabilecekleri bir alan olarak görmekteydiler. Bu bağlamda Kemalistler, dini üfürükçülerin, hocaların ve tekkelerin elinde bir mürtecilik konumuna indirgeyerek, onu toplumsal hayatın dışına devlet gücüyle atmaya çalıştı. Tek Parti Döneminde Kemalist politikaların dini zorla kendi belirledikleri sınırlarda tutmaya ve kıpırdamasını önlemeye dönük jakoben tavrı, daha sonra sol hareketlere ve özelde merkez sola da ilericilik sıfatının tamamlayıcı bir cüzü olarak miras kalmıştır. Bu bağlamda sağcı iktidarlara din istismarcısı olarak ele alarak, ibadet edip günlük işlerini yapmaya çalışan ve kendi dünyasında inançlarını yansıtmak isteyen toplumun büyük bir kesimi de kandırılmış ve cahil kimseler olarak görme hastalığından bir türlü yakasını kurtaramamıştır. Oysa ki dini önceleyen bu büyük kitlenin de sermaye sahibi olma, dünyaya açık yaşama, çocuklarını en iyi şekilde eğitme ve refah elde etme gibi ortalama her insanla benzer beklentileri olduğunu yeterince anlayamamıştır. Tersine olarak merkez sol, yıllardır sabitlenmiş ve adeta bir dogma olmuş fikirleri ile 1980'lerden itibaren sadece Türkiye'de değil tüm dünyada siyaset üzerinde kimlik politikalarının önemli bir rol oynadığını, toplumların birey-vatandaş ekseninden çıkıp dini cemaatler ile tanımlanır hale geldiğini anlayamamıştır. Bu anlayamama hali, şeriata karşı bir blok oluşturma, set çekme ve karşı teyakkuza bulunma dar görüşlülüğünden sıyrılamayarak, daha fazla katılasmaya ve kendi pozisyonu kollama gayretine dönüşmüştür (Ünüvar, 2008).

Merkez solun dine ve dinini yaşıyanlara Kemalizmin mirası olan önyargılı bakış açıları, Türkiye’de iktidarların belirlenmesinde önemli rolü olan bu büyük kitleyi sağ partilerin kucağına itmekten başka bir işe yaramamıştır. Aslında merkez sol hareketlerin şeriat karşısında blok oluşturma eksenindeki dine ve onun toplum üzerindeki rolüne dair dar bakışları, kendilerini iktidara taşıyacak kitleler ile aralarına blok oluşturmalarına neden olmuştur. Sağ iktidarlar, merkez solun ve Kemalizmin bu hatalarını popülizm ile harmanlayarak kitlelerin kolaylıkla kendilerini tercih etmelerini sağlamıştır.

Türkiye’de laiklik olarak bilinen olgu, dünyada bilinen anlamıyla laiklik değildir. Türkiye’deki laiklik, din ile devletin alanlarını ayırmamış ve tersine ardında uzun tarihi sonuçlar bırakarak dini devletin kontrolüne zorla almaya çalışmıştır. Türkiye’de devleti kontrol eden merkezin resmi ideolojisi, Batılılaşma ve modernleşmeyi bunu isteyen ilericiler ile değişime direnen gericiler ya da yobazlar arasındaki mücadele olarak kavramıştır. Bunun için de laiklik anlayışını kendi şartlarına göre değiştirerek onu dini devlet denetimine sokmak için kullanmıştır. Dolayısıyla laiklik, devlet eliyle dine ve İslamcı kesime baskı kurma aracına indirgenmiştir (Belge, 1989:202-203). Bu durum, İslamcı kesimin laikliği ve onun uygulamalarını adeta dinsizlik olarak anlaşılmasına neden olarak, laikliği savunan merkez sol ile aralarına uzak bir mesafe koymalarına neden olmuştur.

Merkez sol hareketler, din konusunda devletin resmi talep ve ideolojisi doğrultusunda davranma yolunu tercih ettiği için toplumla arasındaki ilişkiyi bir türlü tesis edememiştir. Böylelikle Kemalizmin din karşısında bütün hatalarını ve uzun geçmişini de taşımak zorunda kalmıştır. Halkın Kemalizme karşı dini inançlar noktasında duyduğu antipatiyi üzerine çekerek merkez sol, din üzerindeki karşılıklı kutuplaşmanın da odağında kalmıştır (Ünüvar, 2008:891-893).

Bülent Ecevit, merkez sol hareketler içerisinde 1966’lardan itibaren CHP’nin soğuk devletçi yüzünden kurtulmayı ve halka doğru açılmayı öngören yeni yaklaşımı, beraberinde dine karşıda daha saygılı bir yaklaşımı getirmiştir (Ünüvar, 2008). Bu dönemde CHP’nin Bülent Ecevit ile dine karşı yeni söyleminin halkta da karşılık bularak iktidara taşıdığı da bir gerçektir. Dolayısıyla iktidar olmak isteyen merkez solun, halk ile bağ kurması gereklidir ve bu da ancak halkın önemli gördüğü

din kurumuna da farklı ve kucaklayıcı bir bakış açısıyla mümkün olacaktır. Aksi durum geniş halk kitlelerini, merkez sağ partilerin oy deposu ve tabanı haline getirmektedir ki zaten geçmişte merkez solun iktidar olamamasının altında yatan önemli nedenlerden biri de bu olmuştur.

Avrupa'daki merkez sol partilerin başarısını tek başına çalışan kesimden aldıkları oylar açıklamamaktadır. Örneğin İtalyan merkez sol partileri, işçi kesimin yoğun olduğu ve fakir olan Mezzogiomo bölgesinden beklentilerin aksine oy alamamakta ve tam tersine dine karşı muhalif duran ve aşırı seküler zenginlerin yaşadığı Tuscany bölgesinden oy almaktadır. Aşırı seküler olan Tuscany bölgesindeki zenginler ekonomi politikaları aleyhlerine olsa da sosyal demokrat partileri tercih ederlerken, fakir kitlelerin yaşadığı Mezzogiomo bölgesindekilerin sosyal demokrat partileri tercih etmemeleri, insanlardaki aidiyet duygusunu ve dine bakışın oy vermede ne denli belirleyici olduğunu göstermektedir. Benzer durum Belçika, Fransa, İspanya, İngiltere ve Hollanda'da da görülmektedir. Dolayısıyla dinsel ve kültürel öğeler, oy verme davranışında oldukça belirleyici rol oynamaktadır. Bu bağlamda Türkiye'ye bakıldığında; toplumsal bölünmenin seküler merkez ile İslami muhafazakar çevre arasında olduğu ve Avrupa ülkelerine göre bunun daha keskin olduğu görülmektedir. Bu bölünme de bireylerin oy verme davranışlarında oldukça belirleyici rol oynamaktadır (Mango, 1991:173). Merkez sol hareketlerin din karşısında bu denli mesafeli tavır almaları, sadece tek parti dönemiyle sınırlı kalmamış sonrasında da devam etmiştir. Örneğin 2008 yılına gelindiğin bile özgürlüklerin savunucu olması gereken bir sosyal demokrat partinin üniversitelerde başörtüsü serbestisine karşı çıkması ve bu noktada yapılan Anayasa değişikliğini Anayasa Mahkemesine taşıyarak başörtüsünün üniversite gibi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına göre özgürlüklerin en geniş yorumlanması gereken bir kurumda bile yasaklanmasına ön ayak olması, oldukça paradoksal bir durumdur ve muhafazakar kesimleri merkez sağ partilerine hapsedmekten öteye gitmemiştir.

Muhafazakar tandanslı bir partinin olmadığı dönemlerde bile din ve laiklik, Türk seçmenleri için parti seçimlerinde belirleyici bir rol oynamıştır. 1950'lerde din konusunda pozitif mesajlar veren Demokrat Parti, muhafazakar kitleler

tarafından tercih edilirken, seküler seçmenler de CHP'yi tercih etmişlerdir. 1960'lar ve 1970'lerde de benzer durum meydana gelmiş ve muhafazakar seçmenler ağırlıklı olarak Adalet Partisi'ni tercih etmişlerdir (Ergüder,1980). Gerçekten din ve laiklik eksenli ayrışma, Türk toplumundaki temel kutuplaşma ve kırılma noktalarının başında yer almıştır. Öyle ki seçmenler, modern-gelenekselci, solcu-sağcı, dindar-seküler şeklinde din karşısındaki konumuna göre ayrılmışlardır. Türkiye'de İslamın siyasetten uzak bir konumda olması gerekirken bu denli siyasallaşması, Kemalist merkezin politikalarının ürünüdür (Yavuz, 1997:64-65). Çünkü merkez ile çevre arasındaki ayrışmada din, her zaman belirleyici rol oynamış ve merkez, çevreye karşı yürüttüğü toplum mühendisliği projelerinde dini her zaman araçsallaştırmıştır.

Merkez-çevre kuramı, Türkiye'deki parti tercihleri ve oy verme davranışlarını açıklamada din ve laikliğin merkezi bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Türk siyasi hayatındaki temel ayrışma noktası, ulusalcı ve seküler Kemalist merkez ile kendilerini geleneksel ve dini değerler ile anlamlandıran etnik, dini ve bölgesel kitleleri temsil eden çevre arasında olmuştur. Bu noktada din, oy verme davranışında oldukça belirleyici bir rol oynamıştır. Yapılan ampirik çalışmalara göre; kendilerini çevrede konumlandıran kitleler, merkez sağ veya muhafazakar partileri seçerken, ulusalcı ve seküler kitleler ise merkez sol partileri tercih etmektedir (Esmer, 1995; Kalaycıoğlu,1994).

Güncel duruma bakıldığında da dindarlığın, AKP'ye oy verilmesinde önemli bir oynadığını göstermektedir. Pek çok ampirik çalışma, din karşısında konumunun ve muhafazakar bir parti olmasının, 2002 ve 2007 milletvekili genel seçimlerinde AKP'nin tercih edilmesinde ve iktidar olup sürdürmesinde oldukça belirleyici olduğunu göstermektedir (Çarkoğlu, 2010).

GENAR'ın yaptığı araştırma sonuçların göre; Türkiye'de kendini sol görüşlü görenlerin %51.4'ü, sağ tarafta görenlerin %81.3'ü ve kendini ne sağda ne de solda görenlerin ise %65.1'i bir partinin dini inançlara gereken saygıyı göstermemesinin ona oy vermesini etkilediğini ifade etmiştir. Kendini sol görüşlü olarak tanımlayanların %67.5'u CHP'yi inançlara saygılı bir parti görürken; kendini ne sağ ne solda görenlerde bu oran %33.2'ye gerilemekte ve kendini sağ görüşlü olarak

tanımlayanlarda ise bu oran %16'ya kadar düşmektedir. Tüm Türkiye ortalamasında ise; katılımcıların %65.2'si CHP'yi inançlara saygı göstermeyen bir parti olarak tanımlamış ve CHP'yi ülke çapında inançlara saygılı bir parti olarak tanımlayanlar ise %34.8'de kalmıştır ve bu oran da hemen hemen merkez solun tüm siyasal hayatındaki oy ortalamasıdır (GENAR, 2007). Bu araştırma, din konusundaki CHP özelinde merkez sol hareketlerin mesafeli duruşlarının, bireylerin oy verme davranışlarında ne denli belirleyici olduğunu ve merkez solun iktidar olamamasında onun din karşısındaki konumunun etkili olduğunu göstermektedir.

AKP'nin 2002 yılından itibaren iktidara gelmesinde onun İslami kökenlerinin önemli bir payı vardır. Kendilerini muhafazakar olarak tanımlayanların, diğer tüm faktörler sabit tutulduğunda tanımlamayanlara göre AKP'yi %30 oranında daha fazla tercih ettikleri görülmektedir. Bu oran dine karşı mesafeli olanlara göre mukayese edildiğinde %43'e çıkmaktadır. Araştırmaya katılan örneklem % 48'si kendini dindar olarak tanımlamakta ve AKP'yi tercih etmektedir ki bu oran da zaten AKP seçimlerde aldığı ortalama oy oranına oldukça yakındır. Bu veriler, partilerin din konumundaki duruşunun seçmen davranışında ne kadar önemli ve belirleyici olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde bir merkez sol partisi olan CHP ise, kendilerini seküler olarak tanımlayan kitleler tarafından tercih edilmektedir ki bunda CHP'nin laiklik ve din noktasındaki durumu önemli bir etkindir. Kendilerini seküler olarak tanımlayan veya sol görüşe sahip bireyler, kendilerini dindar olarak tanımlayanlara göre %39 oranında bir merkez sol partiyi tercih etmektedir. Seküler seçmenler, başka herhangi bir etmen olmaksızın CHP'yi AKP ve MHP'ye göre tercih etmektedir. Bu sonuçlar, merkez-çevre arasındaki ana ayrışma noktalarından biri olan din ve laikliğin seçmen tercihlerinde ne derece belirleyici olduğunu göstermektedir (Gidengil ve Karakoç, 2016).

3.3.6. Diğer Sebepler

Merkez sol kadrolar ve onu temsil eden çoğunlukla öğrenci gençliği, resmi ideolojinin ve resmi tarihin rahle-i tedrisinden geçmelerinden dolayı, kendi gerçekliğine yabancılaşmış durumdaydılar. Türkiye'de sol ve özelde merkez sol

hareketler, sadece merkezin resmi tarihinin ve ideolojisinin etkisi altında kalmakla malul değildi. Aynı zamanda Avrupa merkezli ideolojik yabancılaşmayla da maluldüler. Bu yabancılaşmalar, merkez solu kendi gerçekliğine, kendi insanına ve kendi coğrafyasına yabancılaştırmıştı. Dolayısıyla merkez solun en büyük zaafı, kendi gerçekliğine kendi gözüyle bakamaz durumda olmasıydı. Merkez solun tarih ve toplum bilinci de Avrupa merkezli ideolojik yabancılaşmaya ve onun bu topraklar üzerindeki kötü bir kopyası olan merkezin resmi tarih ve ideolojisine dayanıyordu. Dolayısıyla Türkiye’de merkez sol, ideolojik ve toplumsal yabancılaşmayla, merkezin dayattığı resmi tarih ve ideolojisi ile hesaplaşıp bağını koparmadan ve bir burjuva olarak merkezi ideolojisi olan Kemalizmden bağımsızlaşmadan kendi gerçeğine kendi gözüyle anlaması ve halk ile kucaklayıp iktidar olması mümkün değildir (Başkaya, 2008).

Türkiye’de sol ve özelde merkez solun iktidara gelememesindeki bir diğer sebep, genel bir çerçevede sadece iktidarı ele geçirmeye odaklanmasıdır. İktidara gelmenin tüm sorunları çözeceğinden hareketle bir kesinlik ve otomatizme düşülmektedir. Oysa iktidara gelmeden önce nasıl bir düzen kurulacağı ile ilgili olabildiğince açık bir kavrayış gereklidir. Ancak merkez solda bu noktada gerekli açıklık söz konusu olmadığından dolayı her şey ‘biz iktidara geldiğimizde her şey yoluna girecek’ söylemine indirgeniyor. Bu nedenle Türkiye’de sol, Kemalizmin borazanı olmanın ötesine geçerek ezilenlerin, dışlanan çevrenin ve devletin lanetli gördüğü tüm kimselerin sesi olamamaktadır. Çünkü hali hazırdaki merkez solun durumu, sol bir söylemle burjuvanın ve merkezdeki elitlerin kuyruğuna takılmadan öteye geçememekte ve kendini aldatmaktan kurtulamamaktadır. Aksi halde merkez sol, bölünmeye devam edecek ve bu arada kendi küçük iktidarcıklarıyla yetinmeye devam edecektir (Başkaya, 2008).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında görülen dünya ölçeğindeki ekonomik patlama sayesinde oluşan sürdürülebilir ekonomik büyüme, düşük işsizlik oranları ve düşük enflasyon, tüm toplumsal grupların yaşam standartlarının iyileşmesine ve dolayısıyla devletlerin daha cömert refah devleti planlarını hayata geçirmelerini ve böylelikle sosyal demokrasinin cazip bir ideoloji olarak negatif etkiler görülmediği için halk tarafından desteklenmesini sağlamıştır. Ancak 1970’ler ve 1980’lerde

ortaya çıkan global ölçekte yaşanan ekonomik durgunluk ve gerileme, sosyal demokrasi ideolojisi ekseninde merkez sol hareketlerde ideolojik gerilim ve ayrılıkların ortaya çıkmasında neden olmuştur. Çünkü yaşanan ekonomik kötüleşme, sosyal demokrasinin savunduğu refah devleti fikrinin de krize girmesine ve merkez sol hareketlerin halk nezdinde çare üretemeyen bir konuma düşmesine neden olmuştur. Nihayetinde merkez solun dayandığı en temel sütunlardan birinin sarsılması anlamına geliyordu. Ekonomik kötüleşme, işsizliğin yeniden artmasına, sosyal devlet projelerini finanse edecek vergilerin dar boğaza girmesine neden olmuştur. Bu durumda merkez sol hareketler, ekonominin etkinliğini yeniden tesis etmek için refah devletini temeli olan vergileri azaltmak ya da fakir ve dar gelirleri destekleyecek refah devleti politikalarına devam ederek ekonomik krizi daha derinleştirmek arasında bir açmaza girdiler. Merkez solun ideolojik olarak ekonomiye bakışı noktasında yaşadığı bu kriz, başka faktörlerin de devreye girmesi ile 1980'ler ve 1990'larda daha da şiddetlendi. İlk olarak, endüstrilerde makineleşmenin gittikçe artması nedeniyle emek gücüyle çalışan sayısının azalması, merkez solun dayandığı toplumsal tabanda kırılmalara neden oldu. İlerlemeci politikalara yaslanan demokrasi, artan oranda çoğunluğu rızasına dayanan bir rejim türü olarak dünya genelinde algılanmaya başlandı. Böylece vergi alma ve harcama dayanan ekonominin yüksek oranda enflasyona neden olması, merkez solun dayandığı refah devleti anlayışının artan oranda çalışanlar üzerinde ekonomik büyümenin daha fazla yük getirdiği noktasında anlaşılmasında neden oldu. Ayrıca kamulaştırılmış endüstriler, gittikçe taleplere yanıt vermeyen ve verimsiz unsurlar olarak görülmeye başlandı. Dolayısıyla merkez sol hareketler, bu nedenlerle yaşanan seçmen ve toplumsal taban kaybı nedeniyle genel olarak ağır bedeller ödediler. Örneğin İngiltere İşçi Partisi, 1979 ile 1992 arasındaki dört genel seçimi ardarda kaybederken, Alman Sosyal Demokrasi Partisi (SPD) 1982 ile 1998 yılları arasında iktidara gelemeyi. Benzer şekilde Fransız Sosyalist Partisi, 1993 ile 2002 arasında hiç seçim kazanamadı ve başkanlığı elde edemedi. İkinci olarak, globalleşme sürecinin artarak etkisini göstermesiyle sosyal demokrasinin öngördüğü ekonomik modelin uygulanabilirliği noktasında ciddi soru işaretlerinin oluşmasına neden oldu. Ulusal ekonomilerin global kapitalist sisteme entegre olması, karma ekonomi modelinin çalışmayacağı bir ortamın oluşmasına neden

oldu. Çünkü artan oranda görülen uluslararası rekabet ortamı, vergilerin azaltılmasını ve devlet harcamalarının kısılmasını gerektirmesi nedeniyle merkez sol hareketlerin savunduğu refah devleti politikalarının bir açmaza girmesine neden oldu. Üçüncü olarak, Sovyetler Birliği'nin çökmesi, sosyalizmin imajına dünya genelinde hasar vererek genel olarak merkez sol da dahil tüm sol hareketlerin kredibilitesine zarar vermiştir. Bu durum sadece kapitalist olmayan bir ekonomik model inşasının işe yaramadığını göstermekle kalmamış, aynı zamanda buna dair inancın da yitirilmesine neden olmuştur (Heywood,2003:118). Dolayısıyla zaten dünya genelinde merkez sol hareketlerin bir gerileme sürecine girdiği söylenebilir ki bu global değişimin Türkiye'de merkez sol hareketlerin durumunu da etkilemediğini söylemek güçtür.

Oy verme davranışında önemli etkenlerden biri de partilerin iktidar olduklarında ekonomi noktasında verdikleri sınavdır. Çünkü bireyler için maddi refah düzeyi oldukça önemlidir. Dolayısıyla partilerin iktidar olduklarında ekonomi noktasında sağladıkları maddi refah veya kriz, seçmenlerin onları tekrar seçmelerinde veya seçmemelerinde etkili olmaktadır. Bu eksenle bakıldığında merkez sağ partiler, merkez sol partilere göre daha iyi bir sınav vererek vatandaşların maddi refahın artması noktasında daha etkili politikalar uyguladıkları ve sonuç aldıkları görülmektedir. Merkez sağ partilerin, vatandaşları iktidar oldukları dönemlerde daha iyi bir refah duruma getirmeleri onların yeniden seçilmelerini sağlarken, merkez sol partilerin ise bu noktada başarısız olmaları ve adeta ekonomik krizlerle eşdeğer anılmaları da yeniden tercih edilmemeleri noktasında etkili olduğu söylenebilir (Mango, 1991:181-182).

Merkez sol, 1980'lerden sonra kadrolardaki heyecan yitimi ve en önemlisi iktidar ortağı olduğu zaman ülkenin gittikçe derinleşen sorunlarına yönelik çözüm önerileri geliştirme konusundaki başarısızlıkları sonucu oy tabanında erimeler yaşamış ve ciddi bir krizin içine girmiştir. Örneğin DYP ile SHP bir koalisyon sonucu iktidar olduklarında daha ikinci yılı dolmadan, toplumsal barışı zedeleyen ve iktidarın meşruiyetinin ciddi bir biçimde yara almasına yol açan pek çok olay yaşanmıştır. Bu dönemde Doğu ve Güneydoğu bölgeleri başta olmak üzere insan hakları ihlalleri çoğalarak devam etmiş ve gözaltında kayıplar, faili

meçhuller, işkence ve yargısız infaz iddiaları birlikte 1992 yılının Mart ayında yaşanan Nevruz olayları, 20 Eylül 1992’de Kürt aydın Musa Anter’in faili meçhul bir cinayet sonucu ölmesi, 24 Ocak 1993’te Uğur Mumcu’nun öldürülmesi ve 2 Temmuz 1993’te yaşanan Sivas katliamı gibi olaylar ve İSKİ skandalı gibi konularda başarısız olmaları SHP’nin hem ilkesel hem de performans olarak ciddi yaralar almasına ve oy kaybetmesine neden olmuştur (Kömürcü, 2009:24).

Baykal ekibinin, SHP içindeki iktidar mücadelesinde uğradığı üç yenilginin ardından 1992 yılında partiden ayrılarak yeniden açılan CHP’de konumlanması, merkez soldaki bölünmüşlüğü artırmakla birlikte sosyal demokrat hareketin ideolojik ve programatik yenilenme gayretleri üzerinde olumsuz bir etki yaratmış ve zayıf da olsa var olan sosyal demokrat vurgunun yerine tamamen Kemalist vurgunun alması ile sonuçlanmıştır. 1995 yılındaki SHP ve CHP bileşmesinde sonra sosyal demokrasi ve emeğin kitle partisi olma iddiası bütünüyle arka planda kalmıştır. Bunu yanında merkez sol partiler, ülkenin temel meseleleri üzerinde alternatif politikalar üretmez hale gelmiştir. Muhalefet partisi olup iktidarı eleştirmekten başka ülke sorunları konusunda alternatif bir politika üretmeme durumu, merkez solun halk nezdinde cazibesinin daha da azalmasına ve iktidar olamamasına neden olmuştur (Kömürcü, 2009:25).

SONUÇ

Türkiye’de merkez sol hareketlerin başarısızlığını tek bir neden üzerinden açıklamak mümkün değildir. Ancak merkez-çevre kuramı ekseninde bakıldığında tüm nedenlerin aynı ana nedenin farklı kolları oldukları görülmektedir. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinden itibaren ve devamında Türkiye’de sürdürülen modernleşme ve ulus-devlet inşa çabaları, toplumsal rıza ve iknaya dayanmaktan ziyade tepedeki elitlerin kendilerine göre doğru gördükleri kapsam ve yöntemlerle gerçekleştiğinden dolayı çevrede bu değişimin edilgen unsurları olarak görülen kitlelerde yabancılaşma ve dışlanma ekseninde farklı tepkilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Uzun bir tarihsel süreçte devlet gücüyle kimlikleri, değerleri ve inançları noktasında dönüşüme zorlanan çevredeki kitlelerde, merkeze ve onun temsilcilerine karşı derin endişeler ile birlikte ait oldukları devlet ve toplumun gidişatı noktasında dışarda bırakılmanın verdiği dışlanmışlıklar oluşmuştur. Merkezin kendine yol haritası olarak gördüğü Kemalist değerler sistemi, içinde zorun da olduğu değişik araçlar ve programlar üzerinde topluma kabul ettirilmeye çalışılmıştır. Bunu yaparken de belli kurumlar ve oluşumlar, adeta bunların gerçekleşmesi noktasında bir bekçi görevi görmüş ve merkezin bazı değerleri kutsiyet arz edecek kadar orijinal anlamlarından da oldukça sapacak şekilde yorumlanmıştır. Dolayısıyla kimliklerini oluşturan değerlerin edilgen objesi olarak muamele edilen çevredeki kitleler, 1950’lerden itibaren çok partili hayata geçiş ile birlikte siyasal hayatta temsil edilme ve tercih yapma imkanı bulunca tercihlerini merkezin bir uzantısı olmaktan kurtulamayan merkez sol hareketler yerine merkez sağ ve sağ partiler lehinde kullanmışlardır.

Merkez-çevre arasındaki kırılma ve kutuplaşma, en derin haliyle laiklik ve din ekseninde meydana gelmiştir. Zira merkezin uygulamalarında laiklik, orijinal anlamı olan din ve devlet işlerinin ayrılmasının ötesine geçerek dinle mücadele edilmesi noktasına kadar vardırdığı söylenebilir. Bu bağlamda merkez sol hareketler, aslında programlarında yer aldığı şekliyle özgürlüklerin ve toplumsal eşitliğin savunucusu olmak yerine merkezin ve daha özelde devletin partisi olarak seçmenler nezdinde değerlendirilmiş ve geçmişte yaşanan olumsuz müktesebat nedeniyle de parti programların yer yer halkı kucaklayıcı söylemlere rağmen gerekli ilgiyi

çekememiştir. Yapılan ampirik çalışmalar da merkez sol hareketlerin, halk ile yakınlaşamaması, dine karşı tutumu ve Kemalist merkezin ideolojik taşıyıcı rolünden kurtulamaması nedenleriyle iktidara gelemediklerini doğrulamaktadır.

Merkez sol hareketlerin iktidar olamamalarındaki etkenlerden biri de liderlik sorunlarıdır. Parti liderlerinin parti organları üzerinde yegane hakimiyeti, tabandan gelen teklif ve eleştirilerin tavana ulaşamaması ve ulaşsa bile bir etkide bulunamaması, partilerdeki oligarşik patronaj yapısı gibi liderlik sorunları nedeniyle merkez sol partiler, Türkiye’de 1950’lerden itibaren gerçekleşen sosyal ve siyasal değişimlere ayak uyduramamış ve bunları karşı ortak akıl üzerinden çözümler üretememiştir. Parti Meclis toplantıları, parti liderlerinin kararlarının tek yönlü olarak teşkilatlara ve parti kadrolarına dikte edildiği formalite kurumlara dönüşmüştür. Dolayısıyla demokrasi ve özgürlükleri ana çıkış noktası olarak veren merkez solun daha kendi içinde bunu sağlayamamasının, halk nezdinde kredibilitelerinin düşmesine neden olduğu söylenebilir. Ayrıca merkez sol hareketler, defalarca seçim yenilgisi almasına rağmen geçen onlarca yıl boyunca lider yenilenmesini yapamamış, bir yenilik vadetmeyen ve aynı söylemler ile halkın karşısına çıkan, defalarca seçim yenilgisi nedeniyle başarısız liderler üzerinden seçmenler karşısına çıkmıştır. Bu da iktidar olamamalarında etkili olmuştur. Zira yapılan ampirik çalışmalara göre, Türk halkı nezdinde lider profili ve onun eylemleri, önemli bir tercih sebebidir.

Siyasi ve entelektüel tartışmalarda; merkez sol hareketler, genellikle elitler ve devlete asıl yön veren merkezin partisi olarak ele alınmaktadır. Bunda tek parti döneminden itibaren radikal, özel yaşam alanlarına müdahale edici, otoriter, tepeden inmece politikaların odağında yer alması ile çevredeki geniş halk kitlelerin geleneksel inanç ve değerleri ile mesafeli durmasının ve bu değerlerin tam tersinde politikalar uygulamasının veya savunmasının etkisi büyüktür. Özellikle Kemalist merkezin tek parti dönemi ile başlayan rızadan uzak toplum mühendisliği politikaları, merkez ile çevredeki kitlelerin arasındaki mesafeyi ve soğukluğu daha da artırmıştır. Merkez sol hareketlerin merkezin kontrolünden çıkamayarak sosyal demokrasi idealinden Kemalizmi atamaması, çevredeki geniş halk kitlelerince tarihi süreçte negatif müktesebatın savunucusu olarak algılanmasına ve mesafeli

yaklaşmalarına neden olmuştur. 1970'lerden itibaren Bülent Ecevit döneminde kısa vadeli bile olsa gerçek sosyal demokrasinin değerlerinin hayata geçirilmesi ve Kemalist merkez ve onun değerleri ile mesafeli programlar ve söylemler geliştirilmesi sonucu CHP'nin uzun bir aradan sonra yüksek oy alarak iktidara gelmesini sağlamıştır ve merkez solun ancak Kemalist merkezin etkisinden kurtulduğunda, halk ile arasındaki kopuk bağları tamir edebileceğini ve iktidar olabileceğini göstermiştir.

Merkezin tarihsel süreç boyunca tepeden inmece olarak din karşısında mesafeli ve hatta kısıtlayıcı politikaları ve laikliğin din ve devlet işlerinin ayrılması noktasındaki temel anlamından uzaklaştırarak özel hayatta yaşanan dini alanlara kadar müdahalesine kadar uzanan politikalarda kullanılması, çevredeki özellikle dini hassasiyeti olan geniş halk kitlelerinde merkeze ve onunla simbiyotik ilişkisi olan merkez sol partilere karşı mesafeli olmalarına ve sağ görüşlü partileri tercih etmelerine neden olmuştur. Aslında bu politikalar, bu kitleleri sağ partilerin çekimine zorunlu olarak itmekten başka bir işe yaramadığı da söylenebilir. Laikliğin yanlış uygulanması, adeta onun dinsizlikle eşdeğer bir anlamda algılanmasına neden olarak bireylerin kendilerini anlamlandırdıkları önemli bir unsur olan dine karşı savunur hale geçmelerine neden olmuştur. Yapılan ampirik çalışmalar da partilerin din karşısındaki konumunun seçmen tercihinde önemli rol oynadığını göstermektedir. Dolayısıyla merkez sol partilerin, din ve laiklik konusunda özgürlükler lehine kendilerini konumlandırmaları gerekirken Kemalist merkezin sunduğu katı laiklik politikaları ekseninde halka kendilerini sunmaları, iktidar olmada oldukça belirleyici bir nüfusa sahip muhafazakar halk nezdinde tercih edilmemelerinde önemli rol oynamıştır.

Ayrıca merkez sol hareketler, hızla değişen ulusal ve uluslararası koşullara adapte olmalarını sağlayacak ideolojik ve örgütsel yenilenmeyi gerçekleştirememişlerdir. Sosyal demokrasiyi referans alan partiler, özellikle ekonomi anlamında kötü sınav vererek sosyal adalet harcamaları ile enflasyon arasındaki ikilemi ve bütçe açığının aşamamış olmaları nedeniyle tüm dünyada gerileme sürecine girmişlerdir. Avrupa'da bir zamanlar iktidara gelen ve en kötü durumda muhalefette olan merkez sol partiler, ciddi oranlarda gerileme

yaşamışlardır. Bunda özellikle sosyal demokrasinin sunduğu karma ekonomi modelinin oldukça muğlak yorumlanmaya açık olması nedeniyle devlet ve serbest piyasa ekonomisi arasındaki dengenin sağlanması noktasındaki güçlük yatmaktadır. Türkiye’de de benzer şekilde merkez sol partilerin, iktidara geldiklerinde veya koalisyon ortağı oldukları dönemlerdeki ülkenin ekonomik durumunun kötüye gitmesi ve bazı dönemlerde ciddi ekonomik krizler ile karşılaşmaları ve bunu çözecek veya önleyecek politikalar geliştirememeleri, halk nezdinde ekonomik anlamında başarısızlık ve ekonomik krizler ile eşdeğer anılmalarına neden olmuş ve bu anlamda daha başarılı olan sağ partilerin seçilmelerinde ve süreğen olarak iktidar olmalarında önemli rol oynamıştır. Dolayısıyla merkez sol hareketlerin ekonomik ve sosyal problemlere ürettikleri çözümler açısından değil de kimlik politikaları üzerinden anılmaları ve geçmişteki iktidarların ekonomi açısından kötü bir izlenim bırakmaları seçmen tarafından tercih edilmemelerinde rol oynamıştır.

Merkez sol hareketlerin dayandıkları sosyal demokrasi ideoloji, evrensel ve fikri nihayetine ermiş bir ideoloji değildir ve dünya üzerinde farklı düzeyde uygulamaları görülmektedir. Dolayısıyla ilk ortaya çıktığı Avrupa’da görülen başarılı uygulamalar ile diğer dünya devletleri arasındaki uygulamalar ve başarısı noktasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Malezya ve Endonezya gibi İslami nüfusun ağırlıkta olduğu ülkelerde sosyal demokrasi sola yaptığı çağrışım nedeniyle halk nezdinde rağbet görmemekte ve etnik ya da dini azınlıklar tarafından tercih edilmektedir. Türkiye’nin benzer sosyolojik bir tabana sahip olduğu görüldüğünde sosyal demokrasinin özünde bir sol ideoloji olarak İslami kitlelerce yeterli rağbet görmediği ileri sürülebilir. Ayrıca Avrupa gibi ekonomik olarak gelişmiş, güçlü orta sınıfa sahip ve ekonomik fazlanın sosyal adalet politikaları ile halka dağıtımının ekonomiyi sarsmadığı ülkeler ile gelişmekte olan ve ekonomileri kırılgan olan diğer dünya ülkelerinde sosyal adalet uygulamaları ile bütçe dengesinin kurulması daha zordur ve ekonomik krizlere daha açıktır. Dolayısıyla merkez sol hareketlerin Türkiye gibi kırılgan ve güçlü bir ekonomisi olmayan bir ülkede bu dengeyi kurması oldukça zor olmuştur ve geçmişteki merkez sol iktidarlara döneminde kötü ekonomik yönetim imajı da bu durumu güçlendirmektedir.

Türkiye’deki merkez sol hareketler, sosyal demokrasinin ana ilkelerinde olan özgürlük, eşitlik ve toplumsal dayanışma noktasında başarılı bir sınav verdiklerini söylemek zordur. Değişik dönemlerde özgürlükler ve demokrasi aleyhine uygulamalara ve politikalara imza attıkları ve savundukları tarihsel bir gerçekliktir. Bu nedenle her ne kadar parti programlarında ve söylemlerde bu ilkeler sıklıkla telaffuz edilse de uygulamada yansımaları görememek halk nezdinde ciddi bir soru işareti olmuştur. Dolayısıyla merkez sol hareketler, kendi tarihsel ve yapısal sınırlamalar ve miras üzerinden şekillenmiştir. Özgürlükler, eşitlikler ve toplumsal dayanışma yerine Kemalizm ekseninde ulusalcılık ve katı laiklik fikirleri realitede yansımıştır. Bu nedenle merkez sol hareketlerde; gerçek sosyal demokrasi yerine, sosyal demokrasinin Kemalistleşmesi söz konusu olmuştur denilebilir.

Türkiye’de özellikle son on yıl içerisinde yaşanan olaylar neticesinde, tarihsel olarak merkez-çevre ayrımındaki aktörlerin yer değiştirdiğini söyleyebiliriz. Artık çevrenin temsilcileri merkezde konumlanması ve merkezin temsilcilerinin ise çevreye itilmesi söz konusudur. Bundan sonra merkez solun iktidar olup olamamasında bu değişimin nasıl şekilleneceği noktasında bakılarak yeni araştırmaların yapılması gerekir.

KAYNAKÇA

- Abadan, N. (1966). *Anayasa Hukuku ve Siyasi Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili*. Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Ağırdır, B. (2010). Cumhuriyet Halk Partisi: Değişmek ya da Değişmemek. KONDA. (Çevrimiçi) http://konda.com.tr/wp-content/uploads/2017/03/2010_05_KONDA_CHP_Degismek_Degismemek.pdf, 18 Şubat 2018.
- Ağtaş, Ö. (2008). *Ortanın Solu: İsmet İnönü'den Bülent Ecevit'e. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol*. Sekizinci Cilt. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Ahmad, F. (1995). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Sarmel Yayınları, İstanbul.
- Akman-Aslan, C. (2004). Merkez-Solun Demokratikleşme Perspektifinin Açmazları: SHP ve CHP Üzerine Bir Analiz. *Liberal Düşünce*, 36.
- Akşin, S. (2008). *Türkiye Tarihi: Bugünkü Türkiye 1980-2013*. Cilt 5. Cem Yayınevi.
- Alper, E. (2002). Milliyetçilik-Modernleşme Geriliminde Ortanın Solu ve Ecevit. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 93.
- Alper, E. (2008). *Bülent Ecevit. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol*. Sekizinci Cilt. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Ayata, S., Güneş-Ayata, A. (2007). The Center-Left Parties in Turkey. *Turkish Studies*, 8:2, 211-232.

- Başkaya, F. (2008). Türkiye’de Sol Hareketin İdeolojik Geri Planı Üzerine Bazı Gözlemler. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol*. Sekizinci Cilt. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Belge, M. (1989). *Sosyalizm ve Din. Türkiye, Sosyalizm ve Gelecek*. Birikim Yayınları.
- Berman, S.,& Dettke, D. (2005). *Understanding social democracy*. Friedrich-Ebert-Stiftung, Washington Office.
- Bernstein, E. (1962). *Evolutionary Socialism*. New York, Schocken.
- Cumhuriyet. (2014). 2014 Yılı Yerel Seçim Sonuçları. (Çevrimiçi) http://www.cumhuriyet.com.tr/yerel_secim_2014/#, 10 Şubat 2018.
- Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü. (2016). Parti Tüzüğü. CHP. (Çevrimiçi) <https://www.chp.org.tr/Assets/dosya/tuzuk2016-29012016.pdf>, 12 Şubat 2018.
- Çarkoğlu, A. (2007). The Nature of Left-Right Ideological Self-Placement in The Turkish Context. *Turkish Studies*, Vol. 8, 2, 253-271.
- Çarkoğlu, A. (2010). Ideology or Economic Pragmatism? Profiling Turkish voters in 2007. *Turkish Studies*, 9 (2), 317–344.
- Demokratik Sol Parti. (2018). *Önder Aksakal: Özgeçmişi*. (Çevrimiçi) <http://www.dsp.org.tr/genel-baskan/ozgecmisi/>, 15 Şubat 2018.
- Ecevit, B. (1966). *Ortanın Solu*. Ankara, Kim Yayınları.
- Ecevit, B. (1970). *Atatürk ve Devrimcilik*. İstanbul, Tekin Yayınevi.
- Ergüder, U. (1980). Changing Patterns of Electoral Behavior in Turkey. *Boğaziçi University Journal*, 8, 45–81.

- Eroğlu, C. (1990). *Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971. Geçiş Sürecinde Türkiye*. İstanbul, Belge Yayınları.
- Ertuğrul, G. (2008). *Özgür İnsan Dergisi. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol*. Sekizinci Cilt. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Esmer, Y. (1995). Parties and The Electorate: A Comparative Analysis of Voter Profiles Of Turkish Political Parties. Turkey: Political, Social and Economic Challenges in the 1990s. Leiden, *EJ Brill*, pp. 74–89.
- Fadayi, C. (2003). *Turan Güneş: Siyasal Yaşamı ve Siyasal Düşüncesi*. Ankara, Hacettepe Üniversitesi.
- Gaytancıoğlu, K. (2016). 1990'ların Türkiye Siyasetinden Unutulmuş Bir Hareket: Demokratik Sol Parti'nin "Çile Çiçekleri". *CTAD: Journal of Modern Turkish History Studies*, 12 (23).
- Genar. (2007). Türk Solu-2 Araştırması. (Çevrimiçi) <http://www.siyasaliletisim.org/pdf/genar-arastirmalari/Turk-Solu-Arastirmasi.pdf>, 12 Şubat 2018.
- Gidengil, E.,& Karakoç, E. (2016). Which Matters More in The Electoral Success of Islamist (Successor) Parties–Religion or Performance? The Turkish Case. *Party Politics*, 22 (3), 325-338.
- Gürbüz, A. V. (2013). *Halkçı Parti-SODEP ve SHP. Türkiye’de Siyasal Partiler*. Der. Mehmet Kabasakal. İstanbul, Es Yayınları.
- Güvenç, N. (2002). *Yine Yeni Yeniden CHP*. Anahtarlar Kitapevi.
- Halkçı Parti Programı. (1983). (Çevrimiçi) <https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/1>

99201397%20HALKCI%20PARTI%20PROGRAMI%201983/199201397%20HALKCI%20PARTI%20PROGRAMI%201983%201992_01397.pdf, 3 Şubat 2018.

Heper, M. (2010). *Türkiye’de Devlet Geleneği*. 3. Basım. Doğu Batı Yayınları.

Heywood, A. (2003). *Political Ideologies: An Introduction*. 3rd Edition. Palgrave Macmillan.

Hobhouse, L. (1964). *Liberalism*. New York, Galaxy Book.

Hofmann, N. (2009). Social Democratic Parties in Southeast Asia—Chances and limits. Friedrich Ebert Stiftung Institute. (Çevrimiçi) <http://library.fes.de/pdf-files/iez/06070.pdf>, 4 Şubat 2018.

Hürriyet. (2011). 2011 Yılı Genel Seçim Sonuçları. (Çevrimiçi) <http://www.hurriyet.com.tr/secim2011/default.html>, 16 Şubat 2018.

Kalaycıoğlu, E. (1994). Elections and Party Preferences in Turkey: Changes and Continuities in the 1990s. *Comparative Political Studies*, 27 (3), 402–424.

Karakaş, E (2008). Sosyal Demokrasi Arayışları. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol*. Sekizinci Cilt. İstanbul, İletişim Yayınları.

Kartay, C. (1997). *11 Eylül 1980’den Günümüze Siyasal Anılar ve Sosyal Demokrasinin Öyküsü*. Sanem Matbaacılık.

Kastning, T. (2013). Basics on social democracy. (Çevrimiçi) <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ghana/10519.pdf>

Kaynar, M. K. (1997). Türkiye’de Sosyal Demokrat Düşüncenin Temelleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- Keyder, Ç. (2004). İmparatorlukta Hukuk ve Meşruiyet. *Toplum ve Bilim Dergisi*,100,65-83.
- Keynes, J. M. (1963). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London, MacMillan.
- Kınıklıoğlu, S. (2002). The Democratic Left Party: Kapikulu Politics Par Excellence. *Turkish Studies*, 3 (1), 4-24.
- Koloğlu,O. (2001). *Kim Bu Ecevit*. İstanbul, Boyut Kitapları.
- Köker, L. (1995). *Kimlik, Meşruluk ve Demokrasi: Türkiye’de Yeni-Muhafazakar Kültür Politikasının Eleştirisi. Türkiye’de Demokratik Siyasal Kültür*. Ankara, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Kömürcü, D. (2009). Geçmişle Gelecek Arasında Bir Alternatif Arayışı: Sosyal Demokrat Halkçı Parti. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (2), 2-31.
- Kömürcü, D. (2010). *Türkiye’de Sosyaldemokrasi Arayışı SODEP ve SHP Deneyimleri*. Agora Kitaplığı.
- Kumbaracıbaşı, A.C. (2014). Cumhuriyet Halk Partisi Oylarının Birikimli Düzey Analizi ve Türkiye’de Merkez Solun Seçim Coğrafyasının İncelemesi. *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 47, 4, 52-92.
- Küçükömer, İ. (1969). *Düzenin Yabancılaşması*. İstanbul, Ant Yayınları.
- Mango, A. (1991). *The Social Democratic Populist Party. Political Parties and Democracy in Turkey*. Eds. Metin Heper & Jacob Landau. London& New York, I.B. Tauris&Co Ltd.
- Mardin, Ş. (1973). Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics. *Daedalus*, Vol.102,1, 169-190.

Marx, K.,& Engels F. (1970). *The German Ideology*. London, Lawrence & Wishart.

Marx, K.,& Engels, F. (1967). *The Communist Manifesto*. 1848. Trans. Samuel Moore. London: Penguin.

Ömeroğlu, R. (2013). *Demokratik Sol Parti. Türkiye’de Siyasal Partiler*. Der. Mehmet Kabasakal. İstanbul, Es Yayınları.

Övür, M. (2011). 12 Eylül’den 12 Haziran’a Siyasi Partiler: Cumhuriyet Halk Partisi. SETA. Sayı:40. (Çevrimiçi) http://file.setav.org/Files/Pdf/20140312150114_12-eylulden-12-hazirana-siyasi-partiler-chp-pdf.pdf, 09 Şubat 2018.

Öz, E (1997). Seçimler, Partiler ve Siyaset: Yeniden Yapılan (dır)ma, Kriz ve Parçalama. Liberal Düşünce. (Çevrimiçi) <http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/06/08-esat-oz-secimler-partiler-ve-siyaset.pdf>, 13 Ocak 2018.

Özbudun, E. (1995). *Türkiye’de Devlet Seçkinleri ve Demokratik Siyasal Kültür. Türkiye’de Demokratik Siyasal Kültür*. Ankara, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.

Özbudun, E. (2011). *Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi. İstanbul*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Özbudun, E. (2014). *Türk Anayasa Hukuku*. 15. Basım. Ankara, Yetkin Yayınları.

Pauly, M. (2018). *Europeand Social Democracy Extinct?*. Social Europe. (Çevrimiçi) <https://www.socialeurope.eu/pauly>, 27 Şubat 2018.

Rawls, John (1979), *A Theory of Justice, Revised Edition*, Harvard University Press.

Rodriguez, R.G. (2014). Re-Assessing the Rise of the Latin America Left. *The Midsouth Political Science Review*. Volume 15, 1,53-80.

- Sağlam, K. (1974). *Bülent Ecevit Olayı: Bir Başbakanın Doğuşu*. Cilt 2. İstanbul, Belge Yayınları.
- Selçuk, S. (2000). *Zorba Devletten Hukukun Üstünlüğüne*. 6. Basım. Ankara, Yeni Türkiye Yayınları.
- Shils, E. (1961). *Centre and Periphery. The Logic of Personal Knowledge: Essays Presented to Michael Polanyi*. Routledge & Kegan Paul. pp. 117-130.
- Somay, B (2008). Türk Solunun Kemalizmle İmtihanı. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol*. Sekizinci Cilt. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Sosyal Demokrasi Partisi Kuruluş Tüzüğü. (1983). Sosyal Demokrasi Partisi. (Çevrimiçi) https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/198402347%20SHP%20TUZUK/198402347%20SHP%20TUZUK%200000_0051.pdf, 18 Şubat 2018.
- Spiegel Online (2013). Social Democrat Party (SPD). (Çevrimiçi) <http://www.spiegel.de/international/germany/guide-to-german-political-parties-a-886188-3.html>, 19 Şubat 2018.
- Şahin, B. (2013). *1990 Sonrası Cumhuriyet Halk Partisi*. Türkiye’de Siyasal Partiler. Der. Mehmet Kabasakal. İstanbul, Es Yayınları.
- Toker, M. (1990). *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973. Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*. İstanbul, Bilgi Yayınları.
- Tunaya, T.Z. (1969). *Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku*. İstanbul, İstanbul Hukuk Fakültesi Yayınları.

- Ufen, A. (2006). Political Parties in post-Suharto Indonesia: Between Politik Aliran and 'Philippinisation'. GIGA Working Papers. (Çevrimiçi) <https://www.files.ethz.ch/isn/47066/wp37.pdf>, 2 Şubat 2018.
- Ünüvar, K. (2008). Türkiye’de Sol Düşünce ve Din. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol*. Sekizinci Cilt. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Yavuz, M.H. (1997). Political Islam and The Welfare (Refah) Party in Turkey. *Comparative Politics*. 30 (1), 63–82.
- Yılmaz, M. (2008). Demokrasi İçin Toplumcu Düşün Dergisi. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Sol*. Sekizinci Cilt. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Yücel, M. S. (2006). *Türkiye’nin Siyasal Partileri (1859-2005)*. İstanbul, Alfa Yayınları.
- Yüksek Seçim Kurulu. (2015). 2015 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları. (Çevrimiçi) <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/7Haziran2015/KesinSecimSonuclari/ResmiGazete/D.pdf>, 14.02.2018.
- Yüksek Seçim Kurulu. (2017). Milletvekili Genel Seçim Arşivi. YSK. (Çevrimiçi) <http://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekili-genel-secim-arsivi/2644>, 20 Şubat 2018.

ÖZGEÇMİŞ**Adı ve Soyadı:** Mahmut KARA**Doğum Yeri ve Tarihi:** 03/07/1976**ÖĞRENİM DURUMU:**

DERECE	ALAN	ÜNİVERSİTE	YIL
LİSANS	Kamu Yönetimi	Anadolu Üniversitesi	2016
YÜKSEK LİSANS	Kamu Yönetimi	Atılım Üniversitesi	2018

GÖREV YERLERİ:

KURUM	İL	GÖREV	YIL
Kuryeman Lojistik	Ankara	Sahip	1993-Halen

Yabancı Diller: İngilizce**E-posta:** kuryemanlojistik@gmail.com

Mahmut Kara

ORIJINALLIK RAPORU

%**4**

BENZERLIK ENDEKSI

%**4**

İNTERNET
KAYNAKLARI

%**0**

YAYINLAR

%**1**

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1

earsiv.okan.edu.tr

İnternet Kaynağı

%**3**

2

chpbesiktasgenclik.org

İnternet Kaynağı

%**1**

3

[Submitted to Istanbul University](#)

Öğrenci Ödevi

%**1**

Alıntıları çıkart

Bibliyografyayı Çıkart

Kapat

üzerinde

Eşleştirmeleri çıkar

< %1

